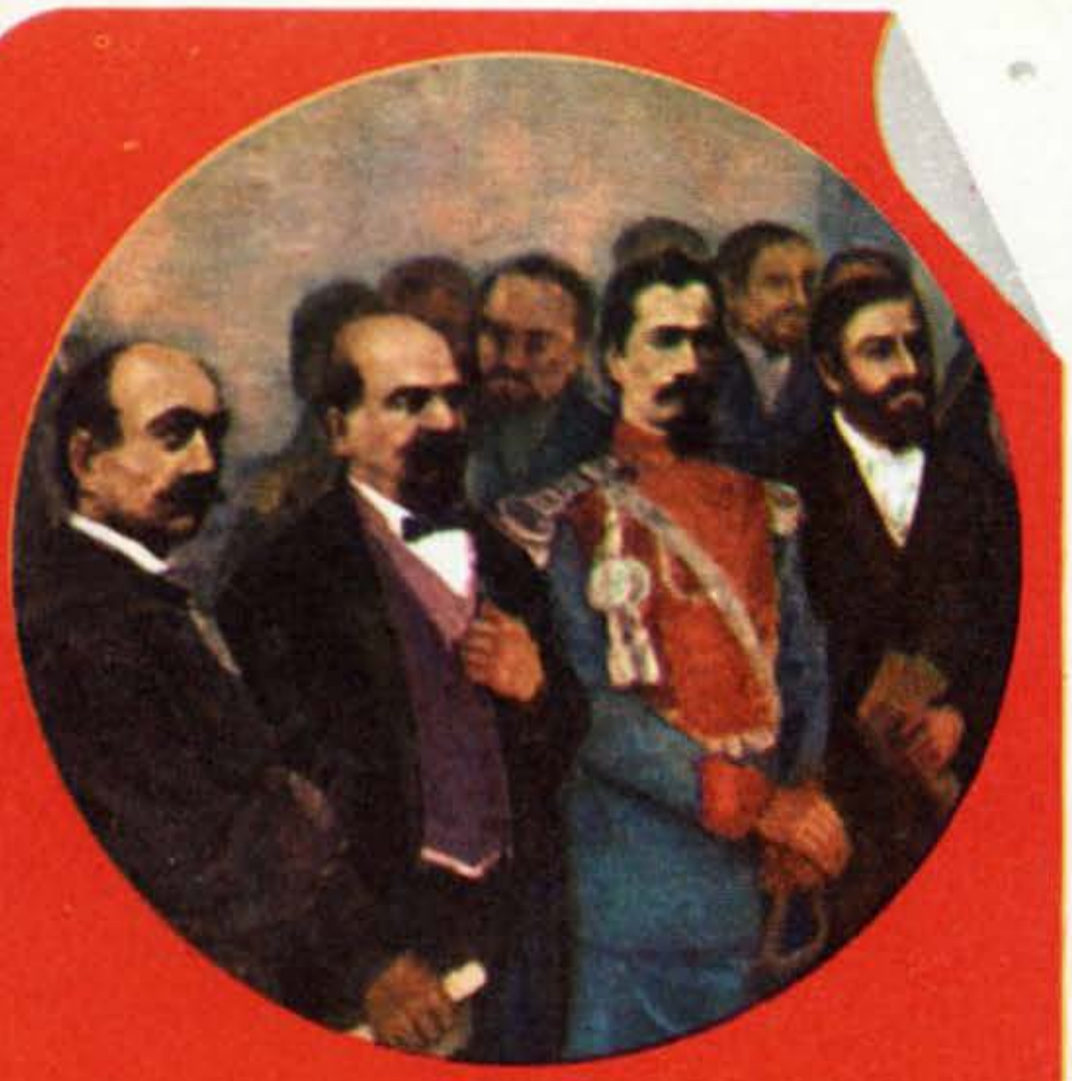

Alecsandru Ioan

IAȘI
5 ianuarie 1859

Alecsandru Ioan

BUCUREȘTI
24 ianuarie 1859

magazin istoric

ANUL X Nr. 1 (106) IANUARIE 1976

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 1 (106)
ianuarie 1976

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① 5 şi 24 ianuarie 1859: alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Moldovei şi Ţării Româneşti a însemnat un pas hotărîtor spre înfăptuirea idealului secular al românilor — Unirea. Picturi de M. Cămăruţ şi E. Ispir, aflate la Muzeul Unirii din Iaşi. Macheta artistică: arhitect P. Carp (**Binele Principatelor Unite şi viitorul naţiei române,** p. 7)

② „Cînd am sosit la Sinaia...". O imagine a oraşului la sfîrşitul secolului XIX, datorată lui Th. Aman (**3 august 1914. Consiliul de Coroană de la Sinaia,** p. 38)

③ Aleksandr Sergheevici Puşkin cu zece ani înaintea tragicului duel care avea să pună capăt scurtei sale existenţe. Portret de O.A. Kiprenski (**Duelul Puşkin—d'Anthès şi mărturiile urmaşilor lor,** p. 50)

④ Genghis-Han la asediul unui oraş persan. Miniatură contemporană evenimentelor (**Scurtă incursiune în lumea mongolă,** p. 45)

SUMAR

Simţămîntul responsabilităţii istorice: PETRE IGNAT 2
Binele Principatelor Unite şi viitorul naţiei române: N. COPOIU 7
O singură ţară, un singur domnitor: APOSTOL STAN 13
Dicţionar istoric — neamuri şi triburi tracice: DUMITRU BERCIU 15
Geto-dacii: CONSTANTIN PREDA 17
Aşa s-au născut Statele Unite ale Americii: WINSTON CHURCHILL 21
Răzvrătirea de la Stremţ: ZSOLT TRÓCSÁNYI 26
Identităţi ale romanităţii: I. BARNEA 28
Arnold Toynbee îşi ia rămas bun: CRISTIAN POPIŞTEANU 34
3 august 1914. Consiliul de Coroană de la Sinaia: I. G. DUCA 38
Scurtă incursiune în lumea mongolă: ANDA BOLDUR 45
Duelul Puşkin — d'Anthès şi mărturiile urmaşilor lor: JACQUES DE LAUNAY .. 50
Cincizeci şi şapte de trădări în cincizeci şi şapte de zile: ANDRÉ FRANÇOIS-PONCET 52
Actele de navigaţie: LUCIA TAFTĂ 57
Podul de la Cernavodă şi constructorul lui: I. M. ŞTEFAN 60

● **Cîştigătorii concursului** Magazin istoric, **ediţia 1975...** 33 ● **Cărţi sosite la redacţie...** 49 ● **Poşta** Magazin istoric... 63

SIMȚĂMÎNTUL RESPONSABILITĂȚII ISTORICE

Coborîtă din milenii de luptă și acțiune pentru păstrarea neîntinată a ființei naționale, pentru apărarea neatîrnării prin veacuri de furtună și restriște, de bucurii și întristări, înțelepciunea poporului român s-a convertit totdeauna în marea sa dorință de progres, de civilizație, de pace și înțelegere. Structural, poporul nostru a dat expresie acelui bun simț propriu națiunilor care și-au dobîndit independența în confruntare aprigă cu vicisitudinile istoriei, dobîndind prin aceasta dreptul de a-și spune deschis și demn cuvîntul în toate problemele cu care omenirea a fost sau este confruntată. Poporul nostru s-a aflat dintotdeauna — și ne este martoră istoria — în rîndul acelora care au dorit cu ardoare pacea, tocmai pentru că avea vocația devenirii permanente în ipostazele sale cele mai sublime, înțelegerea, dorința de colaborare, munca pașnică, fără a rîvni la pămîntul altora, fără a jigni sau amenința spiritualitatea și dreptul altora de a trăi, de a gîndi, de a munci.

Aflat aici pe aceste meleaguri din vremuri pe care istoria zbuciumată nu le-a oprit să sădească adînc în conștiința românilor sentimentul continuității, trăinicia obîrșiei dintotdeauna aceeași, poporul român a căpătat simțămîntul responsabilității istorice față de alternativa pace sau război, față de destinele socialismului și comunismului pentru care a optat definitiv.

Acest simțămînt al responsabilității istorice față de poporul român, față de cauza socialismului și păcii în lume, pentru rezolvarea marilor probleme care stau în fața omenirii și care, nesoluționate, ar putea să aducă din nou asupra Europei și a lumii aripa neagră a războaielor, a străbătut ca un fir roșu magistrala expunere prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în marele Sfat al țării cu privire la mărețele realizări obținute în cincinalul 1971-1975 și la politica externă a României pusă în slujba păcii și colaborării internaționale. Bilanțul unui cincinal fructuos, cu realizări care înnobilează poporul nostru, făuritor al societății socialiste multilateral dezvoltate, a fost completat fericit de exemple care atestă creșterea prestigiului României în lume, contribuția sa activă la soluționarea unei problematici contemporane complexe, cu un mare coeficient de dificultate, pentru menținerea păcii în lume. S-a dat expresie, în chip elocvent, osmozei puternice dintre politica internă și cea externă, a caracterului interdependent dintre factorii care determină conținutul orînduirii noastre socialiste și aspirațiile de înțelegere, cooperare cu toate statele lumii, într-un climat de pace, de securitate.

Expunerea prezentată de cea mai autorizată personalitate politică a țării, secretarul general al partidului, președintele României Socialiste, a relevat viziunea cuprinzătoare a politicii externe românești, capacitatea de a interpreta fenomenele vieții internaționale în interdependența lor dialectică, de a judeca lumea în continuă transformare revoluționară, plecînd de la detalii pentru a defini ansamblul și de a pune cele mai potrivite concluzii problemelor care confruntă lumea de astăzi. O asemenea viziune cutezătoare se întemeiază pe analiza științifică a direcțiilor fundamentale ale vieții internaționale în strînsă legătură cu interesele esențiale ale României, ca țară socialistă, țară în curs de dezvoltare, țară care se află plasată în Europa, în fine, ca țară făcînd parte din categoria statelor mici și mijlocii. Opțiunea pentru pace, pentru înțelegere și colaborare izvorăște din marele simț al dreptății, propriu poporului român, vine din adîncul ființei naționale, călită de-a lungul istoriei în confruntarea dură cu viața, în lupta pentru libertate și independență. Opțiunea pentru pace și progres derivă în zilele noastre din însăși esența orînduirii socialiste pe care o făurește poporul român și care se identifică cu idealurile și aspirațiile de pace, propășire, civilizație ale unei națiuni libere și independente.

Istoria își accelerează cursul. Istoria reclamă soluții raționale, pe măsura ritmului, exigențelor și necesităților obiective ale dezvoltării lumii contemporane, o lume care se eliberează tot mai mult de politica de cabinet, de reflexele unei diplomații tributare intereselor filistine, supusă influențelor imperialismului, colonialismului, o lume care vede tot mai bine că geografia politică a continentelor s-a schimbat odată cu apariția țărilor socialiste, a țărilor care au pășit pe calea independenței, a țărilor care revendică o cale necapitalistă de dezvoltare, odată cu afirmarea a noi și noi forțe sociale, progresiste și democratice care cer înnoiri fundamentale în viața internațională.

Cu marea și recunoscuta capacitate de a descifra sensurile istoriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta la recenta sesiune a Marii Adunări Naționale prioritățile vieții internaționale contemporane. În analiza lumii de azi trebuie să avem în vedere că evoluția istorică, perpetuarea îndelungată a politicii imperialiste de forță și dictat, dominația colonială au generat și au lăsat nesoluționate multe probleme complicate, spinoase, în raporturile dintre state. Soluțiile nu mai pot fi căutate în arsenalul forței, în politica canonierelor. Dreptul celui mai tare rămîne din ce în ce mai mult ca un epitaf pe piatra funerară a politicii de dictat și forță; dreptul prin forță se cere — prin însăși rațiunea existenței și viitorului popoarelor — înlocuit prin forța dreptului. **„De aceea** — sublinia secretarul general al partidului — **pentru lichidarea urmărilor vechii politici, pentru reglementarea justă a diferendelor dintre state, este necesar să se acționeze într-un spirit de înaltă răspundere, recurgîndu-se la discuții și tratative directe între țările interesate, care să aibă la bază respectarea dreptului de autodeterminare al fiecărei națiuni, respectul libertății și independenței fiecărui popor. Numai pe această cale problemele complexe ale vieții internaționale pot fi soluționate în interesul fiecărei țări, al fiecărui popor, al cauzei generale a progresului și păcii".**

Izvorîtă din asemenea interese superioare, întemeiată pe rațiuni ce decurg din însăși natura socialismului, politica externă a României își dezvăluie virtuțile generoase de promotoare a unor acțiuni menite să dea dimensiuni noi, reale, păcii, securității, colaborării și înțelegerii între popoare. Înscrisă pe coordonatele clar formulate de marele forum al comuniștilor români din noiembrie 1974, politica externă a partidului și statului nostru a cultivat în forme concrete, prin numeroase acțiuni și inițiative, prin tratate, declarații comune, declarații solemne, spiritul de colaborare cu toate statele socialiste, cu statele care au pășit pe calea dezvoltării independente, cu toate statele lumii. Rezultanta acestei politici este prezența activă a României în lume, prestigiul de care se bucură țara noastră pe toate

meridianele globului. Avem astăzi relaţii diplomatice cu 126 state, cu 7 mai mult decît în 1974, şi relaţii economice cu peste 130 ţări. Dinamica legăturilor politice şi diplomatice, economice şi culturale este impresionantă. În istoria noastră contemporană, ultimele trei decenii şi, mai ales, ultimii zece ani conturează cea mai rodnică perioadă din întreaga noastră existenţă naţională, timpul celor mai impunătoare prezenţe şi activităţi ale României în arena mondială. Prezenţa noastră în istoria contemporană este o prezenţă activă, dublată de o contribuţie pe măsura idealurilor care au animat totdeauna poporul român, pentru edificarea unei lumi a dreptăţii şi păcii. Tezele şi ideile fundamentale ale expunerii tovarăşului Nicolae Ceauşescu demonstrează, într-o viziune de largă perspectivă, că actualitatea unor probleme internaţionale şi rezolvarea lor — realizarea securităţii pe continentul nostru şi în lume, edificarea unei noi ordini economice şi politice internaţionale, înfăptuirea dezarmării generale şi, în primul rînd, a dezarmării nucleare, creşterea rolului O.N.U. — se află în relaţie directă cu grija pentru viitorul omenirii, pentru progresul ei neîntrerupt.

Responsabilitatea istorică a partidului nostru, a preşedintelui României, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, faţă de prezentul şi viitorul poporului român, faţă de istoria sa prezentă şi viitoare, se conjugă în acelaşi timp cu acţiunea fecundă pentru ca, în Europa şi în lumea întreagă, securitatea să reprezinte începutul unei etape noi, cu efecte benefice pentru toate statele, prin principiile noi democratice care trebuie să guverneze relaţiile dintre ţări, pentru rezolvarea tuturor problemelor încă nesoluţionate din viaţa continentului nostru. Istoria a consemnat desfăşurarea şi încheierea primei Conferinţe pentru securitate şi cooperare în Europa, moment care rămîne adînc încrustat în conştiinţa umanităţii, eveniment de referinţă pentru spiritul democratic, de înţelegere, cooperare, ce trebuie să caracterizeze relaţiile dintre state, indiferent de regimul social-politic, de mărimea geografică, de potenţialul economic şi militar.

Evocarea contribuţiei României, alături de a celorlalte state socialiste, de a celorlalte state europene, încă de la iniţierea acţiunii, al cărei punct de început l-a constituit Declaraţia de la Bucureşti, din 1966, a statelor participante la Tratatul de la Varşovia, marchează puternic rolul activ al ţării noastre, înalta responsabilitate faţă de Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa. Demersul românesc, consacrat păcii şi cooperării, manifestat amplu şi complex în toate etapele Conferinţei sub iniţiativa directă şi dinamică, pătrunsă de înţelegerea înaltelor comandamente ale contemporaneităţii, a preşedintelui Nicolae Ceauşescu, s-a regăsit în amplitudinea prevederilor Actului final, se regăsesc în întreaga activitate a partidului şi statului nostru. Acest Act final de la Helsinki nu înseamnă un punct terminus ci, aşa după cum o subliniază expunerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu, începutul unei noi etape, de angajare deplină a tuturor statelor, a tuturor guvernelor, pentru transpunerea efectivă în viaţă a prevederilor convenite şi unanim acceptate la Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa.

Răspunderea pentru aplicarea, în litera şi spiritul lor, a prevederilor Actului final este o răspundere în faţa întregii umanităţi, de la care nu se poate sustrage nimeni şi care va da, în ultimă instanţă, măsura importanţei istorice a acestei Conferinţe. **„Trebuie să spunem însă** — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu în faţa reprezentanţilor la cel mai înalt nivel a 34 de state reuniţi la Helsinki — **că istoria va judeca nu numai documentele ce le vom semna şi declaraţiile făcute, ci şi felul în care fiecare stat, fiecare guvern şi conducător de stat sau guvern va acţiona pentru realizarea acestor documente, pentru ca speranţele contemporanilor noştri să fie împlinite, pentru ca acţiunile guvernelor noastre să răspundă năzuinţelor de bunăstare, libertate şi pace ale tuturor naţiunilor".**

Să ne amintim ceea ce spunea Nicolae Titulescu: „Pacea este într-adevăr un fenomen în mişcare. Este un lucru viu care se înfăptuieşte treptat. Pacea nu înseamnă odihnă, nu înseamnă delăsare. Pacea nu este decît un scop, nu e decît o direcţie. Dar în direcţie zace îndeplinirea, iar drumul este străbătut din clipa în care ai păşit pe el. Totul este să asiguri ritmul înaintării".

Istoria îşi accelerează cursul. Planeta se grăbeşte. Trăim timpul istoric al marilor realizări în toate domeniile de activitate care generează mîndria că sîntem contemporanii unor asemenea înfăptuiri. Dar nu trebuie să uităm că noul curs spre destindere, imprimat prin acţiunea constantă a ţărilor socialiste, a forţelor progresiste, democratice, este încă fragil, departe de a constitui o caracteristică a lumii contemporane. Europa, ca şi lumea întreagă, este confruntată cu probleme nesoluţionate încă, constituind tot atîtea puncte vulnerabile ale întregului efort pe care popoarele l-au depus pentru înfăptuirea securităţii. În Europa noastră, Europa care păstrează urmele celui de-al doilea război mondial, în care rănile nu s-au vindecat definitiv, continuă să existe o mare concentrare de trupe şi armament: aici sînt staţionate trupe însumînd peste 8 milioane de oameni, peste 45 000 tancuri, peste 15 000 avioane, peste 10 000 încărcături nucleare tactice. Sînt cifre care exprimă o realitate. Viitorul nu poate fi despărţit de această realitate care implică grijă, vigilenţă, dar mai ales măsuri hotărîte de dezangajare militară.

Europa războaielor, Europa trecutelor încleştări sîngeroase, Europa — locul de naştere şi de afirmare a unor mari demiurgi, leagănul unor remarcabile curente de gîndire, ferment pozitiv al unor întregi epoci de istorie — revendică dreptul la conlucrare paşnică pe temeiul unor principii noi, democratice, pentru promovarea nestingherită a valorilor materiale şi spirituale care înnobilează omul, îi dau forţă şi curaj, îi stimulează capacitatea de creaţie. Europa oamenilor de astăzi şi de mîine reclamă dialogul constructiv în locul confruntărilor armate, cere circulaţia liberă a valorilor reale în locul războiului rece, cere o sinceră informare a opiniei publice în locul suspiciunilor. Europa raţiunii, Europa revoluţiilor generoase şi înnoitoare vrea ca

securitatea să însemne cooperare pentru rezolvarea în spirit cu adevărat umanist a problemelor sociale care privesc condițiile de muncă și de viață, educația și cultura maselor, combaterea fenomenelor nocive care afectează grav condiția umană, poluează spiritele, le pervertește. Umanismul politicii noastre externe își are izvorul în structura spirituală a poporului, în marea sa omenie, în dragostea față de oameni, în nețărmurita sa dragoste față de patrie. Umanismul a însoțit istoria românilor, i-a potențat valoarea morală. Umanismul nostru își are corespondent în istoria patriei, în marile fapte ale oamenilor de bine și progres închinate propășirii țării, în generoasa participare la marile acte ale omenirii destinate progresului, în dorința de a trăi în pace și de a lăsa și pe alții să trăiască în pace, de a fi demni și cinstiți, de a urî nedreptatea, de a disprețui trădătorii. Parafrazîndu-l pe Danton, patria nu o poți lua pe talpa pantofilor. Patria pentru noi înseamnă istoria pe care o făurim aici, pe pămîntul care poartă urma marilor noștri înaintași, înseamnă răspunderea pe care ne-am asumat-o sub conducerea partidului de a făuri socialismul și comunismul pe pămîntul României.

Istoria își accelerează cursul. Istoria contemporană capătă sensuri și comandamente noi pe măsura schimbărilor revoluționare, a transformărilor profunde pe care le înregistrează lumea. Lichidarea subdezvoltării și făurirea unei noi ordini economice și politice internaționale constituie în zilele noastre o cerință obiectivă care nu poate fi ignorată de nimeni. Concepția României privind noua ordine economică și politică internațională, purtînd girul gîndirii revoluționare, creatoare, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, pune în fața contemporaneității ca o necesitate vitală lichidarea subdezvoltării, a împărțirii lumii în țări bogate și țări sărace și ca o condiție sine qua non a păcii și înțelegerii între popoarele lumii. Ideea noii ordini economice internaționale a cucerit conștiințele, a devenit o componentă a istoriei contemporane izvorîtă din eterna sete de dreptate a omenirii, dintr-o serie de realități vitrege ale lumii de azi, din noua dorință de dezvoltare a civilizației umane. Noua ordine economică internațională se exprimă în termenii precișI ai înlăturării vechilor relații inechitabile generatoare de conflicte, stări de tensiune, de războaie și întronarea unor raporturi echitabile care să permită accesul tuturor statelor la cuceririle științei, să ducă, prin efortul propriu al fiecărui popor, conjugat cu o acțiune internațională concretă, la egalizarea relativă a nivelurilor de dezvoltare a țărilor. Sintetizînd esența acestui proces, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: **„Așa cum pe plan național exploatarea și asuprirea, acumularea bogățiilor în mîinile unei clase duc la ascuțirea contradicțiilor sociale, la intensificarea luptei celor dominați și exploatați și, în mod obiectiv, la lichidarea acestor relații și la făurirea unei orînduiri mai drepte — tot astfel și pe plan internațional inegalitatea și asuprirea duc pînă la urmă la ascuțirea contradicțiilor dintre state și la apariția unor grave conflicte între ele“.** Istoria ne pune la îndemînă exemple numeroase de războaie și conflicte generate de inegalitatea perpetuată de politica imperialistă.

Simțul responsabilității istorice față de destinele păcii, bunăstării și progresului poporului român, ale tuturor popoarelor lumii, s-a materializat în acțiunea activă a României pentru larga acceptare și însușire a principiilor și căilor de făurire a noii ordini economice și politice internaționale. În suita de documente pe care istoria le va reține ca elemente de referință pentru a exemplifica acțiunile nobile și generoase, documentul prezentat de România la Sesiunea extraordinară a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite privind noua ordine economică și politică internațională se înscrie la loc de frunte.

Cu puterea expresivă a gîndirii creatoare, revoluționare, profund patriotice și internaționaliste, proprie secretarului general al partidului expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu a înfățișat căile și modalitățile concrete de realizare a aspirațiilor arzătoare ale popoarelor privind dezarmarea generală și, în primul rînd, dezarmarea nucleară: **„Omenirea va judeca activitatea fiecărui guvern, a fiecărui stat, a fiecărui conducător politic** — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — **nu după vorbe, ci după fapte, după energia cu care militează pentru eliberarea popoarelor de povara cheltuielilor militare, de coșmarul unui nou război mondial nimicitor, pentru realizarea unei lumi a păcii și securității, a bunăstării și fericirii tuturor popoarelor“.** Este cît se poate de grăitoare această demonstrare a înaltului spirit de responsabilitate care caracterizează politica noastră externă, răspundere clădită pe temeiul unei istorii trecute, dar și prezente, ce oferă suficiente argumente care pledează pentru dezarmare și, mai ales, pentru scoaterea armelor nucleare în afara legii. În arsenalele militare, armamentul nuclear a proliferat cantități uriașe de bombe atomice și cu hidrogen, cu o forță de distrugere inimaginabilă, numărul încărcăturilor nucleare strategice crescînd de la 1 670 în 1963 la aproximativ 11 000 în 1975. Sumele alocate înarmărilor în perioada postbelică reprezintă 4 500 miliarde dolari, fondurile cheltuite în 1975 fiind estimate, după datele provizorii, la circa 300 miliarde dolari. Iată de ce, pentru viitorul oamenilor, pentru siguranța și liniștea lor, dezarmarea reprezintă o cerință imperioasă, o responsabilitate care trebuie să fie, în egală măsură, asumată de toate statele — în primul rînd de statele mari, posesoare de uriașe cantități de arme și, în special, de arme nucleare.

Responsabilitatea față de istorie trebuie să se traducă în acțiuni concrete, în măsuri eficiente care să ducă la încetarea competiției în producerea, achiziționarea și perfecționarea armamentelor, îndeosebi nucleare, la crearea de zone de pace și colaborare, lipsite de arme nucleare, la dezangajarea militară, lichidarea bazelor militare, retragerea în interiorul frontierelor naționale a tuturor trupelor străine și a armamentului acestora. Documentul prezentat recent la O.N.U. privind poziția României în problemele dezarmării generale și, în primul rînd, a dezarmării nucleare dă expresie răspunderii pe care țara noastră o are față de soarta poporului

român, față de soarta păcii. Rostit de la înalta tribună a marelui Sfat al țării de către cea mai autorizată personalitate politică a țării, președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, angajamentul României de a-și intensifica eforturile, conlucrînd activ cu toate statele, pentru realizarea dezideratului primordial al zilelor noastre — o lume fără arme și fără războaie, exprimă voința fermă, nestrămutată a poporului, a întregii națiuni, de a face totul pentru ca omenirea să scape de spectrul războaielor.

Istoria își accelerează cursul. Istoria, în baza unor legi implacabile, nu reproduce de la o perioadă la alta aceleași evenimente, iar dialectica evoluției istorice face ca ceea ce cu ani în urmă era actual și util, să devină perimat, depășit. Ne aflăm la mai bine de treizeci de ani de la terminarea războiului într-o lume care a parcurs schimbări revoluționare, o lume care structural este deosebită de ceea ce a fost lumea antebelică. Omenirea este confruntată cu probleme complexe care, mai mult decît oricînd, reclamă participarea tuturor statelor, în mod egal, la soluționarea acestora în interesul păcii și colaborării. A crescut ponderea și rolul țărilor mici și mijlocii care constituie majoritatea statelor lumii. Noua dispunere social-politică a lumii, născută din lupta și acțiunea popoarelor, a forțelor progresiste democratice, cere imperios democratizarea relațiilor internaționale, găsirea celor mai potrivite forme pentru soluționarea în comun, prin consensul tuturor națiunilor interesate, prin tratative și acorduri, a problemelor contemporane. Pornind de la aceste considerente care se întemeiază pe logica istoriei, România a acționat pentru creșterea rolului O.N.U., creștere înțeleasă în mod concret prin îmbunătățirea structurilor sale. Recentul document prezentat la O.N.U. de România vine să ilustreze eforturile popoarelor pentru ridicarea autorității O.N.U. la nivelul exigențelor actuale. Expunerea prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în fața Parlamentului țării probează, prin tăria argumentului, necesitatea clădirii unei structuri a O.N.U. care să întrunească sufragiile tuturor statelor, indiferent de mărimea lor. **Codul de conduită,** de vocație universală, propus de România care ar putea constitui o completare fericită a **Cartei Organizației Națiunilor Unite,** are o dublă semnificație: una morală, ce ține de conținutul principiilor ce alcătuiesc **Codul de conduită** și una istorică, vizînd statornicirea unor raporturi care să marcheze trecerea la o etapă nouă, oglindind schimbările politice în lume, egalitatea deplină în drepturi, dispariția forței și dictatului din relațiile dintre state. **Carta O.N.U.** ar putea deveni, prin conținutul său îmbogățit din care să fie eliminate orice privilegii și discriminări, un instrument politic, moral, juridic, de reală folosință pentru toate statele, prin care fiecare să aibă dreptul de a dispune singur de soarta sa și de a nu primi niciodată o hotărîre la care nu a consimțit.

Istoria își accelerează cursul. Istoria, făurită de popoare, își cere dreptul la decizie. Popoarele vor să cunoască tot ceea ce le privește, prezentul și viitorul lor, pacea și liniștea, siguranța de a trăi, de a crea. **„Popoarele au dreptul** — sublinia președintele Nicolae Ceaușescu — **să cunoască întreaga activitate a guvernelor, tot ceea ce se întreprinde în numele lor pe planul politicii internaționale".** Demersul diplomatic trebuie să excludă diplomația secretă, asigurîndu-se, așa cum arăta V.I. Lenin încă din 1917, ca toate tratativele să se ducă deschis în fața popoarelor, dîndu-se publicității textele complete ale tuturor tratatelor și acordurilor. Înțelegînd în mod just imperativele vremii, popoarele, masele populare, vor putea discerne binele de rău, vor evita să se lase înșelate de vorbe, de simple afirmații.

Vibrantul apel adresat de România, prin glasul celui mai ilustru fiu al său, secretarul general al partidului, președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, tuturor Parlamentelor, forurilor supreme ale națiunilor, de a-și îndeplini îndatoririle sacre ce le revin față de propriile lor popoare, de a acționa cu cea mai mare răspundere față de destinele păcii mondiale, de a-și intensifica eforturile pentru accelerarea cursului destinderii și a determina guvernele, conducătorii politici, să treacă la promovarea unor principii noi, democratice și raporturi interstatale noi, precum și Apelul pe care Marea Adunare Națională l-a adresat Parlamentelor țărilor participante la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, dau expresie simțămîntului nostru de mare răspundere față de tot ceea ce a înfăptuit liber și suveran poporul român, de dreaptă și înaltă responsabilitate față de națiunile lumii care doresc pacea ca o trăsătură intrinsecă a omenirii. Simțul nostru de dreptate, de responsabilitate istorică, se transpune în consecvența cu care aplicăm principiile independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, nefolosirea forței sau amenințării cu forța, în toate împrejurările, în modul nostru de a acționa pentru a se rezolva pe calea tratativelor problemele nesoluționate, în spiritul internaționalist care străbate acțiunea noastră militantă pentru unirea tuturor forțelor socialismului, democrației, progresului, pentru întărirea marelui front antiimperialist.

Istoria își accelerează cursul. Istoria caută răspunsuri, răspunsuri care pot fi date, pentru că astăzi sînt forțe capabile să creeze climatul propice unor înfăptuiri pe măsura exigențelor epocii noastre. Acestui efort, poporul nostru — care îndeplinind înainte de termen cincinalul cel mai rodnic din istoria socialismului în România, se angajează cu toate forțele într-o nouă și eroică acțiune pentru propășirea continuă a patriei — îi adaugă hotărîrea sa de a da minții, sufletului și simțirii sale, sensul generos al înfăptuirii înțelegerii, colaborării cu toate popoarele lumii, pentru popoarele lumii, pentru pacea lumii.

Petre IGNAT

Ianuarie 1859:

„BINELE PRINCIPATELOR UNITE ȘI VIITORUL NAȚIEI ROMÂNE"

Documentele reproduse în numărul de față oglindesc aspectele decisive ale momentului istoric care a consacrat alegerea colonelului Alexandru Ioan Cuza, ca domnitor al Moldovei, în ziua de 5 ianuarie 1859.

Alegerile pentru Adunarea Electivă din Moldova[1] au avut rezultate încurajatoare pentru partida națională, majoritatea deputaților aleși fiind partizanii Unirii. Comentînd compoziția Adunării, ziarul Românul **din București scria, sub semnătura lui Gh. Sion, în ziua de 3 ianuarie 1859, că „acel ce cunoaşte oamenii şi partidele din Moldova rămîne uimit de alegerile ce s-au făcut [şi] după ele, vede nu numai sinceritatea şi nepărtinirea guvernului provizoriu [căimăcămiei — n.n.], dar totodată tendința spiritului public de a alege ca reprezentanți ai țării tot ce este mai prob şi mai capabil în țară". Faptul că majoritatea deputaților se pronunța pentru unire a ușurat în bună măsură desemnarea unui candidat la tron favorabil Unirii, deşi s-au purtat aprinse discuții şi s-au dejucat multe manevre pînă s-a ajuns la un acord în privința persoanei viitorului domn.**

Greutatea principală pentru unioniști provenea din necesitatea respectării **Convenției de la Paris, care prevedea alegerea a doi domnitori, unul în Moldova şi celălalt în Țara Românească, ambii trebuind să aibe calitatea de „fiu al unui părinte născut moldovean sau muntean". Prin urmare, Convenția înlătura cerința „prințului străin", formulată de Adunările ad-hoc. Patrioții români din ambele principate, care luptau pentru unire, militau, în acelaşi timp, pentru domnitor străin din două motive principale: a) pentru a evita divizarea forțelor patriotice unioniste în competiția pentru ocuparea domniei, b) pentru a asigura, într-o perspectivă mai apropiată, scuturarea definitivă a suzeranității otomane şi redobîndirea independenței depline a poporului român. Realizarea acestui obiectiv fundamental trebuia să înfrîngă rezistența marilor imperii vecine: Rusia țaristă, Austria habsburgică şi Poarta otomană.**

Să nu uităm că la data aceea şi în mentalitatea opiniei publice, principiul independenței **popoarelor în semnificația lui modernă abia începea să-şi croiască drum. Cele trei imperii care înconjurau Principatele Române cuprindeau în hotarele lor numeroase popoare care sufereau jugul asupririi naționale. Faptul că, în această parte a Europei, românii erau primul popor care îşi afirma răspicat voința politică în lupta pentru unitate şi independență națională nu era întîmplător; acest fenomen îşi avea rădăcini în trecutul nostru istoric, în experiența îndelungatei vieți statale româneşti, pe care forțele patriotice au invocat-o, dealtfel, cu deosebită energie.**

Acum, cînd puterile Europei arătaseră că încă nu erau dispuse să satisfacă pe deplin cerințele românilor, aceleaşi forțe patriotice trebuiau să acționeze în aşa fel, încît să realizeze paşi înainte în direcția Unirii, **fără să** încalce, **însă, Convenția de la Paris, căci prin aceasta ar fi compromis întreaga operă de unitate națională.**

Iată pentru ce alegerea viitorului domnitor a fost precedată de unele hotărîri adoptate de Adunare, spre a menține „pe ordinea de zi" lupta pentru realizarea Unirii complete **a celor două Principate şi perspectiva obținerii independenței depline, asigurată, în concepția luptătorilor patrioți, de prezența unui prinț străin, cu condiția, de mare importanță politică, de a fi dintr-o familie domnitoare** dinafara **celor trei imperii vecine.**

Forțele unioniste au avut însă de învins şi piedicile puse în calea lor de ambiția unor candidați autohtoni la domnie. Partida națională, majoritară în cadrul Adunării, nu desemnase înainte de scrutinul electoral pe viitorul candidat. Aşa cum anunțase şi în timpul campaniei electorale, viitorul domn trebuia să fie ales **în mod efectiv de Adunare, din rîndurile ei, ceea ce exprima, incon-**

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1975.

testabil, o poziție înaintată, democratică privind sistemul de guvernare. Așa se și explică lunga listă a candidaților potențiali la domnie care în Moldova număra peste 40 persoane.

În final, bătălia pentru alegerea domnitorului s-a angajat numai între trei candidați: unul din partea partidei naționale, ce urma să fie desemnat de deputații acesteia, ceilalți doi fiind fostul domnitor Mihail Sturdza și fiul acestuia, Grigore Sturdza. Desemnarea lui Cuza drept candidat unic al partidei naționale a fost precedată de discuții aprinse. Între cei care au polarizat în jurul lor mai mulți sprijinitori s-a detașat Vasile Alecsandri, poetul iubit al poporului, autorul Horei Unirii. Neîntrunind totuși unanimitatea, poetul și-a retras candidatura în favoarea lui Costache Negri[1], figură, de asemenea, prestigioasă în opinia publică, cunoscut luptător pentru unire și independență națională. Acesta, însă, era cunoscut și ca promotor al ideii împroprietăririi țăranilor, ceea ce nu convenea grupului de mari proprietari din partida națională, în frunte cu Lascăr Catargiu. Din mai multe relatări rezultă că, în timpul discuțiilor, Kogălniceanu a ripostat cu energie obiecțiilor lui L. Catargiu în legătură cu candidatura lui Negri. „D. Lascăr Catargiu zise că nu dă votul său pentru acel care, dacă s-ar face domn, i-ar lua moșiile și le-ar da la țărani. Nici eu nu voi da votul meu d-lui Catargiu care, dacă ar fi domn, m-ar trimite peste hotare, pe mine care sînt pentru împroprietărirea țăranilor".

Candidatura lui C. Negri nefiind deci acceptată, s-a căutat o soluție care să întrunească adeziunea tuturor deputaților partidei naționale. Susținătorii lui Alecsandri s-au oprit atunci asupra colonelului de la Galați, Alexandru Ioan Cuza, cunoscut încă din timpul revoluției de la 1848, dar care cîștigase și mai mult prestigiu în campania de anulare a alegerilor lui Vogoride din 1857. Întrucît Cuza nu adoptase o poziție publică în problema împroprietăririi, marii proprietari de pămînt n-au obiectat împotriva candidaturii lui. În cadrul unei întruniri ținută în ziua de 3 ianuarie 1859, în sala „Elefant" a Muzeului de Istorie Naturală din Iași, 30 deputați ai partidei naționale independente au semnat un acord în vederea susținerii candidaturii lui Cuza. În dimineața aceleiași zile, Mihail Kogălniceanu, trecut și el pe lista de candidați la domnie, a înaintat o „petițiune Adunării", prin care cerea să fie șters de pe această listă. El reafirma, cu acest prilej, principiul Unirii sub un domnitor străin, care să nu aparțină familiilor domnitoare din statele vecine.

În ședința Adunării Elective din 4 ianuarie, un grup de cinci deputați (M. Kogălniceanu, I. Iacovaki, I. Gane, D. Sc. Miclescu, C.Gr. Ghica) au prezentat o „propunere" cerînd ca, mai înainte de a se trece la alegerea domnitorului, Adunarea să reafirme cerința formulată de Adunarea ad-hoc din 1857[2] și anume „Unirea Principatelor Moldovei și Valahiei sub guvernămîntul unui principe străin". Se sugera, de asemenea, ca domnitorul ales să acționeze și el pentru „a asigura această Unire în cel mai scurt timp". Propunerea a fost adoptată cu un amendament prezentat de alți 12 deputați, printre care se afla și Cuza. Prin acest amendament se propunea să se exprime recunoștință față de puterile care adoptaseră Convenția din 7/19 august 1859, act ce marcase „recunoașterea și garantarea drepturilor noastre întemeiate pe Capitulații"; totodată Adunarea urma să împărtășească „cu cea mai sacră și vie părere de rău" constatarea că „cea mai unanimă dorință a nației române din ambele principate, adică unirea Moldovei și Valahiei într-un singur stat sub un principe străin, a rămas neîmplinită".

Propunerea celor cinci deputați, susținută de o amplă argumentație, prezintă o deosebită importanță. Ea exprima preocuparea permanentă a forțelor patriotice românești ca, odată cu realizarea Unirii, să se preîntîmpine eventualele agresiuni din partea marilor imperii vecine, prin aducerea unui domnitor străin dintr-o dinastie a unei țări nevecine cu Principatele Române.

Adversarii partidei naționale, aflați în minoritate, erau împărțiți în două tabere: una îl susținea pe fostul domn Mihail Sturdza, iar cealaltă pe fiul său, Grigore Sturdza. În ședința din 4 ianuarie, Adunarea a respins candidatura lui Grigore Sturdza pe motiv că acesta servise ca ofițer în armata Imperiului otoman, putere adversară Unirii. În ce-i privește pe susținătorii fostului domnitor M. Sturdza, în ședința consacrată alegerii domnitorului, văzînd că nu pot impune pe candidatul lor, ei s-au raliat majorității, votînd pentru Cuza. În felul acesta toți membrii Adunării Elective din Moldova, înțelegînd însemnătatea actului istoric pe care îl săvîrșeau, au reușit să se ridice deasupra unor interese personale, consacrînd alegerea în unanimitate a domnitorului Moldovei, care peste aproape trei săptămîni avea să devină primul domnitor al României moderne.

Un element politic de mare importanță relevat în documentul referitor la modalitatea alegerii domnitorului îl reprezintă prevederea ca votul să fie exprimat pe față, procedură care, în timpul dezbaterilor, a stîrnit obiecții. Și cu acest prilej, argumentul marelui bărbat de stat M. Kogălniceanu s-a dovedit hotărîtor: „Prin o epocă de transiție am trecut astăzi de la Regulamentul organic la Constituție; această stare de transiție ne-a expus la feluri de înrîuriri, la mijloace neiertate, la corupție și intrigi. Țara are nevoie de o dovadă solemnă a integrității și a neatîrnării noastre. Dacă Domnul ce va ieși din urna alegerei va fi neplăcut țării, de ce toți deputații să tragă asupra lor ura ei? De ce să nu se vadă pe față, cum fiecare din ei își înțelege misia sa? Votul public este garanția cea mai mare de moralitate; tot omul liber și cu curajul conștiinței lui trebuie să fie pentru un asemenea vot. Constituția în privirea alegerei Domnului nu prescrie scrutinul tainic. Prin urmare, la vot public, domnilor, și țara să ne judece".

Reproducem din lucrarea lui D.A. Sturdza, Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renascerei României, **București, 1912, pp. 666-667, 675-680, 683-686, 687, cîteva documente care reconstituie atmosfera acelui nepieritor moment istoric.**

N. COPOIU

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1975.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1975.

Proces-verbal încheiat în cadrul întrunirii din sala „Elefant", în 3/15 ianuarie 1859:

Astăzi, în 3 ianuarie anul 1859, partida națională independentă, întrunindu-se în ședință și pășind în scrutin pentru alegerea candidatului la domnie, pe care cu toții pe onor ne îndatorim a susținea în Adunare prin vot pe față, a ales cu majoritate absolută la domnia Moldovei pe colonelul Alecu Cuza.
(Semnați:)
Manolachi Costaki, Constant. Gr. Ghika, C. Rolla, P. Mavrogheni, G. Cuciureanu, N. Roseti Bălănescu, I. Donici, L. Catargiu, L. Roset, I. Gheorghiade, D. Miclescu, St. Silion, I. Gane, I. Sturdza, P. Cazimir, I. Iacovaki, I.A. Cantacuzin, N. Pisoski, V. Alecsandri, C. Roset-Tețcanu, N. Docan, N. Cănănău, G. Hasnaș, A. Grigoriu, A. Panu, M. Kogălniceanu, N. Suțu, Al. Moruz, P. Carp, N. Mavrocordat

Cuvîntarea mitropolitului Sofronie Miclescu

Înalt Prea Sf. Sa Păr. Mitropolit, sculîndu-se în picioare declară că ziua pentru a se alege domnul țărei a sosit:

„Această Adunare, menită pentru a fi legislativă, se găsește întrunită astăzi numai spre alegerea domnului țărei. Nu mă îndoesc, iubiții mei compatrioți, că fiecare din d-voastre prețuește cît de importantă este această operație și în ce grad viitorul țărei se află legat de rezultatul ei. Mai înainte de a păși în lucrare, eu rog pe milostivul Dumnezeu ca să ne lumineze și să ne povățuiască, spre a nemeri cu ale noastre voturi pe acela din candidați, carele mai mult merită încrederea obștească și ale căruia legături cu țara închezășluesc mai mult prîincioasele cugetări ale sale către compatrioți. Așadar fiștecare, povățuit de al său cuget, îndeplinească chemarea sa cu depunerea votului pentru această alegere, care potrivit cu înțelesul Convenției, trebue neapărat să iea sfîrșit în seanța de astăzi".

Atunci Adunarea a repețit de trei ori: **„Să trăiască Mitropolitul".**

Prea Sf. Sa Păr. Mitropolit celește în glas mare formula următorului jurămînt:

„Jurați că, în votul ce aveți a da, nu veți fi povățuiți de nici o privire de interes personal, de nici o îndemnare sau înrîurire străină, de nici o părtinire și că nu veți avea dinaintea ochilor voștri decît binele Principatelor-Unite și viitorul nației române".

Fiecare deputat, chemat unul după altul cu apel nominal de către d-l Secretar A. Grigoriu, se apropie de biroul Președintelui și, sărutînd Evanghelia și Sfînta Cruce, zice în auzul tuturor: **„Jur și Dumnezeu să-mi fie întru ajutor!"**

Înalt Prea Sf. Sa Păr. Mitropolit, asistat de Viceprezidentul Adunărei P. Mavrogheni, și însoțit de doi secretari, d-l Nicu Catargiu și A. Grigoriu, constatînd timpul de 12 ore după art. 12 din Convenție, se scoboară de la birou în mijlocul sălii la biroul provizoriu așezat acolo.

Se trag la sorți din întregul număr al deputaților patru scrutători și anume: d-nii Milu, I. Pruncu, L. Catargiu și I.A. Cantacuzin.

Deputații, chemați de către d-l secretar N. Catargiu, cu apel nominal după ordinul alfabetic, unul după altul, sculîndu-se de la locurile lor respective și apropiindu-se de birou, votează în glas mare, potrivit instrucțiilor pentru alegerea domnului și înscriu acel vot în rubrica respectivă a tabloului alegerei.

Înalt Prea Sf. Sa, votînd ca Președinte în urmă, a rostit următoarele cuvinte:

„Aceasta este ziua care o a făcut Domnul să ne bucurăm și să ne veselim întru dînsa. Au trecut sute de ani, iubiții mei compatrioți, de cînd Moldova pierduse dreptul său de a-și alege pe domnul stăpînitor. Acum, cînd mila lui Dumnezeu s-a pogorît peste țara aceasta ca ploaia pe pămînt, insuflînd în inimile prea puternicilor împărați ai Europei (cărora se cuvine din parte-ne adîncă mulțumire) și a căror numai aducere aminte face fericit pe un popor, am cîștigat iarăși drepturile noastre. Zic dară cu Proorocul că aceasta este schimbarea dreptei celui Prea Înalt și, precum în anul trecut, am zis că unde este turma, va fi și păstorul, iarăși mai repetez același cuvînt și, împreună cu toată Adunarea, votez și subscriu pentru d-l colonel Alexandru Cuza, pentru Domnul Stăpînitor al Moldovei".

După săvîrșirea votării, scrutătorii, numărînd voturile, au găsit unanimitatea de 48 voturi pentru d-l colonel Alecu Cuza, abținîndu-se numai d-lui de a vota, conform articolului 12 din instrucțiile alegerei.

Adunarea păsește la subscrierea următoarelor acte:

I. Actul care constatează alegerea de domn, făcută în persoana d-lui Alecu Cuza, și care glăsuiește:

Anul 1859, luna ianuarie în 5 zile, în a șasea seanță a Adunărei, și anume în a noua zi după întrunirea sa, procedîndu-se la alegerea domnului, în conformitate cu art. 12 și 13 din Convenția subscrisă la Paris între Înalta Poartă otomană și între Puterile garante driturilor Principatelor-Unite Moldova și Valahia, s-a ales cu majoritate de 48 glasuri, pe d-l colonel Alecu Cuza Domn Stăpînitor al Moldovei. Despre care s-a făcut acest act de alegere, subscris de Adunare, și care s-a dat, odată cu ocîrmuirea țărei, în mîinile Înălțimei Sale Alexandru Ioan Cuza, Domn Stăpînitor al Moldovei.

II. Notificația din partea Adunării Generale a Moldovei către Maiestatea Sa Imperială Sultanul a alegerii domnului și care glăsuiește:

În conformitate cu art. 12 și 13 a Convenției din Paris, subscrisă între reprezentantul Maiestății Voastre Imperiale și între reprezentanții Puterilor Garante driturilor Principatelor-Unite Moldova și Valahia, în a noua zi după convocarea sa, și compusă fiind de patruzeci și nouă membri, Adunarea Generală a Moldovei a procedat astăzi, în 5 ianuarie 1859, la alegerea domnului, și cu unanimitatea voturilor, a ales pe Domnia-Lui colonelul Alexandru Ioan Cuza Domn al Țărei Moldovei. Plini de încredere în augusta voastră bunăvoință pentru Principatele-Unite și în conformitate cu art. 12 din sus citata Convenție, promulgată prin împărătescu Vostru Hatișerif la 1 a lunei Rebi-ul evel 1275, Adunarea Generală a Moldovei vine respectuos a cere Împărăteasca Voastră Învestitură pentru domnul nostru. Dumnezeu să prelungească augustele zile ale Maiestății Voastre Imperiale! Dumnezeu să binecuvînteze Împărăția Voastră! Aceasta este dorința cea mai vie și cea mai statornică a Adunărei Elective a Moldovei și a întregei națiii române.

Înalt Prea Sfinția Sa, dimpreună cu secretarii subscrie împărtășirea făcută Locotenenței Princiare despre alegerea domnului și care glăsuiește:

În puterea art. 12 din Convenția de Paris și a Instrucțiilor pentru alegerea de domn, astăzi, la 5 ianuarie 1859, în a noua zi de la deschiderea Adunărei Elective, procedîndu-se la alegerea domnului, față fiind patruzeci și nouă deputați, și cu unanimitatea voturilor alegîndu-se pe d-l colonel Alexandru Ioan Cuza Domn Stăpînitor al Țărei Moldovei; subscrisul Prezident al acestei Adunări, comunicînd Înaltei Căimăcămii această alegere, cu onoare îi face invitație ca, îndată trecînd Înălțimii Sale Prințului Stăpînitor frînele guvernămîntului, să facă cunoscut despre aceasta și tuturor autorităților respective.

Înalt Prea Sfinția Sa Păr. Mitropolit, sculîndu-se atunci în picioare, proclamă în glas mare pe Domnia-Lui colonelul Alexandru Ioan Cuza domn al Moldovei.

Domnul Alexandru Cuza, fiind față în Adunare, după invitarea ce i s-a făcut de către Președintele, se sue la tribună și în fața Adunării și a țării, face următorul jurămînt:

„Jur în numele prea Sfintei Treimi și în fața țării mele, că voiu păzi cu sfințenie drepturile și interesele patriei, că voiu fi credincios Constituției în textul și în spiritul ei, că în toată domnia mea, voiu priveghia la respectarea legilor pentru toți și în toate, uitînd toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cei ce m-au iubit și pe cei ce m-au urît, neavînd înaintea ochilor mei decît binele și fericirea nației române. Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie întru ajutor!“

După aceasta, Președintele Adunării, Înalt Prea Sfinția Sa Păr. Mitropolit, înmînează Înălțimii Sale Domnului Alexandru Ioan Cuza — Actul prin care se constatează alegerea sa, notificația către Maiestatea Sa Imperială Sultanul, și împărtășirea către Locotenența Princiară.

După care, d-l M. Kogălniceanu, în numele Adunării, adresează Înălțimei Sale următoarele:

„După una sută cincizeci și patru de ani de dureri, de umiliri și de degradație națională, Moldova a reintrat în vechiul său drept, consfințit prin Capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pe capul său, pe domnul. Prin înălțarea ta pe tronul lui Ștefan cel Mare, s-a reînălțat însăși naționalitatea română. Alegîndu-te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche datorie către familia ta, a voit să-i răsplătească sîngele strămoșilor tăi vărsat pentru libertățile publice. Alegîndu-te pe tine domn în țara noastră, am vroit să arătăm lumei aceea ce toată țara dorește: la legi nouă om nou. O Doamne! mare și frumoasă îți este misia. Constituția din 7 (19) august ne însemnează o epocă nouă și Măria Ta ești chemat să o deschizi! Fii dar omul epocei. Fă ca legea să înlocuiască arbitrariul; fă ca legea să fie tare. Iar tu, Măria Ta, ca domn, fii bun, fii blînd, fii bun mai ales pentru acei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi. Nu uita că, dacă cincizeci de deputați Te-am ales domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni! Fă dar ca domnia ta să fie cu totul de pace și de dreptate; împacă patimile și urile dintre noi; și reîntrodu în mijlocul nostru strămoșeasca frăție. Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii domn cetățean; urechea ta fie pururea deschisă la adevăr, și închisă la minciună și lingușire. Porți un frumos și scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăiești dar mulți ani ca și dînsul, și fă, o Doamne, ca prin dreptatea Europei, prin dezvoltarea instituțiilor noastre, prin simțămintele tale patriotice, să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale nației noastre, cînd Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor împăratului din Bizanțiu, că: România nu are alt ocrotitor decît pe Dumnezeu și sabia sa. Să trăiești Măria Ta!“

Cu încuviințarea Adunării, Înalt Prea Sfinția Sa Părintele Mitropolit ridică ședința la două ore după amiazi.

Sigiliul căimăcămiei Moldovei (1858)

Instrucții pentru alegerea domnului, votate de către Adunarea Electivă a Moldovei, în 4/16 ianuarie 1859:

1. În ziua alegerii, se va ținea, la 10 ore de dimineață, un serviciu dumnezeesc în vechea catedrală a Sf. Nicolae, și la care vor asista toți membrii Adunării.

2. Săvîrșindu-se serviciul dumnezeesc, Adunarea se va transporta în sala ședințelor sale.

3. Ședința va fi publică; însă publicul va fi admis numai în tribunele de sus. Nici un străin, sub nici un cuvînt și nici o calitate, afară decît doi redactori ai Procesului verbal, patru scriitori ai biroului și patru stenografi, nu va putea fi primit în sala ședințelor, precum nici în acea a conferințelor.

4. Guvernămîntul va lua toate măsurile exterioare spre a păstra buna orînduială. Garda, pusă pe la ușile din afară ale sălei Adunării, va fi sub nemijlocita ascultare a Președintelui Adunării și a Chestorilor.

5. Odată ce ședința va fi începută, toată comunicația între deputați și public va fi oprită pînă la săvîrșirea votului.

6. Ședința se va deschide prin facerea apelului nominal și cetirea Procesului verbal al ședinței trecute.

7. După subscrierea procesului verbal, Președintele sau, în lipsă, un vicepreședinte, sculîndu-se în picioare, va arăta că ziua pentru a se alege domnul țării a sosit. El va chema luarea aminte a Adunării asupra marei misii, pentru care ea este întrunită, și va ceti în glas mare formula următoriului jurămînt, cuvenit de a se face de toți deputații și anume:

„Jurați că, în votul ce aveți a da, nu veți fi povățuiți de nici o privire de interes personal, de nici o îndemnare sau înrîurire străină, de nici o părtinire și că nu veți avea înaintea ochilor voștri decît binele Principatelor-Unite și viitorul nației române“.

Fiecare deputat, chemat unul după altul cu apel nominal de către unul din secretari, se va apropia de biroul prezidenției, pe care va fi pusă Sf. Cruce, și sărutînd-o va zice în auzul tuturor: „Jur, și Dumnezeu să-mi fie întru ajutor“.

8. După aceasta, se va proceda de îndată la alegerea domnului.

9. Votul pentru alegerea domnului se va face public, și anume în următorul mod. În mijlocul salei va fi așezat un birou provizoriu, în capul căruia se va pune Președintele sau, în lipsă, un Vicepreședinte, doi secretari și patru scrutători trași în sorți

din întregul număr al deputaţilor. Pe birou vor fi de mai înainte pregătite tablouri cu deosebite rubrici, spre a se înscrie în ele numele candidaţilor ce vor avea voturi. Deputaţii se vor ţinea la locurile lor respective, pînă cînd, prin apel nominal, după ordinul alfabetic, unul după altul va fi chemat de către unul din secretari. Deputatul, chemat, sculîndu-se atunci de pe scaunul său şi apropiindu-se de birou va rosti în glas mare: „votez şi subscriu pentru... (cutare)". După ce va subscrie numele candidatului său în rubrica respectivă, deputatul se va întoarce la locul său şi va fi înlocuit prin deputatul ce-i urmează în apelul nominal.

10. După săvîrşirea votării, scrutătorii vor număra voturile dobîndite de fiecare candidat şi Preşedintele va vesti Adunării rezultatul. Acel ce va fi dobîndit mai multe voturi peste majoritatea absolută, adică peste jumătate şi unul din numărul deputaţilor votanţi, va fi domnul ales.

11. Dacă la această votare nici unul din candidaţi nu va fi dobîndit majoritatea absolută, atunci se va proceda la un al doilea vot, asemenea public şi deschis, întocmai după procedura descrisă la [articolul] 9.

12. Dacă şi după o a doua votare publică şi deschisă, tot nici unul din candidaţi nu va fi dobîndit majoritatea absolută, atunci se va proceda la balotaţia cu bile albe şi negre, şi anume îndeosebi pentru fiecare din candidaţii ce vor fi avut voturi pentru domnie, începînd de la acel care va fi avut cele mai puţine glasuri, şi sfîrşind cu acel care va fi adunat mai multe voturi.

13. În timpul balotaţiei, toţi deputaţii se vor ţinea fiecare la locurile lor, nesculîndu-se decît unul după altul, în urma apelului nominal, spre a lua parte la balotaţie.

14. La sfîrşitul fiecărei balotaţii pentru fiecare candidat, scrutatorii vor număra în iveală numărul bilelor albe şi negre şi Preşedintele va vesti Adunării rezultatul, înscriindu-se acesta în tabloul anume pregătit şi adeverindu-se de întregul birou şi de scrutători. Acela din toţi candidaţii care va fi dobîndit cel mai mare număr de bile albe peste majoritatea absolută, va fi alesul domn.

15. Dacă, după săvîrşirea balotaţiei tuturor candidaţilor ce vor fi avut voturi la întîia şi a doua votare publică, doi sau trei candidaţi, cari la balotaţie ar fi adunat cele mai multe bile albe, vor avea un număr egal de bile, atunci se va proceda la o a doua balotaţie între aceşti singuri candidaţi, trăgîndu-se, la caz de a fi trei sau patru, în sorţi numele aceluia care va trebui mai întîiu să se baloteze cu ceilalţi. Acela care, în urma acestei balotaţii, va aduna numărul cel mai mare de bile albe, va fi definitivul domn ales.

16. La votul public şi deschis, nici un candidat nu poate vota pentru sine. Asemenea el se va abţine de la balotaţie, cînd numele său va fi supus acestei operaţii.

17. Balotaţia sfîrşită şi rezultatul anunţat Adunării, Preşedintele Adunării va subscrie de îndată procesul verbal împreună cu secretarii şi scrutatorii. Tot atunci, Adunarea va păşi la subscrierea a două acte de mai înainte pregătite (lăsîndu-se numai numele domnului în alb). Întîiul act va constata alegerea de domn făcută în persoana... (cutare); al doilea act va fi notificaţia din partea Adunării Generale a Moldovei către Maiestatea Sa Imperială Sultanul a alegerei de domn, şi cerînd învestitura, în conformitate cu articolul 12 din Convenţia din 7 (19) august 1858. O a treia împărtăşire subscrisă de Preşedinte şi de secretari se va face Locotenenţei princiare, despre alegerea domnului, şi făcîndu-se invitaţie ca de îndată să-i predea frînele ocîrmuirei. Aceste trei acturi subscriindu-se, Prezidentul cu toată Adunarea, sculîndu-se în picioare, va proclama în glas mare pe alesul domn al Ţării Moldovei.

18. Dacă domnul ales va fi faţă în Adunare, el va fi invitat de către Prezident ca să se sue la tribună şi, în faţa Adunării şi a ţării, să facă jurămîntul cuvenit. Dacă alesul nu va fi faţă, se va numi de îndată o deputaţie, compusă de doisprezece membri ai Adunării, spre a aduce pe Domnul ales în sînul Camerei. Domnul se va sui la tribună şi, înfăţişîndu-i-se Crucea şi Evanghelia, va face în glas mare următorul jurămînt:

„Jur în numele Prea Sfintei Treimi şi în faţa Ţării mele, că voiu păzi cu sfinţenie drepturile şi interesele patriei că voiu fi credincios Constituţiei în textul şi spiritul ei, că în toată domnia mea voiu priveghia la respectarea legilor pentru toţi şi în toate, uitînd toată prigonirea şi toată ura, iubind deopotrivă pe cei ce m-au iubit şi pe cei ce m-au urît, neavînd înaintea ochilor mei decît binele şi fericirea naţiei române. Aşa Dumnezeu şi compatrioţii mei să-mi fie întru ajutor!"

19. După aceasta, Preşedintele va înmîna domnului tustrele actele citate la articolul 17 şi va declara şedinţa rădicată.

20. Uşile se vor deschide şi domnul, urmat de membrii Adunării Generale, va intra în sala Tronului unde, suindu-se pe tron, va primi guvernămîntul din mîinile Comisiei Interimare, ale căreia puteri în acest minut vor conteni. Miniştrii vor face raporturile lor domnului şi ordonanţele militare de toată arma i se vor înfăţişa.

21. În minutul suirei pe tron, o salvă de artilerie de 101 tunuri şi clopotele de la toate bisericile vor vesti Capitalei instalarea Domnului Stăpînitor al Ţării Moldovei.

22. Aceste Instrucţii se vor împărtăşi de îndată Locotenenţei Princiare, pentru ca în timpul cuvenit să reguleze localitatea cuvenită şi celelalte serbări publice pentru întronarea domnului, conformîndu-se întru aceasta la vechile datine însemnate în arhivele şi în istoria ţării.

Petiţiunea d-lui Mihail Kogălniceanu către Adunarea Electivă a Moldovei, din 3/15 ianuarie 1859:

Onorabilei Adunări Generale a Moldovei. În memorabila zi din 7 octombrie 1857, subscrisul, ca deputat al proprietarilor mari al ţinutului Dorohoiu, în sînul Adunării ad-hoc, convocată în puterea Tractatului de Paris, spre a rosti dorinţele naţiei române, am avut onoarea de a face o propunere care cu entuziasm s-a adoptat de întreaga Adunare, afară de două glasuri, care apoi, două zile în urmă, s-a aclamat în unanimitate de Adunarea din ţara soră, şi în sfîrşit, s-a salutat de întreaga naţie ca marea, vecinica şi mîntuitoarea dorinţă a neamului nostru: — Unirea Principatelor Române sub un principe străin. Între puternicele argumente ce sprijineau acea propunere, prefăcută apoi în dorinţă naţională, figurau următoarele considerente:

Luînd în privire că dorinţa cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generaţiile trecute, acea care este sufletul generaţiei actuale, acea care, împlinită, va face fericirea generaţiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur Stat, o unire care este firească, legiuită şi neapărată, pentru că, în Moldova şi în Valahia, sîntem acelaşi popul omogen, identic ca nici unul altul, pentru că avem acelaşi început, acelaşi nume, aceeaşi limbă, aceeaşi religie, aceeaşi istorie, aceeaşi civilizaţie, aceleaşi instituţii, aceleaşi legi şi obiceiuri, aceleaşi temeri şi aceleaşi speranţe, aceleaşi trebuinţe de îndestulat, aceleaşi hotare de păzit, aceleaşi dureri în trecut, acelaşi viitor de asigurat şi, în sfîrşit, aceeaşi misie de împlinit;

— Luînd însă în privire că, pentru ca Unirea Principatelor să producă tot binele ce se aşteaptă şi în lăuntru şi în afară, este trebuinţă de a se institua un guvern tare, stabil, respectat în lăuntru de toţi, şi sprijinit în afară de marea familie a Caselor domnitoare; că un asemenea guvern nu ni-l poate da regimul viţios al domniilor elective şi schimbătoare, cari, istoria este martură, n-au produs decît anarhie prin rivalităţile şi ambiţiile deşilor şi mulţilor aspiranţi, slăbiciune şi corupţie prin abuzurile şi nepotismul lor; — Luînd în privire că Principa-

tele sînt însetate de legalitate, de stabilitate şi de dignitate naţională voind a trăi cu însăş vieaţa lor, şi că acestea nu se pot dobîndi decît puindu-se în capul Principatelor Unite un prinţ străin, ales dintre dinastiile domnitoare ale Europei, afară de acele ale Staturilor vecine, spre a nu motiva străine înrîuriri...

Argumentele mai sus citate, departe de a slăbi de la 7 octombrie 1857 încoace, n-au făcut decît a se întări. Abuzurile guvernămintelor efemere sub cari am trecut, toată activitatea ţărei întrebuinţată în simple cestii de persoane, rivalităţile şi ambiţiile deşilor şi mulţilor aspiranţi de domnie, cari obosesc ţara şi corup naţia de mai mult de doi ani de zile: — toate acestea dovedesc că singurul chip de mîntuire pentru neamul şi patria noastră stă în realizarea dorinţelor formulate de ambele ţări surori în zilele memorabile din 7 şi 9 octombrie 1857. Europa a putut să nu ne încuviinţeze aceste dorinţe, însă ea nu a putut să nimicească convicţiile noastre şi aspiraţiile noastre. Cu această rezervă, Puterile garante, cel puţin în majoritate, au subscris Convenţia din 7 (19) august 1858; cu această rezervă, şi românii au primit-o ca ţelul final, cu toate restricţiile ei: Convenţia totuşi ne recunoaşte şi ne-o şi promite împlinirea marei dorinţe: Unirea Principatelor. Voind dar a rămînea consecvent cu mine însumi, şi nevroind nici măcar indirect a dezice ceea ce odată am zis cu atîta solemnitate, viu dar a ruga pe onorabila Adunare ca să binevoiască a mă şterge din lista candidaţilor la domnie.

(Subscris) Mihail Kogălniceanu

Propunerea prezentată Adunării Elective a Moldovei de către cinci deputaţi în 4/16 ianuarie 1859:

Astăzi, 1859 ianuarie în 3 zile.

Adunarea ad-hoc trecută, întrunită în virtutea Tractatului de Paris a proclamat în unanimitate, fără două voturi, Unirea Moldovei şi a Valahiei sub un principe străin. Mandatul acestei Adunări a fost înscris întreg în marele act internaţional de la 30 martie 1856, care-i dăduse misia de a formula dorinţele ţărei, şi cînd colegiile noastre electorale, cele mai largi şi mai independente ce avuserăm pînă atunci, cînd ele au numit deputaţii, cari au avut onoarea de a compune acea Adunare, fiecare alegător ştia care este fapta importantă, ce era să îndeplinească mandatarii lor. Aceleaşi simţăminte insuflau pe fraţii noştri de peste Milcov. Însă, şi amîndouă Adunările nu au greşit întru nimica în împlinirea datoriei lor, şi fiecare din noi îşi aduce încă aminte cu ce entuziasm din amîndouă părţile s-a aclamat Unirea ambelor ţări. Adunarea a făcut dar cunoscut în adevăr întîia trebuinţă, dorinţa cea mai mare a naţiei române, şi aceasta cu acea putere ce dă totdeauna întrebuinţarea legală a unui drept recunoscut solemnel.

Departe de a clătina fundamentele acestui drept, cele din urmă Conferinţe nu au făcut alta decît a le da o nouă consacrare. Nici una dintre Puterile Europei, nici măcar acele mai puţin favorabile cauzei noastre, nu au căutat să revie asupra marilor principii, statornicite într-un chip irevocabil prin Tractatul de Paris. Dreptul nostru, ca şi voturile noastre de atunci, au rămas neatinse, şi dacă întreaga realizare a celei mai scumpe a noastre dorinţe a fost întîrziată, aceasta este numai din cauza unor consideraţii de interesuri speciale sau unor temeri himerice. Încă şi aceasta, mulţămită intervenţiei Puterilor amice, o putere fatală a silit a ni se da în faptă mai toate cele ce cerem: Unitate de legislaţie, de finanţe, de armie, de justiţie, fuzia amînduror Adunărilor într-un Comitet Central, şi într-un oraş care este destinat de Providenţă, prin poziţia sa particulară, a servi de legămînt între noi. Într-un cuvînt, noi putem zice că s-au aşezat toate bazele noului edificiu al viitorului nostru şi că pe frontonul său însuşi este înscris numele destinat a uni de acum înainte amîndouă ţările. Nimic nu lipsia decît încoronarea măreţului edificiu, adică unitatea Guvernămîntului, cînd inimicii noştri au triumfat, şi edificiul a rămas nesfîrşit.

Însă un popor care suferă de secoli, un popor a cărui desnădejde ar deveni cu atît mai mare, cu cît speranţele sale au fost vii, un popor care aşteaptă, care voeşte regenerarea sa, acel popor ar trebui să ştie să facă şi el ceva pentru sine. Puind supremul ţel al tuturor aspiraţiilor nu departe de mîna noastră, Europa pare că a voit a ne zice să facem o de pe urmă cercare. Ar trebui să justificăm astăzi speranţa amicilor noştri, şi această Adunare, arătîndu-se fiica demnă a aceleia care a precedat-o, ar trebui să se întrunească toate forţele sale, pentru a aşeza pe culmea monumentului cheia cea puternică, care va face edificiul nedestructibil. Dar nevoind, mai înainte de timp, a arunca patria, care a suferit atîta, într-o soartă întîmplătoare noi ne mărginim în acest moment a propune ca un vot foarte lămurit, foarte unanim, să facă cunoscut ţărei şi Europei că noi persistăm a voi Unirea sub un principe străin. Să uităm, pentru un moment măcar împerecherile dintre noi; să cugetăm la fraţii noştri din Ţara-Muntenească, cu cari nu ar trebui să facem decît o singură naţie, după cum nu avem decît aceeaşi limbă, aceeaşi religie, acelaşi interes, şi să rostim dorinţa ca, cît se va putea mai curînd noul şi însemnătorul nume al patriei noastre de Principate-Unite să se transforme într-un fapt definitiv, irevocabil.

Dacă oarecari spirite speriate vor veni şi vor zice că o astfel de manifestare este cel puţin zadarnică, noi le vom răspunde că niciodată reprezentanţii poporului nu fac în zadar cunoscute trebuinţele şi dorinţele naţiei. Afară de aceasta, noi avem să numim un domn, şi cu dînsul va naşte Comitetul Central din Focşani. Să ştie dar domnul şi Comitetul dinainte cari sînt voinţele acestei Adunări. Să nu uite domnul niciodată, să nu uite că, ales de deputaţii naţiei, pentrucă totul nu era încă pregătit pentru a se face Unirea, el trebuie să considereze ca cea mai sacră a sa datorie a grăbi făptuirea acestei uniri, pentru a se justifica speranţele noastre şi pentru ca ziua cea mai frumoasă a domniei sale să fie aceea cînd se va scobori de pe tron, după ce va fi pus cea de pe urmă piatră pe edificiu. Totodată, să nu piardă din vedere nici un minut Comitetul Central, carele cel întîiu va avea fericirea a lucra în comun cu fraţii noştri de peste Milcov, că el are, mai mult decît oricare din noualе noastre instituţii, misia de a pregăti fuzia şi de a funda unitatea României. Aşadar subscrişii au onoare a propune Adunării următoarele propuneri:

1. Înainte de a proceda la o deliberaţie privitoare la aplicaţia Convenţiei din 7 (19) August, Adunarea declară că cea întîia trebuinţă, după cum şi dorinţa cea mai aprinsă a poporului întreg, este tot Unirea Principatelor Moldovei şi a Valahiei sub guvernămîntul unui principe străin.

2. Afară de aceasta, Adunarea declară că domnul ce este a se alege şi Comitetul Central vor fi meritat bine de patrie, dacă vor întruni silinţele lor pentru a asigura această Unire în cel mai scurt timp.

(Subscrişi:) M. Kogălniceanu, I. Iacovaki, I. Gane, D. Sc. Miclescu, C. Gr. Ghika

Amendament la propunerea de mai sus, prezentat Adunării Elective a Moldovei în 4/16 ianuarie 1859:

În privirea petiţiei ce s-a cetit dinaintea Adunărei, subsemnaţii propun un vot de recunoştinţă Puterilor ce au subscris Tractatul de Paris pentru recunoaşterea şi garantarea drepturilor noastre întemeiate pe Capitulaţii, adăugînd că, cu cea mai sacră şi vie părere de rău, au văzut că cea mai unanimă dorinţă a naţiei române din ambele Principate, adică Unirea Moldovei şi a Valahiei într-un singur stat sub un principe străin, a rămas neîmplinită. Totuşi naţia română preţueşte în Constituţia dată Principatelor elementele ce ţintesc la realizarea dorinţelor rostite de către Adunările ţărilor surori la 1857.

(Subscrişi:) M. Kostaki, C. Rolla, V. Alecsandri, L. Rosetti, C. Hurmuzaki, N. Pisoski, C. Miclescu, L. Catargiu, A. Moruzi, G. Cuciureanu, P. Rosetti, A. Cuza, G. Iamandi.

O SINGURĂ ȚARĂ — UN SINGUR DOMNITOR

APOSTOL STAN

Ales în Moldova, la 5 ianuarie 1859, în împrejurările pe care documentele publicate în acest număr le relevă, Cuza vodă a intrat imediat în centrul atenției partidei naționale din Țara Românească, antrenată în acel moment într-o intensă luptă pentru constituirea Adunării Elective, ce urma să desemneze pe viitorul domn. În ideea alegerii lui și ca domn al acesteia, era firesc ca partizanii Unirii să acorde atenția popularizării domnitorului moldovean.

„Triumful vocei naționale“

Chiar a doua zi după memorabilul eveniment de la Iași, la 6 ianuarie 1859, foaia liberal-radicală **Românul** a prezentat cititorilor săi o scurtă biografie a domnitorului Cuza. Peste două zile, un alt organ de informare, **Naționalul** lui Vasile Boerescu, a publicat și el o serie de date și fapte din viața domnitorului. Portretul spiritual, moral și politic al lui Cuza a fost completat apoi pe măsură ce campania politică pentru formarea Adunării Elective s-a intensificat.

G. Sion, unul dintre liderii unioniști moldoveni, a desfășurat în Țara Românească o vie campanie în sprijinul popularizării noului domn. La 15 ianuarie 1859, el a publicat în **Românul** un articol despre activitatea desfășurată de Cuza în 1848, relevînd cu același prilej conduita politică a lui Cuza față de Vogoride, răsunetul pe care l-a avut în cercurile politice unioniste denunțul ingerințelor, presiunilor și arbitrariului autorităților căimăcămești ce urmăreau falsificarea voinței naționale. El arăta, totodată, că, în calitate de pîrcălab de Galați, Cuza „a fost unul dintre acei care au susținut cu tărie drepturile nației“. Partizanii Unirii urmăreau astfel să ralieze în jurul ideii alegerii lui Cuza și ca domn al Țării Românești, toate cercurile politice și păturile sociale ale țării.

Alături de meritele lui Cuza erau relevate și calitățile sale. „Crescut în ideile secolului, scria **Naționalul,** și totdeauna rîzător de prejudițiile vanitoase, s-a produs în lume ca june inteligent, ca om drept, ca funcționar onorabil, ca patriot zelos, cavaler dezinteresat, ca român“. Aceste însușiri erau ilustrate și de faptul că în posturile încredințate — printre care acelea de președinte de tribunal, director al Departamentului din Lăuntru, pîrcălab de Galați și locțiitor de „cap al oștirei“ — Cuza demonstrase o reală capacitate, energie și probitate, ceea ce i-a adus o mare popularitate.

Înălțarea lui pe tronul lui Ștefan cel Mare reprezenta „triumful vocei naționale“. Națiunea l-a numit domn, conștientă că-și încredința soarta unui om însuflețit de imperativele progresului, de ideea de a dezvolta „autonomia și libertățile țării“. Fiind un „radical unionist“, un „sincer amic al Unirei“, ideal pe care românii erau datori să-l urmărească cu tenacitate, Cuza personifica principiul de unitate statală și demnitate națională. Tronul pe care fusese înălțat Cuza devenise „tronul națiunii“.

Prezentat astfel, în lumina meritelor și însușirilor sale, numele lui Cuza a devenit un simbol. **Românul** a publicat în coloanele sale decretul prin care noul domn anunța preluarea funcției de șef al statului, document semnificativ, printre altele, prin profesia de credință și prin concepția de guvernare pe care o anunța. Actul amintit a fost însoțit, în coloanele aceluiași periodic, de alocuțiunea rostită de M. Kogălniceanu în Adunarea Electivă de la Iași, la 5 ianuarie 1859, pe care o publicăm în acest număr.

Referindu-se la actul istoric al moldovenilor, C.A. Rosetti demonstra că, prin existența

unei Adunări Elective animată de ideile progresului, dar îndeosebi prin prezența în fruntea statului a unui „domn bun", adică cu idei moderne, Moldova era pregătită să treacă la înfăptuirea reformelor menite a integra cele două principate. Oamenii politici din Țara Românească erau invitați să dovedească aceeași orientare politică în desemnarea Adunării Elective și alegerea șefului statului. Dacă ei — spunea C.A. Rosetti — vor forma o adunare cu o majoritate contrară „ideilor de progres ale Adunării românilor moldoveni și, prin urmare, un domn contrariu ideilor domnului din Moldova", însuși idealul unității era compromis. Căci domnitorul era o expresie a Adunării, fiul ei autentic, care nu putea să fie decît ceea ce erau „părinții săi", adică deputații. În lumina realităților din Moldova, alegătorii din Țara Românească erau chemați să dovedească aceeași mare răspundere în momentul prezentării la urne. Fiecare alegător — aprecia C.A. Rosetti — putea, prin votul său, să ucidă „amîndouă Principatele", în caz că opțiunea lui s-ar fi deosebit de aceea a românilor moldoveni.

Moldovenii au sprijinit — la rîndul lor — prin toate mijloacele propaganda desfășurată de forțele unioniste în favoarea dublei alegeri a lui Cuza. La 13 ianuarie 1859, în **Steaoa Dunării** a apărut un articol în care s-a subliniat solidaritatea și coeziunea ce trebuia să existe între forțele unioniste din ambele principate. „Legămintele ce ne leagă împreună sunt așa de strînse, ele stabilesc între ambele țări o solidaritate atît de absolută", încît „nedreptățile flagrante la cari sunt supuși frații noștri de dincolo" afectează „viitorul vieței noastre constituționale" în ansamblu. Adunarea Electivă de la Iași, dar mai ales domnitorul însuși, nu trebuiau să-și mărginească preocupările doar la Moldova, „căci nu mai sunt două țări, ci o țară singură".

C.A. Rosetti a subliniat din nou, la 20 ianuarie 1859, că alegerea domnitorului era o problemă de interes național, cu atît mai mult, cu cît el nu mai putea fi, ca în trecut, „un stăpîn", ci un simplu funcționar numit de națiune cu scopul „de a pune în lucrare decretele ei".

Îndemnuri pentru dubla alegere

Ideea găsirii unui element politic unificator, capabil să biruie divergențele dintre deputații diferitelor partide, s-a impus astfel treptat. Îndoita alegere era sugerată cititorilor de însăși titulatura adoptată de Cuza, care-și semna decretele ca domn al Moldovei, dar în numele Principatelor Unite. Unele din actele cu titulatura menționată erau publicate și în presa bucureșteană. Alte articole, inserate mai ales în **Românul** și semnate de G. Sion sau de C.A. Rosetti, precum și pasaje reproduse în același periodic, după **Steaoa Dunării,** sugerau și ele îndoita alegere. Popularizarea acestei idei s-a făcut și în mod direct. La 14 ianuarie 1859, Gr. M. Sturdza scria în **Steaoa Dunării** că cercurile unioniste moldovene discutaseră chiar înainte de alegerea, la 5 ianuarie, a lui Cuza, posibilitatea proclamării Unirii prin instituirea la Focșani a unui guvern comun ambelor principate. Deputații conservatori se opuseseră atunci unui asemenea plan, considerîndu-l revoluționar. Propuseseră, în schimb, lui Cuza ca, după desemnarea lui ca domn al Moldovei, să acționeze „spre a fi ales Măria Sa și în Valahia".

Dorința moldovenilor și muntenilor de a se uni într-un singur stat, de a alege un singur domnitor s-a manifestat limpede și cu prilejul banchetului organizat de bucureșteni, la 17 ianuarie 1859, în onoarea „întîiului prinț al Principatelor Unite", la care au participat și reprezentanți ai partidei unioniste moldovene. Remarcînd sentimentele profunde de unitate ce animaseră festivitatea, ziarul **Românul** sublinia că ar fi fost de dorit să asiste la o asemenea manifestație și agenții acelor puteri străine care puseseră la îndoială „dorința Principatelor de a se contopi".

Și de această dată ideea dublei alegeri, a unei singure domnii pentru ambele principate, era sugerată mai ales din sublinierea că participanții la banchetul amintit se despărțiseră „cu lacrimi în ochi și cu credința în inimă". Aluzia la o îndoită alegere era întărită și de un fragment dintr-un articol publicat în **Le Constitutionnel** și reprodus în **Românul,** tot la 17 ianuarie 1859. După ce se sublinia aprecierea dată în Franța alegerii lui Cuza, socotită un succes al partidei unioniste, se releva pasajul ce aprecia că organizarea unitară a Principatelor — atît de mult apărată de diplomația lui Napoleon III — depindea în acel moment de români, de felul cum vor ști ei să folosească prevederile Convenției. Comentariul acesta putea fi socotit ca un îndemn spre o acțiune politică în sens unionist.

În dimineața deschiderii Adunării Elective, la 22 ianuarie 1859, **Românul** publica un articol ce putea fi interpretat de opinia publică ca semnal al unor evenimente deosebite. Afirmîndu-se că prin Convenție[1], națiunea română dobîndise consacrarea drepturilor ei de autonomie, se demonstra că deputații erau datori să se exprime în deplină libertate, fără teama că actele lor vor fi reprimate de forțe externe. O asemenea afirmație era o aluzie la hotărîrea unor deputați de a vota în spirit unionist, adică pentru o îndoită alegere? De bună seamă, căci numai un asemenea act putea provoca teama de o intervenție străină. Două zile mai tîrziu, la 24 ianuarie 1859, în același organ de presă apărea un articol în care problema îndoitei alegeri era pusă direct.

Alexandru Ioan Cuza, propus de partida națională candidat și la tronul vechilor Basarabi, s-a bucurat de adeziunea deplină a maselor populare, numele său devenind repede cunoscut nu numai de către deputații din Adunarea Electivă, care i-au dat votul în unanimitate, ci și de cercurile largi ale opiniei publice din Țara Românească. Manifestîndu-și imensa bucurie la vestea îndoitei alegeri, masele populare din București l-au aclamat ca pe un domnitor nou, al unei singure țări, chemat să inaugureze o epocă de mari reforme, de afirmare a unității naționale și întărire a independenței patriei.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1975.

„Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizaţie materială şi spirituală. O importanţă deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista şi al lui Decebal".

(Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism)

NEAMURI ŞI TRIBURI TRACICE

DUMITRU BERCIU

Între 4 şi 10 septembrie 1976 va avea loc la Bucureşti al II-lea Congres internaţional de tracologie, ale cărui lucrări se vor desfăşura sub înaltul patronaj al Preşedintelui Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Tematica elaborată pentru Congres prevede o variată gamă de probleme, pornind de la formarea substratului trac şi ajungînd pînă în secolul VII, cînd poporul român se constituise în structura sa fundamentală, ca popor romanic, înainte de pătrunderea vechilor slavi.

În întîmpinarea Congresului, revista Magazin istoric **îşi propune să prezinte, începînd cu acest număr, alături de alte aspecte majore ale vechii lumi şi civilizaţii tracice, care a înflorit cîndva pe aceste meleaguri, şi un dicţionar istoric consacrat atît triburilor tracilor, cît şi unora din triburile înrudite îndeaproape cu aceştia. Cititorii vor avea astfel prilejul să-şi facă o imagine mai cuprinzătoare asupra lumii tracice, în special în ceea ce priveşte vatra de formare, răspîndirea, organizarea socială şi politică, precum şi raporturile cu alte neamuri, cu lumea mediteraneană şi din Asia Mică, cu civilizaţia şi arta persană, greacă, scitică, celtică, macedoneană şi romană.**

Rolul şi importanţa tracilor în istoria poporului român şi în istoria civilizaţiei au fost subliniate în repetate rînduri de mulţi eruditi. Însuşi cel ce e socotit drept primul învăţat istoric, părintele istoriei, Herodot, a fost cel dintîi care a atras atenţia asupra lumii tracice, el fiind totodată şi unul dintre primii istorici greci care ne-au lăsat ştiri foarte preţioase referitoare la traci şi la unele din triburile lor. Herodot afirma în Istoriile **sale (V, 3) că „Neamul tracilor este cel mai numeros din lume, după acel al inzilor. Dacă ar avea un singur cîrmuitor sau dacă tracii s-ar înţelege între ei, el ar fi de nebiruit şi cu mult mai puternic decît toate neamurile, după socotinţa mea. Dar acest lucru este cu neputinţă şi niciodată nu se va înfăptui. De aceea sînt aceştia slabi. Tracii au mai multe nume după regiuni, dar obiceiurile sînt cam aceleaşi la toţi, afară de geţi, trausi şi de acei care locuiesc la nord de crestoni".**

Ştirile lui Herodot referitoare la traci sînt inegale ca valoare. Cele cu privire la neamurile tracice cuprinse între Dunăre şi Marea Egee corespund mai mult realităţii etnografice şi etnice din sec. V î.e.n. Despre lumea tracică de la nord de Istru, Herodot avea însă informaţii cu totul vagi, din care cauză însăşi aria de răspîndire a neamurilor, respectiv a triburilor tracice, era micşorată, întrucît, potrivit concepţiei herodoteice, tracii nu ar fi locuit în Carpaţi şi la nord de Dunăre. Dar chiar din ştirile lui Herodot putem deduce, indirect, că tracii au locuit în regiunea Carpaţilor. Astfel, istoricul grec arată că agatîrşii, stabiliţi într-un ţinut prin care trecea rîul Maris (hidronim de origine certă traco-dacă, perpetuat pînă în zilele noastre prin forma românească Mureş), aveau obiceiuri apropiate de acelea ale tracilor (IV, 104). În privinţa agatîrşilor, problema etnicităţii lor nu a putut fi rezolvată încă definitiv. De aceea nici nu au fost incluşi în dicţionarul triburilor tracice care se deschide cu acest număr. În orice caz, fie că agatîrşii amintiţi de Herodot erau iranieni, fie că erau traci — aşa cum credem noi — ei locuiau într-un ţinut tracic, pe care, sub o formă ocolită, îl bănuia însuşi Herodot. Acesta menţionează pentru

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

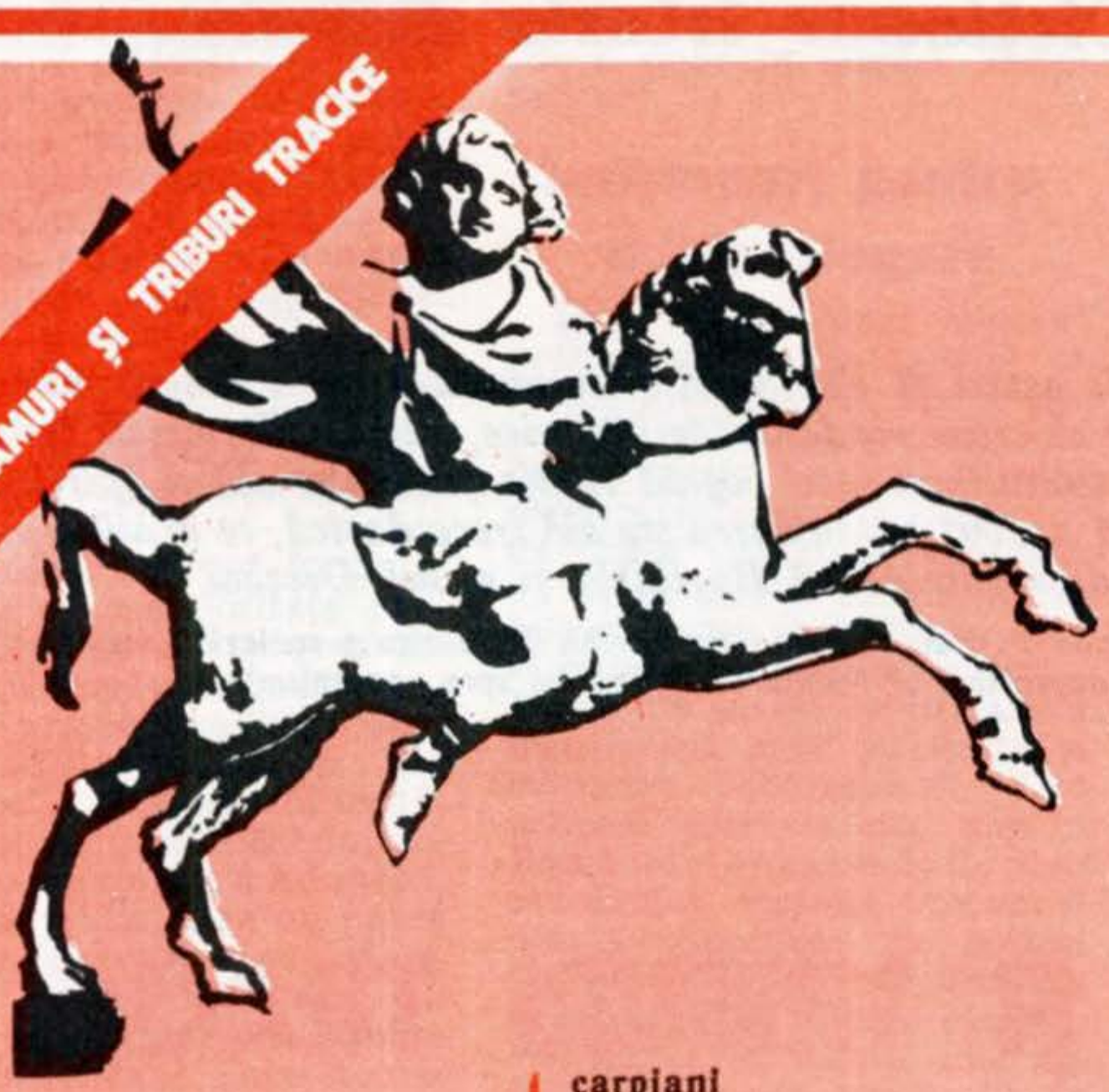

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (prianti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpiani
carpodaci
ceiagesi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geți (getae, v. geto-daci)
harpi
hypsalti
Iai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi (odrysi)
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaioi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

prima dată pe strămoșii noștri, geții, de neam tracic, dar diferențiați oarecum de masa mare a tracilor, prin vitejia lor, spiritul de dreptate și credință în nemurire.

Din punct de vedere cronologic, prezentarea ce se deschide acum va cuprinde perioada de cînd apar în lumina istoriei primele triburi sau neamuri tracice[1] și geto-dace și pînă la includerea lor în procesul romanizării, în anumite regiuni, sau în acela al elenismului, în altele. Vor fi menționate cu deosebire triburile care au jucat un rol istoric mai important, fie din punct de vedere cultural-artistic, fie politic, militar, economic sau religios. Desigur, nu vor fi trecute cu vederea personalități istorice ca Teres sau Sitalkes și mai ales Burebista și Decebal. Se va sublinia, de asemenea, procesul înjghebării unor formațiuni statale, a căror tradiție avea să dăinuiască îndelung, cum a fost aceea a regatului lui Burebista. De altfel, în aproape nouă ani, revista Magazin istoric **a consemnat în repetate rînduri aspecte semnificative din istoria tracilor,**

1 În imaginea de sus: **Cavalerul trac,** după o sculptură în marmură, descoperită la Tomis, Constanța.

tratînd pe larg, în aproximativ 40 articole, neamuri, personalități, ca și alte aspecte ale civilizației lor materiale și spirituale[1].

Unele triburi vor fi doar menționate, întrucît deocamdată ne lipsesc izvoarele. Documentarea este inegală, lacunară. Asumîndu-și răspunderea părerilor formulate, autorii prezentărilor din acest Dicționar istoric vor apela la toate categoriile de izvoare, istorico-literare, epigrafice, onomastice etc., arheologia și numismatica ocupînd, fără îndoială, un loc de seamă. Atunci cînd vor lipsi alte surse, vor recurge și la cele epic-narative. În legătură cu credințele, obiceiurile, se vor scoate în evidență doar acelea care au un temei documentar sau își găsesc o corespondență în folclorul și etnografia poporului român sau ale altor popoare din Europa sud-estică. Nu va fi neglijată, evident, nici continuitatea fondului tracic în cadrul Imperiului roman, romano-bizantin și apoi bizantin, cît și în aria mai vastă a ceea ce noi am numit Dacoromania, concepută ca o realitate istorică, etnică și geografică. În felul acesta, ca și în atîtea alte privințe, Magazin istoric pune la îndemîna publicului larg o informație sistematizată și adusă la zi.

Se știe că viața lumii tracice răzbate și în poemele homerice. Astfel, în Iliada se vorbește despre regele Rhesos al tracilor, care avea cai „mai iuți ca vîntul". Luptătorii traci din jurul Troiei, care se aflau acolo ca aliați ai troienilor, aveau cele mai strălucitoare arme și podoabe de aur și argint. Marele nostru istoric și arheolog Vasile Pârvan, creatorul arheologiei moderne românești, a fost primul care a comparat superioara civilizație tracică din mileniul II î.e.n. cu cea miceniană și cu cea cîntată de Homer. De altfel, religia și mitologia greacă au moștenit multe elemente din credințele, divinitățile și temele mitologice tracice. În arta și în folclorul românesc răzbat, de asemenea, ecouri ale milenarei moșteniri tracice, după cum întîlnim și la alte popoare ale Europei de sud-est moșteniri ale fondului străvechi comun, indo-european și tracic. De fapt, acest fond comun constituie — cum spunea Nicolae Iorga — legătura ce s-a perpetuat, de veacuri și milenii, între poporul român, descendent din traco-geto-daci și din romani, și celelalte popoare ale sud-estului european.

Problemele de tracologie sînt multe și complexe. Se înțelege, că nu toate au putut fi soluționate pînă în prezent. Unele dintre ele vor fi puse în dezbatere cu ocazia lucrărilor Congresului de tracologie amintit mai sus. De exemplu, sînt încă discuții în legătură cu impresionantul număr de triburi și neamuri pe care l-a cunoscut marea lume a tracilor. Unii istorici se opresc la un număr de 90 triburi, alții la 96, iar alții ajung chiar la 150.

Cele mai multe dintre aceste neamuri și triburi cuprinse în lista alăturată vor fi comentate în cadrul Dicționarului istoric, ce debutează cu „cei mai viteji și mai drepți dintre traci": geto-dacii. Această listă neavînd pretenția să fie completă, orice adaos din partea specialiștilor din țară sau de peste hotare, va fi, desigur, binevenit.

Geto—dacii

Sînt una și aceeași populație, considerată de lumea antică ramura nordică a marelui neam al tracilor, care locuia pe actualul teritoriu al României. Denumirea de geți, folosită cu predilecție de scriitorii greci, desemnează în ansamblu populația geto-dacilor, dar are în vedere mai ales triburile și uniunile de triburi de pe malurile Istrului, de la Carpați și pînă la Balcani. Cealaltă denumire, de daci, preferată de autorii latini, se referă în special la populația din regiunile intracarpatice și de vest ale Daciei.

Vorbind despre marea expediție a lui Darius împotriva sciților, Herodot[2] (**Istorii,** IV, 90-94) spune că regele perșilor, înainte de a ajunge la Istru, „birui mai întîi pe geți" Aceștia se cred nemuritori și sînt cei mai viteji și mai drepți dintre traci. Pentru aceeași perioadă se mai întîlnesc unele știri succinte și generale la Hecateu, Sofocle și Tucidide (**Istorii,** II, 96, 1). Izvoarele îi pomenesc mai frecvent pe geto-daci începînd cu a doua jumătate a sec. IV. î.e.n. Istoricul roman Trogus Pompeius (la Iustin, **Istoria lui Filip**, IX, 2) vorbește de un **rex histrianorum,** probabil un conducător al geților de la Dunărea de Jos. În anul 335 î.e.n., Alexandru cel Mare, după cum ne povestește istoricul grec Arian (**Expediția lui Alexandru,** I, 5), ajungînd la Dunăre, întîmpină rezistența geților din stînga fluviului. O puternică forță getică avea să distrugă armata macedoneană și pe comandantul ei Zopyrion în anul 326 î.e.n., undeva în zona gurilor Dunării, la întoarcerea acesteia din expediția contra sciților (Trogus Pompeius, la Iustin: **Istoria lui Filip,** XII, 2, 16 și Curtius Rufus, **Istoria lui Alexandru cel Mare,** X, 1, 44).

Pe la 300 î.e.n. îi întîlnim pe geții din cîmpia munteană uniți într-o mare și puternică uniune de triburi. Scriitorul antic Diodor din Sicilia (**Biblioteca istorică,** XXI,

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5 și 9/1967; 7-8/1968; 4 și 9/1969; 2 și 12/1970; 6/1971; 6, 8 și 10/1972; 10/1973; 2 și 10/1974; 6/1975 etc.

[2] Indicațiile scriitorilor antici folosite în cuprinsul articolelor despre triburile tracice se găsesc pe larg în **Izvoare privind istoria României,** vol. I, Ed. Academiei, București, 1964.

DACIA ÎN VREMEA LUI BUREBISTA

Harta este reprodusă din lucrarea BUREBISTA ȘI EPOCA SA, de Ion Horațiu Crișan, București, 1975

Statul daco-getic în vremea lui Burebista

Statul roman în timpul lui Caesar

300 km

11, 12) relatează că geții conduși de regele Dromichete reușesc să înfrîngă cele două expediții ale lui Lysimach, întreprinse la nord de Dunăre, și să facă prizonieri, mai întîi pe Agatocles, fiul acestuia, apoi pe însuși Lysimach, regele Traciei, care este dus în cetatea Helis, reședința căpeteniei gete, situată undeva în cîmpia Dunării. Plin de înțelepciune și mărinimie, Dromichete cruță viața lui Lysimach, după ce mai înainte l-a încărcat de daruri pe fiul acestuia, și-l eliberează din captivitate. El primește în schimb prietenia regelui trac, teritoriile ocupate și chiar pe fiica acestuia de soție.

Pentru a doua jumătate a sec. III și începutul sec. II î.e.n., două documente epigrafice, descoperite la Histria, atestă prezența la Dunărea de Jos, mai precis prin părțile de sud ale Moldovei și nord-estului Munteniei, a doi regi (basilei) de origine getică, pe nume Zalmodegikos și Rhemaxos. Aproximativ în aceeași vreme, după cum spune Trogus Pompeius (la Iustin, **Istoria lui Filip,** XXXII, 3, 16), regele geto-dac Oroles, ce stăpînea prin părțile Moldovei, poate și în estul Transilvaniei, pedepsește pe supușii săi, pentru motivul că nu au luptat cu succes împotriva bastarnilor (neam germanic). De la același scriitor antic mai aflăm că puterea dacilor crește pe vremea regelui Rubobostes.

Secolele I î.e.n. și I e.n. înseamnă, pe plan economic, politic și cultural, apogeul puterii geto-dacilor. Această perioadă este dominată de cei doi mari regi ai Daciei, Burebista și Decebal. Primul, care domnește aproximativ între anii 80-44 î.e.n. este denumit într-o inscripție greacească din Dionysopolis (Balcic) „cel dintîi și cel mai puternic dintre toți regii care au domnit vreodată peste Tracia". Din informațiile scriitorilor antici Strabon **(Geografia,** VII, 3, 11) — contemporan cu marele rege dac — și Jordanes **(Getica)** rezultă că Burebista a realizat unificarea triburilor geto-dace ajutat de marele preot Deceneu. În jurul anului 60 î.e.n., el distruge puterea celților boii, pînă în Slovacia, apoi cucerește orașele grecești de pe coasta de vest și de nord a Mării Negre, de la Apollonia și pînă la Olbia. Într-un timp relativ scurt, cuprins aproximativ între anii 60-48 î.e.n., Burebista reușește să întemeieze un mare regat, care se întindea spre vest și nord-vest pînă la Dunărea de Mijloc și Morava, spre nord pînă la Carpații Pădurоși și spre est pînă la Nistru și Marea Neagră, iar spre sud, peste Dobrogea pînă la Balcani. Stăpîn pe o Dacie mare și puternică, Burebista intervine în politica Romei, luînd partea lui Pompei în disputa acestuia cu Cezar. Toate acestea sînt confirmate de relatările lui Strabon: „Ajungînd în fruntea neamului său, getul Burebista l-a înălțat atît de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, încît, în cîțiva ani, a făcut un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani". După dispariția de pe arena politică a marelui rege geto-dac, pe la mijlocul celui de-al șaselea deceniu al sec. I î.e.n. (45-44), izvoarele literare menționează o serie de regi geto-daci, printre care se remarcă Scorilo, Dicomes, Cotiso, Comosicus, Diuras, Diurpaneus și, în Dobrogea, Roles, Dapyx și Zyraxes.

O altă figură proeminentă a geto-dacilor, marele Decebal, care va reface unitatea Daciei, este prezentat de Dio Cassius **(Istoria romană,** LXVII, 6, 1) ca un rege priceput în ale războiului, iscusit la faptă, meșter în a întinde curse și viteaz în luptă. Decebal, ultimul rege al Daciei libere, se remarcă în mod deosebit prin războaiele purtate împotriva romanilor, primele confruntări avînd loc în timpul împăratului Domițian. Războaiele daco-romane din anii 101-102 și 105-106, soldate cu înfrîngerea și supunerea geto-dacilor, au însemnat și sfîrșitul lui Decebal, țara sa fiind transformată în provincie romană. În toiul luptelor cu romanii, ca și de-a lungul întregii sale existențe, Decebal s-a dovedit un mare conducător, priceput și abil în arta războiului și în politică, rămînînd un exemplu măreț de dăruire totală pentru binele și libertatea neamului său.

O imagine mai completă a ceea ce a însemnat istoria și civilizația geto-dacilor în cadrul lumii antice rezultă din cercetările arheologice. Grație acestor investigații se cunosc acum numeroase așezări și cetăți geto-dacice. Situate pe terasele rîurilor, pe boturi de dealuri și coline subcarpatice, cele mai multe dintre așezări apar ca centre întărite, prevăzute cu șanțuri și valuri de apărare și cu pante abrupte. Uneori valurile sînt întărite cu ziduri de piatră (Cotnari-Moldova), alteori cu bîrne și vălătuci de chirpici ars (Popești-Ilfov, Orbeasca de Sus-Teleorman, Mărgărițești și Morungeav-Olt). Printre acestea au fost identificate și unele din davaele lui Ptolemeu: Piroboridava-Poiana, Tamasidava-Răcătău și Zargidava-Brad (Moldova), Argedava-Popești (Muntenia), Buridava-Ocnița (Oltenia) și Ziridava-Pecica (Banat).

De la Burebista la Decebal geto-dacii au ridicat, în zonele de dealuri subcarpatice și pe coline de munte, cetăți cu ziduri durate în piatră după moda grecească. Asemenea cetăți au fost identificate și cercetate în munții din zona Orăștiei, la Grădiștea Muncelului, unde se afla Sarmizegetusa, capitala Daciei, Costești, Blidaru și Piatra Roșie, la care se adaugă Piatra Craivi (jud. Alba), Bănița la vest de bazinul Jiului, Tilișca (Sibiu), Polovragi (Oltenia) și Bîtca Doamnei (Piatra Neamț). În multe din aceste cetăți s-au ridicat, pe lîngă locuințe și ateliere, sanctuare mărețe asemănătoare templelor antice greco-romane.

Cultura geto-dacilor, corespunzătoare celei de-a doua vîrste a fierului (epoca Latène), cunoaște o evoluție în timp ce poate fi urmărită începînd cu a doua jumătate a sec. V î.e.n. Avînd ca fond principal tradițiile și moștenirile locale anterioare, ea s-a

constituit cu contribuția și a unor elemente de influență grecească și celtică. În sec. III-I î.e.n. și sec. I e.n., cultura geto-dacilor se generalizează, devenind unitară pentru întreaga Dacie. Dintre componentele culturii geto-dacice, ceramica este elementul cel mai răspîndit și cel mai caracteristic. Geto-dacii au utilizat ceramica lucrată atît cu mîna, cît și cu roata. Geții din zona Dunării se dovedesc a fi meșteri pricepuți în prelucrarea argintului și în realizarea unor adevărate opere de artă. Tezaurele de obiecte de argint, uneori aurite, descoperite la Agighiol (Dobrogea), Peretu, Găvanu (Muntenia), Craiova (Oltenia), alcătuite din coifuri, vase, piese de harnașament etc., se remarcă prin execuția tehnică și prin ornamentația lor deosebită. În sec. I î.e.n., geto-dacii dovedesc o iscusință deosebită în confecționarea unor obiecte de podoabă și vase-cupe lucrate într-un stil propriu, cum sînt cupele ornamentate, lănțișoarele, fibulele, brățările și alte podoabe din tezaurele de la Sîncrăieni, Cerbăl, Surcea, Șeica Mică (Transilvania), Herăstrău, Merii Goala, Coada Malului, Poiana Gorj și Țifești din Dacia extracarpatică.

În mod cu totul deosebit, geto-dacii se evidențiază prin monetăriile lor proprii. Ei emit o gamă variată de monede de argint, folosind tehnica grecească și preluînd unele prototipuri macedonene. Toate acestea sînt emisiuni ale unor triburi și uniuni de triburi din sec. III-I î.e.n. În vremea lui Burebista se trece la o monetărie unică de tipul denarilor romani republicani.

Numeroase unelte de fier descoperite în așezările și cetățile geto-dacilor sînt o dovadă a nivelului la care se situa meșteșugul prelucrării fierului, tîmplăria, agricultura, cioplitul pietrii, construcția de locuințe ș.a. Tezaurele de monede, obiecte de podoabă și diferite alte produse de factură greco-romană, venite pe calea schimburilor, indică raporturile permanente ale geto-dacilor cu lumea exterioară.

O serie de elemente de cultură geto-dacică continuă să supraviețuiască mult timp după cucerirea Daciei de către romani, atît în cadrul provinciei, cît și în afara acesteia. Ele vor contribui la sinteza culturală daco-romană, servind ca argument de netăgăduit al continuității geto-dacilor pînă la topirea lor în populația romanică de mai tîrziu.

Constantin PREDA

„Daci" în secolul XII

Identificarea diverselor popoare care au trăit în vecinătatea Imperiului bizantin se dovedește anevoioasă și azi, în pofida metodelor moderne de investigație. Dificultatea se datorește pe de o parte modului în care înregistrau scriitorii bizantini evenimentele din viața diferitelor populații, remarcînd deseori doar episoadele războinice sau elementele predominante sub raport politico-militar, și, pe de altă parte, tendințelor arhaizante ale cronicarilor de a numi aceste popoare cu apelative antice proprii romanității. Astfel, în aceste cronici, sîrbii sînt denumiți de regulă tribali, bulgarii — îndeobște moesi, ungurii — pannonieni sau huni, românii — daci. Totuși, prin studii comparative, din aceste cronici se pot extrage prețioase date privind trecutul nostru îndepărtat. O astfel de informație privitoare la românii din Banat se află în cronica lui Ioan Cinnamos consacrată expedițiilor danubiene ale împăratului bizantin Manuil I Comnen (1143-1180), expediții consemnate și în opera unui poet anonim păstrată în Codicele Marcianus.

Potrivit relatărilor lui Cinnamos, în anul 1166, Manuil Comnen a inițiat o expediție împotriva ungurilor, concepînd o nouă tactică de atac. Din thema Sirmium (unitate teritorial-administrativă și militară la bizantini — n.a.), regiune folosită în mod obișnuit ca bază de expediție, el a trimis la Dunăre o oaste condusă de protostrategul (comandant militar — n.a) Bela-Alexios. Acțiunea nu avea alt scop decît să creeze o diversiune; în același timp, Leon Vatatzes, care se afla în thema Paristrion[1] primise și el poruncă să se îndrepte împotriva ungurilor.

Oastea lui Vatatzes, în care după mărturia cronicarului se aflau și vlahi, a izbutit să dobîndească o prețioasă victorie, ceea ce l-a determinat pe Manuil I să organizeze o nouă campanie, pusă sub comanda lui Andronic Lapardas și Nicefor Petralifas, arhistrateg fiind Ioan Dukas.

[1] Temă bizantină de la Dunărea de Jos, înființată în sec. X, cuprinzînd viitorul teritoriu al statului feudal condus de Dobrotici — **n.r.**

Relativ la noua expediție, izvoarele sînt contradictorii. Cinnamos, într-o formulare ambiguă, ne sugerează o rută curioasă, prin vecinătatea Taurosciției [pămînt rus — n.a.] și arată că după victorie, într-un loc necunoscut, comandantul expediției a ridicat o cruce mare de aramă cu o inscripție în care se glorifica biruința bizantinilor.

Mai demnă de crezare ni se pare relatarea poetului anonim din Codicele Marcianus, *conform căreia expediția împotriva Ungariei a pornit de la Vidin; în acest caz traseul ei ar fi trecut prin Munții Banatului, pe valea Timișului. Acestei ipoteze vine să i se alăture o nouă confirmare, cea a cronicarului Constantin Manasses, care într-un elogiu închinat în 1173 lui Manuil I, enumeră între popoarele supuse de acesta și pe* daci. *Evident, prin această denumire trebuie să înțelegem că este vorba de români, în cazul de față locuitorii Banatului, mai cu seamă că Manasses face o distincție netă între tribali (sîrbi), pannonieni (unguri) și daci, încît aici nu mai este posibilă nici o confuzie.*

De altminteri, o seamă de recente descoperiri arheologice vin să ateste intensele legături dintre românii bănățeni și Imperiul bizantin. Politica danubiană a Comnenilor a determinat o afluență de monede bizantine în această zonă, monede care indică, prin număr și arie, nu numai relațiile comerciale, ci și ruta operațiilor militare, și chiar prezența vremelnică aici a unor garnizoane bizantine. Astfel, la Teremia Mare, județul Timiș, s-a descoperit un tezaur compus din 130 monede concave de bronz dintre care 37 din vremea lui Ioan II Comnen (1118-1143), 14 din timpul lui Manuil I, iar altele toi din perioada comnenă. Moneda de aramă descoperită la Variaș (care se crede că făcea parte dintr-un tezaur) și cea de la Timișoara, bătută toi sub Manuil I, completează informațiile privind relațiile dintre bizantini și români — cei consemnați în sec. XII sub numele de daci, ca fiind locuitorii acestor pămînturi.

Vasile V. MUNTEAN

AȘA S-AU NĂSCUT STATELE UNITE ALE AMERICII

WINSTON CHURCHILL

1776-1976...

Două secole[1] de cînd Statele Unite ale Americii au devenit Statele Unite ale Americii. O vîrstă încă fragedă, după criterii clasice, dar asemenea criterii nu-și găsesc aplicarea în emisfera planetară vestică. Acolo, S.U.A. dețin rolul de patriarh printre statele apărute după călătoriile lui Cristofor Columb. Este o aniversare americană, dar nu numai americană. Căci evenimentele desfășurate în urmă cu două sute de ani au marcat o dublă premieră absolută pe scena istoriei universale: nașterea primei republici independente din Lumea Nouă, la capătul primului război victorios de eliberare națională al unor colonii în epoca modernă.

Al unor colonii? **Al unor** coloniști, **ar fi, poate, o formulare mai corectă. Căci cei ce au luptat acum două secole împotriva metropolei britanice nu au fost băștinașii — indienii, cum i-a numit din greșeală Columb și cum au rămas cunoscuți pînă astăzi, sau pieile-roșii, cum li s-a spus cu un nemeritat dispreț tocmai de către noii veniții, „fețele palide" care le acaparau cu samavolnicie pămînturile. Răzvrătiții erau ei înșiși foști locuitori ai Angliei și imigranți din alte țări ale continentului european. La data cînd și-au proclamat neatîrnarea, acești locuitori ai Lumii Noi aveau în spate o istorie care număra exact 16 decenii.**

...Sfîrșitul anului 1606. Una după alta, trei corăbii părăsesc estuarul Tamisei și se angajează în Canalul Mînecii, cu capul spre vest. Sarah Constant, Goodspeed **și** Discovery **duc la bordul lor 143 emigranți, toți bărbați, spre țărmul apusean al Atlanticului. În primăvara următoare, ajunși la destinație, ei întemeiază, în Lumea Nouă, cea dintîi așezare de limbă engleză pe care o botează Jamestown, în cinstea suveranului lor de la Londra, Iacob (James) I Stuart. În 1619 sosesc primele femei, traversînd oceanul pe cheltuiala viitorilor lor soți. Tot atunci vin și primii negri — evident, ca sclavi, dar care vor fi eliberați. Iar un an mai tîrziu, un grup aparținînd sectei religioase a „pelerinilor" debarcă de pe** Mayflower **și întemeiază, mai la nord, așezarea Plymouth.**

Se nasc apoi succesiv 13 colonii care se eșalonează pe o fîșie destul de îngustă de pămînt, de-a lungul Atlanticului: New Hampshire, Massachusetts, Rhode Island și Connecticut (toate patru formînd la un loc Noua Anglie), New York, Pennsylvania, New Jersey, Delaware și Maryland (în centru), Virginia, Carolina de Nord, Carolina de Sud și Georgia (coloniile sudice)[2].

Treptat, populația lor crește. Vin fermieri, meseriași și negustători înstăriți, care încep să lucreze pe cont propriu. Vin săraci care se obligă să muncească un număr de ani în slujba celor ce le-au finanțat transportul. Vin

[1] Despre manifestațiile organizate la scară federală sau locală cu ocazia bicentenarului vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1975.

În imaginea de sus: clopotul care la 4 Iulie 1776, în Philadelphia a vestit cetățenilor nașterea Statelor Unite ale Americii.

[2] În momentul sosirii englezilor, în America de Nord existau deja colonii olandeze, spaniole și franceze, asupra cărora în sec. XVII-XIX Anglia și-a extins treptat stăpînirea.

puşcăriaşi, trimişi dincolo de Atlantic pentru că temniţele britanice sînt prea pline. Vin bărbaţi, femei şi copii, răpiţi din oraşele şi satele Angliei, pentru a fi „vînduţi pe termen" celor ce au nevoie de mînă de lucru. Vin negri din Africa, care, de data aceasta, sînt vînduţi pe viaţă ca sclavi...

Pe teritoriile tot mai întinse pe care coloniştii le smulg indienilor, se clădesc oraşe şi sate, înfloreşte agricultura, se dezvoltă manufacturile, se extinde comerţul, iau amploare construcţiile de nave, apar şcoli, se tipăresc ziare şi cărţi, se introduc inovaţii tehnice, se realizează invenţii şi descoperiri ştiinţifice. Începe, fără nici o tranziţie, istoria capitalistă a Americii.

Fiecare dintre colonii îşi constituie o „adunare populară" care funcţionează pe principii democratice, unele împrumutate de la modul de organizare a triburilor indiene şi care fac o contrapondere destul de eficientă bunului plac al guvernatorilor, numiţi de Coroana britanică. E adevărat că drept de vot nu au decît proprietarii de terenuri şi cei destul de avuţi pentru a plăti impozite. Dar în Anglia acelei epoci lucrurile stăteau mult mai rău: în 1768, din aproximativ opt milioane de locuitori, numai 160 000 au drept de vot; circumscripţii în care nu există nici un singur alegător — cărora din această pricină li se spunea „putrede" — trimit totuşi deputaţi în Camera Comunelor, unde multe locuri se pot cumpăra cu bani. De ce s-ar supune cele peste două milioane de colonişti (cît se apreciază că număra America în 1760[1]) legilor votate de un astfel de Parlament — nereprezentativ nici pentru Anglia, dar încă pentru colonii?

Despre felul cum au răspuns ei acestei întrebări ne vorbesc paginile ce urmează[2]. Autorul lor este Winston Churchill — om de stat, dar şi remarcabil mînuitor al condeiului, mai cu seamă în domeniul istoriei[3]. Apărută în 1957 cînd bătrînul şef conservator împlinea 83 ani, opera sa Istoria popoarelor de limbă engleză, **incluzînd în această formulă atît metropola cît şi fostul ei imperiu colonial, s-a bucurat de un imens succes de public (17 ediţii în 6 ani, numai în S.U.A.) şi de stimă, fiind apreciată de exigenţi specialişti occidentali ca o valoroasă contribuţie pe linia şcolii istorice tradiţionaliste britanice. Ajutat de eminenţi istorici, ca F. W. Deakin, G. M. Young, Steven Watson, Asa Briggs şi alţii, Churchill — relevînd o serie de rădăcini sociale şi politice şi insistînd asupra celor economice ale războiului revoluţionar de peste ocean — relatează bătăliile pentru independenţa S.U.A. succint, sugestiv şi cu competenţa vlăstarului unei căsătorii dintre un englez şi o americană.**

Începînd cu numărul de faţă, Magazin istoric **publică într-o formă întrucîtva condensată capitolele privind războiul de independenţă al S.U.A. din volumul III,** Era revoluţiei, **Editura Bantom Books, New York, 1963. Titlurile, subtitlurile şi notele aparţin versiunii româneşti.**

Nicolae MINEI

Constat cu uimire că supuşii mei încurajează tendinţe rebele

Problemele Americii începuseră să domine scena politică a Angliei. La sfîrşitul războiului de şapte ani[4], teritorii imense intraseră în posesia Coroanei. De la frontiera cu Canada pînă la golful Mexicului, întregul hinterland al coloniilor americane a devenit teritoriu britanic şi parcelarea noilor terenuri a dus la alte conflicte cu coloniştii. Mulţi dintre aceştia, asemenea lui George Washington[5], formaseră companii pentru a cumpăra de la indieni loturile situate la frontieră, dar o proclamaţie regală a impus restricţii cumpărărilor de pămînt şi a interzis colonizarea teritoriilor. Ca şi alţii, Washington nu a ţinut seama de interdicţie şi a scris agentului său imobiliar, ordonîndu-i „să achiziţioneze o parte din cele mai valoroase pămînturi din

[1] În articolul **Bătălia şesurilor** de Gustave Lanctot, publicat în **Magazin istoric**, nr. 12/1975 se menţionează cifra de peste 1 500 000. Diferenţa de date se datoreşte lipsei de recensăminte ştiinţifice din acea vreme.

[2] De-a lungul anilor **Magazin istoric** a consacrat istoriei americane o serie de evocări. Vezi în acest sens nr. 1/1967; 4/1969; 2, 7/1971.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3-12/1969; 1/1970.

[4] Războiul de şapte ani s-a desfăşurat între 1756 şi 1763, între Franţa, aliată cu Austria şi alte state europene, pe de o parte, şi Anglia aliată cu Prusia pe de altă parte. Desfăşurat pe cîmpurile de luptă din Europa, India şi America de Nord, conflictul a fost apreciat de W. Churchill şi de alţi istorici drept „primul război mondial". Înfrîntă în Germania şi Canada, Franţa a pierdut această din urmă colonie prin Tratatul de la Paris (vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1974, şi 12/1975).

[5] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1974.

zona regală [de pe Ohio], lucru care cred că poate fi realizat după un timp, în ciuda proclamației care limitează acest lucru deocamdată și interzice cu desăvîrșire colonizarea lor; căci nu pot să cred că proclamația (dar asta să rămînă între noi) este altceva decît un expedient temporar pentru a liniști pe indieni". Încercarea guvernului britanic de a reglementa alocarea noilor pămînturi a provocat mari nemulțumiri printre plantatori, îndeosebi în coloniile din părțile de mijloc și de sud ale țării.

George III (1760-1820) voia, de asemenea, ca cele 13 colonii să participe la cheltuielile generale ale Imperiului britanic și la subvenționarea garnizoanelor din Lumea Nouă. În favoarea acestei teze existau argumente puternice. Pentru a-i proteja pe coloniști și a le asigura supraviețuirea, Anglia fusese cea care furnizase cea mai mare parte din efective și subvenții în lupta din Lumea Nouă cu Franța. Dar metodele folosite de Londra pentru a traduce în viață intențiile sale au fost ineficiente și imprudente. S-a luat hotărîrea de a se pune un impozit pe importul în colonii și, în 1764, Parlamentul a făcut și mai drastică așa-numita Lege a zahărului. Această măsură fusese inițial votată în 1733, pentru a proteja pe plantatorii de trestie de zahăr din Indile Occidentale și a le acorda un monopol asupra comerțului cu zahăr în interiorul Imperiului, stabilind taxe mari pentru importul acestei mărfi din străinătate. Coloniștii încălcau de mult legea, deoarece singurul lor mijloc de a dobîndi sumele lichide cu care trebuiau să-și plătească creditorii din Anglia era de a face troc cu produsele lor, obținînd în schimb melasă din Indiile Occidentale franceze și spaniole. Pentru ei, noua reglementare a constituit o lovitură serioasă.

Rezultatele s-au dovedit nesatisfăcătoare de ambele părți ale Atlanticului. Guvernul britanic a constatat că impozitele aduceau foarte puțini bani, iar negustorii englezi, pe care îi îngrijora situația grea a debitorilor lor americani, nu doreau cîtuși de puțin să pericliteze și mai mult finanțele coloniilor. Impozitul indirect asupra comerțului vădindu-se insuficient, primul ministru Grenville a propus să se perceapă o taxă pentru timbrarea tuturor documentelor legale întocmite de coloniști. Lucrul a fost adus la cunoștința agenților celor 13 colonii la Londra[1], care au discutat proiectul prin corespondență cu adunările respective. Deși coloniștii obiectaseră întotdeauna împotriva impozitelor directe, s-au ivit puține proteste, așa că în 1765 Parlamentul a votat Legea timbrului.

Timbrele pe documentele legale nu urmau în nici un caz să furnizeze venituri mari. În Anglia, obligația avea drept rezultat intrarea în tezaur a 300 mii lire sterline pe an. Se presupunea că extinderea ei în America va mai aduce alte 50 mii lire. Dar legea prevedea și o taxă asupra ziarelor ai căror redactori erau adepți pătimași ai grupărilor extremiste[2] din America. Negustorii din colonii s-au socotit însă grav loviți deoarece impozitul trebuia plătit în aur, metal prețios care le era necesar pentru a face față balanței comerciale deficitare cu Anglia. Disputa care s-a născut a scos la iveală cele mai revoluționare elemente din America și le-a dat forțe noi, oferindu-le, totodată, o posibilitate de a experimenta o rezistență organizată. Viitorii lideri ai revoluției au ieșit la lumina zilei și au atacat atît politica guvernului de la Londra, cît și obediența majorității negustorilor americani. Dar deși protestul a fost destul de vehement și reprezentanții celor nemulțumiți s-au întrunit într-o conferință împotriva Legii timbrului, nu exista o unitate în opinia publică. Distribuitorii de timbre au fost atacați, casele și birourile lor au fost devastate, dar toate acestea erau opera unui grup restrîns de negustori și tineri avocați, care se exersau în ridicarea la luptă a unei mulțimi încă lipsite de conștiință politică. Cea mai eficientă opoziție s-a manifestat din partea comercianților englezi, care și-au dat seama că legea punea în primejdie recuperarea creditelor lor și au înfierat-o ca fiind contrară adevăratelor interese comerciale ale imperiului și deci reprezentînd un pericol pentru resursele coloniale.

Răspunderea regelui George III pentru ruptura finală dintre Anglia și coloniile sale a fost mare. El nu putea înțelege pe cei ce se temeau de consecințele unei politici de silnicie și s-a exprimat în termeni brutali: „Constat cu uriașă uimire că unii dintre supușii mei sînt în stare să încurajeze tendințele rebele, care, din nefericire, există în unele din coloniile mele americane. Avînd întreaga încredere în înțelepciunea Parlamentului meu... voi persevera în a aplica măsurile recomandate de el în sprijinul dreptului constituțional al Marii Britanii și pentru ocrotirea intereselor comerciale ale regatului meu".

Racii în tunici roșii și comitetele de corespondență

Noul guvern al marchizului Rockingham[3], care a durat 13 luni, a adoptat măsuri menite să atenueze animozitățile provocate de Grenville pe ambele țărmuri ale Atlanticului, abrogînd Legea timbrului. Dar regele era hotărît să se descotorosească de acest guvern, pe care l-a înlocuit cu unul condus de William Pitt[4]. În 1767,

[1] Fiecare colonie avea în metropolă un „agent" care juca rolul unui ambasador.

[2] Churchill numește „radicali" sau „extremiști" pe susținătorii timpurii ai mișcării de eliberare completă a coloniilor de sub tutela Angliei.

[3] Charles Watson-Wentnorth, marchiz de Rockingham, din partidul **whig**, a format guvernul în iulie 1765.

[4] William Pitt, lord Chatham (1708-1778) — numit și Pitt cel bătrîn, a ocupat un loc proeminent în conducerea treburilor de stat din 1735, cînd a devenit membru al Parlamentului, ajungînd curînd cel mai strălucit orator al acestuia. Iată una din celebrele sale declarații: „Știu că pot salva țara aceasta și că nimeni altul n-ar putea s-o facă". Deși unul dintre oamenii de stat beneficiind de o deosebită popularitate, a fost demis în mai multe rînduri de regele George II (1727-1760). Între anii 1746 și 1755 (cînd a fost din nou demis) a fost casier general al forțelor armate, jucînd un rol deosebit de influent în politica generală a Angliei. În 1756 a fost numit secretar de Stat și lider al Camerei Co-

Londra a promulgat o lege prin care se puneau impozite asupra importului de hîrtie, sticlă, plumb și ceai în America. Mînia coloniilor a fost foarte mare, deoarece ele pierdeau în felul acesta o sumă importantă de lire sterline, iar venitul astfel obținut nu urma să servească, așa cum se afirmase inițial, la întreținerea garnizoanelor britanice, ci la salarizarea funcționarilor coloniali englezi. Ei aveau astfel perspectiva de a deveni independenți, față de adunările coloniale care folosiseră pînă acum, împotriva guvernatorilor prea despotici, arma de a le suspenda salariile. Dar chiar în asemenea condiții, coloniștilor nici nu le trecea prin minte să se răscoale.

Autoritatea Parlamentului de la Londra a fost contestată cu vehemență în America, dar, în general, se manifesta loialitate față de rege și de imperiu. Majoritatea opozanților o formau negustătorii respectabili, care socoteau că o rezistență organizată, dar limitată pe plan comercial, va determina guvernul britanic să revină asupra măsurilor adoptate.

În consecință, adunarea din Massachusetts a propus o petiție comună a tuturor organelor coloniale împotriva noilor impozite. Rezistența se organiza acum la o scară continentală și se trecea peste vechile bariere provincialiste. S-au încheiat acorduri împotriva importurilor din Anglia și s-a instituit un boicot sistematic și încununat de succes al mărfurilor britanice. Represaliile Londrei nu au întîrziat. În mai 1768, nava **Liberty,** aparținînd celui mai de seamă negustător din Boston, John Hancock, a fost oprită și percheziționată de ofițerii vamei regale. Coloniștii au eliberat-o prin forță. În 1769, exporturile britanice în America scăzuseră la jumătate. Guvernul, tulburat dar nu îngrijorat, s-a hotărît să renunțe la impozite, cu excepția celui asupra ceaiului. Cu o majoritate de un singur vot, Parlamentul de la Londra și-a proclamat din nou suveranitatea asupra coloniilor americane, impunînd o taxă de 3 pence pe livra de ceai.

La început totul a părut că merge bine. Negustătorii americani erau încîntați de abrogarea taxelor de import și, pe la mijlocul anului 1770, reconcilierea părea pretutindeni desăvîrșită, cu excepția orașului Boston. Aici, Samuel Adams[1], sîrguincios organizator al rezistenței, și-a dat seama că lupta ajunsese la un punct crucial. El se temea cum că împotrivirea coloniilor se va nărui și că, dacă nu vor avea de înfruntat noi tulburări, britanicii își vor impune din nou autoritatea. Adams împreună cu alți lideri radicali s-au apucat să acționeze în acest sens.

Cea mai mare parte din garnizoana britanică era încartiruită la Boston. Trupele nu se bucurau de popularitate printre locuitorii orașului și Adams a difuzat tot felul de zvonuri despre comportarea lor necorespunzătoare. Pretutindeni unde apăreau „racii" în tunicile lor roșii, erau insultați și huiduiți. În martie 1770, bombardarea cu bulgări de zăpadă a unei santinele care păzea birourile vămii din Boston a provocat o încăierare. În confuzia creată, cîțiva soldați au deschis focul și s-au înregistrat victime. Acest „masacru" era exact genul de incident la care visase Adams. Dar oamenii avuți, cu idei politice moderate, se temeau să se angajeze în luptă deschisă și opinia publică în colonii rămînea nesigură și controversată. Însă radicalii au persistat în orientarea lor. În iunie 1772, ei au incendiat nava militară britanică **Gaspee** în largul coloniei Rhode Island.

În întreaga colonie Massachusetts s-au creat „comitete de corespondență"[2], care la sfîrșitul anului fiinșau în 75 orașe. Răzvrătiții din Virginia, conduși de tînărul Patrick Henry, au creat un comitet permanent al adunării lor, cu sarcini similare. În scurtă vreme, s-a creat un lanț de asemenea organisme. Astfel, a luat naștere, pe nesimțite, dar în mod eficace, mecanismul revoluției.

Sindrofia cu ceai de la Boston

Totuși, radicalii erau încă în minoritate și se manifesta în continuare o opoziție puternică față de o ruptură brutală cu Anglia. În ciuda „masacrului" de la Boston, a violențelor din largul mării și a diferendelor de ordin comercial, acțiunile întreprinse de Adams și prietenii săi aveau un răsunet din ce în ce mai slab: tocmai atunci lordul North a comis o greșeală fatală.

Compania Indiilor Orientale (din India propriu-zisă) se afla în pragul falimentului și guvernul de la Londra fusese nevoit să-i vină în ajutor. Astfel el a trecut prin Parlament o lege căreia deputații i-au acordat puțină atenție, dar care autoriza compania Indiilor Orientale să trimită ceaiul, din care avea cantități imense, direct în colonii, fără a mai plăti taxe de import și să-l vîndă prin proprii săi agenți în America, acordîndu-i astfel un monopol virtual. Dincolo de Atlantic, protestul a fost unanim. Radicalii au înfierat măsura ca o încălcare a libertăților lor, iar negustătorii s-au văzut amenințați cu ruina. Armatorii americani care aduceau ceai din vămile Angliei și mijlocitorii lor, care îl vindeau, urmau să rămînă fără nici o ocupație. Legea a unit întreaga opinie publică colonială împotriva britanicilor.

Radicalii, care începuseră să-și spună patrioți, au profitat de prilej pentru a declanșa o criză. În decembrie 1773,

---

munelor, fiind însă în mod virtual prim-ministru; demis în 1757, a fost imediat rechemat la guvern, dîndu-i-se un control deplin asupra politicii externe și problemelor militare, fiind apreciat de istoricii englezi drept un „mare ministru de război" (G.M. Trevelym). În 1761, întrucît ceilalți membri ai Cabinetului englez s-au opus declarației de război cu Spania, W. Pitt a demisionat. Regele George III l-a rechemat pe „Pitt cel bătrîn" pentru a forma un nou Cabinet în 1766; din cauza bolii, acesta nu a deținut decît postul de lord al Sigiliului privat din care a demisionat în 1768. A murit în 1778, în timpul unei ședințe a Camerei lorzilor, rostind un protest împotriva „politicii de pace cu orice preț" și a moțiunii ducelui de Richmond, care cerea retragerea trupelor engleze din America.

[1] Samuel Adams (1722-1803) a fost poate cel mai de seamă propagandist al revoluției americane și unul dintre primii susținători ai ruperii complete a legăturilor cu Anglia.

[2] Rolul lor era de a păstra, prin corespondență, contactul cu celelalte colonii.

un grup de răzvrătiți, deghizați în indieni, au pătruns la bordul celor trei nave cu ceai ale companiei Indiilor Orientale, care se aflau în rada portului, distrugînd întreaga lor încărcătură[1].

Cînd vestea a ajuns la Londra, s-a născut un puternic curent favorabil represaliilor și reacționarii din guvernul britanic au avut un cuvînt greu de spus. Parlamentul a votat o serie de „legi represive", prin care adunarea din Massachusetts era suspendată, colonia trecea sub controlul Coroanei, se închidea portul orașului Boston și se hotăra ca toți judecătorii din colonie să fie de acum înainte numiți direct de către rege. Aceste măsuri se limitau la teritoriul Massachusettsului; o singură altă lege se aplica și în restul coloniilor — cea care stabilea că trupele britanice urmau să fie încartiruite pretutindeni pentru a păstra ordinea. Londra spera că în felul acesta rezistența va fi izolată. Rezultatul a fost exact invers.

Praf de pușcă în borcane de băuturi spirtoase

În septembrie 1774, adunările coloniale au ținut un congres la Philadelphia[2]. Delegații s-au concentrat cu precădere tot asupra boicotului, formînd o asociație pentru a curma orice comerț cu Anglia pînă la abrogarea „legilor represive". Cu aducerea la îndeplinire a acestui plan au fost însărcinate „comitetele de corespondență". S-a adoptat, de asemenea, o „Declarație a drepturilor", care cerea anularea a 13 legi comerciale adoptate de Parlamentul britanic cu începere din 1773. Tonul acestui document, care a fost trimis la Londra, era moderat și respectuos. Dar în Anglia orice moderație fusese aruncată peste bord. Deputații din Camera Comunelor, care aveau interese în plantațiile de trestie de zahăr din Indiile Occidentale și care se temeau de concurență spaniolă și franceză, ofițerii armatei de uscat care disprețuiau trupele coloniale, guvernul care avea urgentă nevoie de bani și era orbit de doctrina conform căreia coloniile nu existau decît pentru a oferi beneficii Metropolei — toate aceste forțe s-au unit pentru a înăbuși orice speranță de pace. Declarația trimisă Londrei a fost respinsă cu dispreț.

Evenimentele au început să se succeadă cu repeziciune. Generalul Thomas Gage, guvernatorul militar al Massachusettsului, s-a străduit să impună starea de asediu, dar sarcina îl depășea. Gage era un ostaș vrednic, dar nu avea decît 4 000 soldați și nu dispunea de alte poziții în afara celor de la Boston. Miliția colonială a patrioților număra aproximativ 10 000 oameni. În octombrie, patrioții au înființat un „Comitet de securitate" și majoritatea coloniilor au început să se înarmeze și să facă instrucție militară, adunînd echipamentul necesar și muniția. Din cazărmile britanice s-au luat tunuri, iar în străinătate au plecat agenți pentru a cumpăra arme. Atît Franța cît și Spania au respins cererea Londrei de a interzice vînzarea prafului de pușcă americanilor, iar negustorii olandezi l-au transportat peste ocean în borcane uriașe de sticlă purtînd eticheta „băuturi spirtoase".

La Concord, un sat aflat la 20 mile de Boston, unde își ținea acum sesiunea adunarea din Massachusetts, scoasă în afara legii de Londra, au început să se adune toate armele și munițiile. Gage s-a hotărît să le confiște și să-i aresteze pe Samuel Adams și John Hancock. Dar coloniștii erau vigilenți: în fiecare noapte ei patrulau pe străzile Bostonului, urmărind fiecare mișcare a trupelor engleze. În timp ce Gage își strîngea oamenii, mesagerii patrioților au avertizat de pericol adunarea de la Concord. Armele și munițiile au fost transportate în diverse orașe mai la nord, iar Adams și Hancock au plecat la Lexington. În noaptea de 18 aprilie 1775, 800 soldați britanici au pornit pe drumul spre Concord. Dar secretul nu a putut fi păstrat: din clopotnița unei biserici s-au lansat semnale luminoase către mesageri. Unul dintre cei care patrulau, Paul Revere, a încălecat imediat și a pornit-o în galop spre Lexington, sculîndu-i din somn pe Adams și Hancock, care au părăsit orașul.

În dimineața următoare, la ora 5, cei 70 membri ai miliției locale din Lexington s-au aliniat pe islazul satului. La răsăritul soarelui, a devenit vizibilă avangarda britanică, în fruntea căreia călăreau trei ofițeri. Cel mai înalt în grad și-a scos sabia din teacă, fluturînd-o amenințător și strigînd:

— Răzvrătiți, risipiți-vă imediat!

Comandantul miliției a ordonat oamenilor săi să se împrăștie. „Comitetele de corespondență", preocupate de ideea ca nu coloniștii să tragă primul foc, dăduseră ordine stricte să nu se provoace un conflict deschis cu armata regulată britanică. Totuși, în confuzia care a urmat, cineva a apăsat pe trăgaci. Englezii au răspuns printr-o salvă și cîțiva milițieni au căzut la pămînt. A urmat o încăierare generală. Croindu-și drum printre supraviețuitori, coloana britanică a înaintat spre Concord. Dar între timp întreaga populație se ridicase la luptă, în vreme ce depozitele de arme și muniții fuseseră strămutate în locuri mai sigure. Cu chiu cu vai, atacați din urmă de patrioți, englezii au reușit să se înapoieze la Boston. Orașul a fost izolat de restul continentului. Vestea despre cele întîmplate la Lexington și Concord s-a împrăștiat în celelalte colonii, care au alungat de pe teritoriul lor pe guvernatori și pe funcționarii britanici. Cu o remarcabilă viziune strategică, trupele patrioților, conduse de Ethan Alen, originar din regiunea care avea să devină statul Vermont, și de Benedict Arnold, un comerciant din Connecticut, au ocupat forturile de pe cursul superior al fluviului Hudson, luînd astfel britanicilor orice posibilitate de a primi ajutor din Canada.

Războiul de independență începuse.

---

[1] Este acțiunea care a rămas cunoscută în istorie sub numele de Boston Tea Party („Sindrofia cu ceai de la Boston").

[2] Este primul „Congres continental" al coloniilor.

Răzvrătirea de la Stremț

ZSOLT TRÓCSÁNYI

Istoricul maghiar Zsolt Trócsányi este un sîrguincios cercetător al istoriei Transilvaniei din secolele XVII-XIX. Lucrările sale au reținut de mult atenția specialiștilor din România, atît pentru bogata informație pe care se bazează, cît și pentru obiectivitatea științifică a autorului. Încă prima monografie publicată de Zsolt Trócsányi în 1956 la Budapesta, referitoare la Istoria țărănimii ardelene între 1790 și 1849, a găsit un ecou favorabil în presa de specialitate românească. Academicianul Andrei Oțetea a apreciat-o drept o „lucrare de valoare a istoriografiei ungare", bazată pe o documentare „solidă și serioasă, în cea mai mare parte inedită", oferind o „interpretare marxistă a materialului documentar". Lucrarea este consacrată — cum sublinia acad. Oțetea — aproape exclusiv istoriei țărănimii iobage române din Transilvania, fiind scrisă de pe pozițiile înțelegerii și simpatiei pentru lupta împotriva asupririi, dusă de românii transilvăneni în strînsă unitate cu populația maghiară, germană și de alt neam. În această înțelegere seculară — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la Adunarea populară de la Alba Iulia, din 28 mai 1975 — cei exploatați și împilați s-au unit fără deosebire de naționalitate; împreună au luptat, împreună și-au dat viața „pentru a-și apăra libertățile, împotriva asupririi feudale, a cotropitorilor străini, pentru independență, pentru o viață liberă".

În centrul cercetărilor istoricului maghiar se află acele regiuni — Munții Apuseni, Zărandul, Hațegul, Hunedoara, Sălajul, Carașul, Alba — în care mișcarea țărănimii române s-a situat pe primul loc. În aceste părți, revoluția lui Tudor Vladimirescu a avut un larg ecou. Lucrînd, după absolvirea Facultății de istorie a Universității din București, la Arhiva Națională a Ungariei, Trócsányi și-a adus contribuția la descoperirea unor documente care, după aprecierea acad. A. Oțetea, relevă puternicul sentiment de solidaritate al țărănimii transilvănene cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu și cuprind informații noi și importante cu privire la caracterul, organizarea, desfășurarea și sfîrșitul mișcării însăși din Țara Românească și Moldova.

Studiile de specialitate ale lui Zsolt Trócsányi au fost recenzate în revistele românești de istorie, iar unele dintre ele au văzut lumina tiparului în România.

Pentru cititorii Magazinului istoric, publicăm — cu unele prescurtări impuse de necesitățile de spațiu — un fragment din prima monografie a lui Trócsányi, referitoare la istoria țărănimii ardelene de la sfîrșitul sec. XVIII și din prima jumătate a celui următor, în care autorul înfățișează mișcarea țăranilor români și maghiari din satul Stremț (județul Alba).

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

L. DEMÉNY

La începutul veacului XIX, situația țăranilor din satul Stremț, comitatul Alba de Jos, s-a înrăutățit brusc. Încă de mai înainte, proprietarii limitează dreptul țăranilor de folosire a pădurii la o porțiune foarte mică, drept care continua să depindă de bunul plac al moșierilor. În jurul anului 1807, țăranii au ajuns să nu mai dispună deloc de pădure. „Ajutorul în lemne de foc", ce li se acorda de către stăpînii de pămînt era atît de mic, încît iarna frigul devenea de nesuportat. Și, deoarece, sătenii trebuiau să dea lemne și pentru armată, ei s-au văzut nevoiți pe de o parte să taie pomii fructiferi din livezile lor, iar pe de altă parte să cumpere diferite cantități de lemne de la cei avuți. Și pămînturile lor de arat au căzut pradă jafului. Pe cîte o delniță de iobag se strînseseră, în unele cazuri, cîte trei familii și moșierii cereau de la fiecare familie cîte trei zile de corvoadă. Dacă din cauza timpului nefavorabil nu se putea lucra, zilele respective trebuiau compensate, astfel că țăranilor nu le mai rămînea timp pentru a-și lucra propriul lor pămînt.

Nu numai stăpînii de moșii i-au împilat pe stremțeni. Începînd din 1807, dările au urcat continuu și sarcinile lor militare au devenit și mai împovărătoare. Pînă atunci, la impozitul de un florin erau obligați să dea o rație de fîn; prin 1817, au început să se ceară două pînă la trei rații.

Stremțenii au păsit pe calea „obișnuită": între cele aproape 11 000 plîngeri înmînate regelui Francisc I[1] cu ocazia călătoriei făcute în Ardeal, s-a aflat și o plîngere a lor. Drumul jalbei a fost același cu al celorlalte. Regele a trimis-o guvernului, care, la 26 noiembrie 1817, a trecut-o conducerii comitatului spre examinare. Astfel, încrezători în dreptatea împărțită de rege, țăranii au ajuns acolo de unde ar fi putut începe: la proprii lor stăpîni. La 9 martie 1819, comitatul a făcut o informare către guvern și cu aceasta chestiunea a început să lîncezească.

Au fost necesari patru ani și cîteva luni pentru ca guvernul să discute această informare (1 iulie 1823), iar hotărîrea luată nu a ușurat cu nimic situația țăranilor. Ei au continuat să se plîngă autorităților, dar cererile lor au rămas fără vreun rezultat deosebit.

Fapta întregului sat

La începutul anului 1835, satul s-a săturat să mai aștepte. La 28 februarie 1835, Dumitru Vargás, care de ani de zile bătea drumurile pe la organele guvernamentale, s-a dus cu mai mulți săteni la Aiud, la avocatul lor, Pál Gál. Din cele spuse de acesta, țăranii au înțeles că autoritățile superioare ar fi hotărît înapoierea pădurilor sătești luate cu sila, deși, în realitate, nici nu fusese vorba de așa ceva. Și, cum de la înalții funcționari ai comitatului n-au putut obține executarea unei

[1] E vorba de împăratul austriac Francisc I (1792-1835), care era și rege al Ungariei — n. n.

astfel de sentinţe — pentru că, de fapt, ea nici nu exista — au recurs la forţă, hotărînd să delimiteze ei singuri porţiunile de pădure care fuseseră ale statului.

Vargás cu ai lui s-au înapoiat la Stremţ în aceeaşi zi. A doua zi, la 1 martie, zi de duminică, au expus planul în faţa locuitorilor satului, adunaţi la biserică. Preoţii i-au alungat de acolo. Atunci satul s-a dus la primar. Acolo, ţăranii au ales drept conducători pe învăţătorul Niculae Tiboran şi pe Vasilică Popa din Geoagiul de Sus; toţi sătenii au hotărît ca a doua zi dimineaţa să meargă cu securile la pădure şi să o reocupe, ca fiind a lor. Au pregătit şi o scrisoare, prin care i-au poftit pe stăpînii de moşii să vină şi ei a doua zi la pădure; scrisoarea a fost trimisă tuturor proprietarilor.

Stăpînii l-au înştiinţat imediat pe Benedek Lázár, administratorul comitatului Alba de Jos. Lázár a trimis o ordonanţă judelui sătesc, pentru ca, împreună cu vicejudele şi cu Dumitru Vargás, să se prezinte la Aiud. Judele, însă, a „ascuns" ordonanţa. Mai tîrziu, în timpul anchetei, va mărturisi că ordonanţa i-a sosit noaptea, cînd tăierea pădurii era deja un fapt împlinit, şi de aceea ar fi considerat inutil să o mai anunţe. În acest timp, Lázár i-a instruit pe locţiitorul de pretor Csehi şi pe asesorul comitatului, Francis Luca, să meargă la Stremţ pentru anchetă.

În dimineaţa zilei de 2 martie, satul, în frunte cu bătrînii care cunoşteau vechile hotare, a pornit la reocuparea pădurii. S-a tăiat un drum, marcîndu-se astfel hotarul. Ţăranii au ales un pădurar dintre ai lor, au dărîmat gardul de la casa pădurarilor stăpînului, le-au tăiat acestora pomii din grădină şi i-au avertizat ca în trei zile să părăsească locul, mutîndu-şi şi casa.

A doua zi, Csehi şi Luca — trimişii administratorului comitatului — au sosit la Stremţ şi au început ancheta. Au fost audiaţi 25 ţărani. Cei doi comisari doreau să afle cine „i-a aţîţat" să recurgă la violenţă. Sătenii, însă, au răspuns că, în cele întîmplate, tot satul a acţionat ca o singură voinţă. Ei au adăugat că, în felul acesta, n-au făcut altceva decît să ia înapoi ceea ce le aparţinuse, iar acest lucru l-au făcut deoarece nu exista nicăieri păşune, în afară de pădure. Ţăranii au spus că, atîta timp cît hotărnicirea între proprietari şi săteni nu se va efectua, ei nu vor lăsa pădurea din mîinile lor. În acelaşi timp, ei au continuat să susţină, în faţa celor doi comisari, că întregul sat răspunde de cele întîmplate, şi nu anumite persoane.

Lui Csehi şi Luca nu le-a rămas altceva de făcut decît să interzică folosirea pădurilor ocupate şi să aşeze 12 pădurari pe lîngă copacii care fuseseră doborîţi, pentru ca, pînă la rezolvarea litigiului, nimeni să nu pătrundă în această zonă. Interdicţia nu a fost, însă, respectată: a doua zi, sătenii s-au dus din nou la pădure şi au cărat cît au putut din copacii doborîţi.

Între timp, administratorul Lázár, primind informarea lui Csehi şi Luca, s-a gîndit că ar trebui să se acţioneze cu mai multă fermitate împotriva ţăranilor „recalcitranţi". De data aceasta, a trimis pentru anchetare pe locţiitorul judecătorului superior, un anume János Zudor, şi pe vicecomitele Sámuel Szálantzi. În acelaşi timp, el a solicitat guvernului folosirea forţei armate în cazul cînd stremţenii vor încerca să împiedice aplicarea deciziilor luate de cei doi delegaţi.

Graba guvernului şi armata arhiducelui

Nici încercarea lui Zudor şi Szálantzi, care au sosit la Stremţ chiar în aceeaşi zi, de a impune sătenilor să iasă din pădurea ocupată şi să lase acolo copacii tăiaţi, nu s-a soldat cu vreun rezultat. Ei n-au vrut să oprească tăiatul copacilor decît cu condiţia ca, pînă la rezolvarea litigiului, şi stăpînilor de moşii să li se interzică folosirea pădurii. Zudor şi Szalántzi i-au ameninţat, atunci, cu folosirea armatei împotriva lor. Stremţenii au răspuns că mai degrabă vor ţine piept soldaţilor, decît să părăsească pădurea ocupată.

În aceste împrejurări, locţiitorul judelui suprem şi vicecomitele au considerat că e mai bine să plece din sat, lăsîndu-l acolo numai pe pretor. După plecarea celor doi, ţăranii s-au dus din nou la pădure. Au dărîmat trei case de pădurari. În ziua de 5 martie, Zudor şi Szálantzi au depus o nouă informare adresată lui Lázár, în care arătau că nu există alte mijloace „pentru potolirea marei comunităţi săteşti răzvrătite, în afară de folosirea cît mai grabnică a forţei armate".

Exemplul stremţenilor s-a răspîndit repede. Pînă la 4 martie, în satul învecinat, Geomal, se desfăşuraseră evenimente asemănătoare cu cele din Stremţ. Apoi, o delegaţie formată din aproximativ 40 săteni a înmînat administratorului o plîngere împotriva stăpînilor de moşii care acaparaseră pădurile. Au adăugat că, în cazul în care forurile nu îi vor ajuta, „vor fi nevoiţi să urmeze exemplul altora". Lázár a reuşit să scape de ei prin promisiuni, dar a cerut să i se trimită urgent două companii de soldaţi împotriva stremţenilor, pentru ca prin această acţiune să poată preîntîmpina răscoalele ţărăneşti periculoase „pentru averea şi chiar viaţa stăpînilor de moşii. Eu, dacă va fi nevoie, nu voi pregeta să acţionez personal, cu riscul vieţii, pentru potolirea unor atacuri violente" — se făIea administra-

(Continuare în p. 37)

IDENTITĂȚI ALE ROMANITĂȚII

I. BARNEA

Săpăturile arheologice efectuate în anul 1971 pe vatra satului dobrogean Niculițel (județul Tulcea), aflat pe teritoriul fostei cetăți romano-bizantine Noviodunum, au scos la iveală vestigii de mare importanță științifică[1]. Este vorba de un mormînt-cavou de plan pătrat, acoperit cu o cupolă; deasupra mormîntului și în aceeași vreme cu el fusese înălțată o basilică (biserică) creștină. În interiorul mormîntului s-a găsit un sicriu cu patru schelete. Numele celor înmormîntați acolo ne sînt cunoscute dintr-o inscripție în limba greacă aflată pe unul din pereții mormîntului: Zotikos, Attalos, Kamasis și Filippos. Ei figurează și în textele Martirologiilor, **un anume catalog al martirilor creștini, redactat în secolele IV-V. Întregul complex a fost construit în a doua jumătate a sec. IV și este cel mai vechi edificiu de acest fel ce ni** s-a păstrat în întregime nu numai la noi, ci, după cît se pare, în întreaga lume.

Nu doar pentru caracterul său de unicat, dar mai ales pentru contribuția pe care o aduce la elucidarea unor importante fenomene cultural-istorice din perioada formării poporului român, descoperirea de la Niculițel a reținut imediat atenția specialiștilor din țară și de peste hotare. Studiile efectuate pînă acum au formulat concluzia că ne aflăm în fața acelei dovezi arheologice indubitabile privind originile latine ale creștinismului la români și pătrunderea sa foarte timpurie pe teritoriul patriei noastre.

Acumulări în timp

După cum se știe, spre deosebire de alte popoare care s-au creștinat la o anumită dată, din ordinul conducătorilor politici sau ca urmare a activității unor misiuni oficiale (moravii în 863-864, ca urmare a activității desfășurate de Chiril și Metodiu; bulgarii — în 864 sub cneazul Boris; rușii kievieni — în 988-989, în timpul cneazului Vladimir; ungurii — în 1001, sub Ștefan I), la români acest proces a început mult mai devreme și a căpătat particularități specifice istoriei noastre. Creștinismul pe teritoriul Daciei n-a fost rezultatul unei convertiri în masă la noua religie, ci produsul **contactului direct, îndelungat și multilateral** al populației autohtone cu purtătorii acestei religii. Fenomenul istoric a fost ușurat prin cucerirea Daciei de către romani și includerea ei în însuși mediul de cultură și civilizație romană, acel mediu specific în care a apărut și s-a afirmat creștinismul. Un mare rol în răspîndirea și apoi în menținerea noii religii în rîndurile populației fostei provincii Dacia Traiană și ale aceleia a regiunilor vecine cu aceasta l-au avut legăturile intense și destul de îndelungate ale teritoriilor din nordul Dunării cu Imperiul roman[2], îndeosebi în timpul împăratului Constantin cel Mare (307-337) și al urmașilor săi, iar mai apoi în vremea lui Iustinian I (527-565).

Creștinismul la români, ca fenomen cultural-istoric, poate fi înțeles și explicat numai privindu-l în legătură indisolubilă cu procesul general de romanizare a populației autohtone din nordul Dunării. Termenii de origine latină privind noțiuni fundamentale ale cultului creștin (**crux**-cruce, **lex**-lege, **credo**-crez, **angelus**-înger, **sanctus**-sfînt etc. etc.), păstrați pînă azi în limba română, indică nu numai originea, dar și vechimea creștinismului la români.

---

[1] Precizez că săpăturile au fost efectuate de tînărul muzeograf din Tulcea, V. H. Baumann — **n.a.**

[2] În acest context, merită amintită și măsura luată de împăratul Caracalla (211-217), care a acordat tuturor oamenilor liberi din imperiu cetățenia romană. Referindu-se la această măsură, diplomatul și publicistul francez Félix Colson, în lucrarea sa **Nationalité et régénération des paysans Moldo-Valaques,** publicată la Paris în 1862, arăta că a fost inspirată de interese fiscale. „Scopul ei nu a fost ameliorarea situației deplorabile a învinșilor; dimpotrivă, imperiul a urmărit doar interesele tezaurului. El i-a împovărat și mai mult pe provinciali, supuși de acum încolo impozitelor percepute din vînzarea bunurilor, impozitelor pe moșteniri și care, pînă atunci, erau suportate numai de cetățenii romani. Edictul lui Caracalla a adus, totuși, o schimbare foarte importantă [...] Din această epocă, latinii, învinșii, provincialii și peregrinii au fost numiți **cives romani** — cetățeni romani; ei au fost admiși în legiuni, au căpătat dreptul de a fi chemați la **munera** și **honores,** fiindu-le permis, de asemenea, accesul la demnități și magistraturi" — **n.r.**

Unii autori din sec. II-IV, (Tertullian din Cartagina, Origen din Alexandria, Eusebiu din Cezareea Palestinei și alții) vorbind despre creștinarea unor neamuri în cursul sec. II-IV, afirmă că noua religie și-a croit drum „și în ținuturile sarmaților, dacilor, germanilor și sciților". În rîndul coloniștilor, soldaților și negustorilor care au împînzit Dacia după cucerirea ei de către Traian, s-au aflat numeroși adepți ai noii concepții despre relațiile dintre om și divinitate. Viața acestora nu se va fi deosebit de cea a coreligionarilor din celelalte provincii ale imperiului, fiind supuși și ei acelorași persecuții din partea autorităților.

În sec. IV avem deja numeroase mărturii despre răspîndirea religiei creștine pe teritoriul de azi al României. Astfel, în momentul în care Dioclețian (284-305) a inițiat noi persecuții împotriva creștinismului, care se înfrunta cu religia oficială — suport spiritual al clasei dominante — s-a constatat că existau numeroși prozeliți, chiar în rîndul garnizoanelor aflate în Dobrogea de astăzi, teritoriu care continua să facă parte din imperiu. Cu acest prilej, textele **Martirologiilor** înregistrează un mare număr de martiri creștini în așezările din această parte a României. Majoritatea lor au căzut victimă persecuțiilor organizate de Dioclețian în anii 303-304 sau în ultimii ani de domnie ai împăratului Liciniu (308-324). În ciuda represiunilor, creștinismul s-a impus, la acestea contribuind și faptul că la începuturile sale noua religie a îmbrăcat și aspectul unei mișcări cu caracter social, egalitar, exprimînd nemulțumirile maselor sărace împotriva asupritorilor. Prin faptul că proclama egalitatea tuturor oamenilor față de forța divină, creștinismul era superior religiilor de pînă atunci. Este lesne de imaginat de ce marea masă a sclavilor din imperiu — cărora stăpînii le refuzau calitatea de om — au îmbrățișat într-un timp scurt noua credință, găsind în ea și un suport în lupta împotriva asupritorilor lor.

Pe teritoriul României de azi s-au dezvoltat comunități creștine care ne sînt atestate fie de unele izvoare scrise, fie prin vestigiile arheologice. La Tomis (Constanța) sînt menționați peste 60 martiri, în afara altora amintiți la Axiopolis (Hinog, Cernavoda), Halmiris (Dunavăț) sau cei de la Noviodunum, pomeniți la începutul acestui articol. Numele lor sînt de origină latină, greacă sau orientală, dar întîlnim printre ei și unii ale căror nume păstrează onomastica folosită de vechea populație autohtonă traco-getică. O inscripție descoperită in 1947 de autorul acestor rînduri la Axiopolis, vorbește despre Chiril, Chindeas și Tasios (Dasius) care au suferit moarte martirică la începutul sec. IV.

Cît privește aria de răspîndire a creștinismului în Dacia, semnificative sînt și cîteva descoperiri de obiecte folosite de comunitățile creștine din acea vreme. La Porolissum (Moigrad, Sălaj), Turda și Romula (Reșca, Olt) s-au descoperit **geme** purtînd însemne creștine. Ele indică existența în aceste localități a unor grupuri de adepți ai noii religii încă la sfîrșitul sec. III și începutul celui următor.

Edictul de la Milan și efectele lui

Un moment important în istoria creștinismului îl reprezintă domnia lui Constantin cel Mare. El este primul împărat roman care și-a dat seama că represaliile nu puteau rezolva problema creștinismului, ba, dimpotrivă, riscau să mențină și să sporească dezordinea din interior și aceasta în situația în care granițele imperiului trebuiau să facă față unor presiuni tot mai accentuate din afară. Înțelegînd că noua religie putea reprezenta un element de natură să sporească solidaritatea locuitorilor imperiului și un sprijin important în lupta pentru apărarea granițelor, Constantin a hotărît să-i acorde deplină libertate. Prin Edictul de la Milan, din anul 313, creștinismul a fost admis oficial. Consecința: proliferarea rapidă a noii religii, nu numai în interior, dar și dincolo de granițele imperiului. Cît privește teritoriul din nordul Dunării, răspîndirea creștinismului a fost accelerată și de faptul că în timpul lui Constantin cel Mare partea de sud a României de azi a reintrat, într-un fel sau altul, în componența imperiului. Legăturile permanente ale populației de pe ambele maluri ale fluviului, facilitate și de faptul că vorbea aceeași limbă, au contribuit la propagarea rapidă a religiei creștine.

Între anii 366-414, la Remesiana (azi Bela Palanka, în Serbia) este amintit episcopul Niceta, supranumit de Vasile Pârvan „apostolul daco-romanilor din dreapta și din stînga Dunării, el însuși daco-roman". Într-adevăr, poetul Paulin de Nola, vorbește în poemele sale despre activitatea de misionar a acestui episcop în rîndul dacilor de la sudul Dunării. Dar așa cum arătam cu alt prilej, teza lui Pârvan nu pare lipsită de temei. Strînsele legături ale populației daco-romane din nordul fluviului cu alte provincii ale imperiului (Illyricum, Pannonia, cu nordul Italiei) sînt atestate și arheologic. Cu 200 ani în urmă, la Biertan (județul Sibiu) a fost descoperită o piesă de o excepțională însemnătate. Este vorba de un obiect din bronz, format din două bucăți: o tăbliță cu următoarea inscripție latină: **Ego Zenovius votum posui** (Eu Zenovius am făcut acest dar) și un disc cu monograma lui Hristos. Cele două bucăți fuseseră legate între ele și suspendate, probabil, de un candelabru aflat într-un edificiu de cult. Piesa aceasta datează din sec. IV și a fost confecționată într-un atelier din nordul Italiei sau din Pannonia. Ea a aparținut, desigur, unei comunități creștine care a trăit în locurile unde a fost descoperită.

Tot într-un lăcaș de cult a fost folosită și mica lampă de bronz descoperită la Dej și datînd din sec. IV-V; aceasta a fost confecționată într-un atelier din sudul Dunării. Din aceeași perioadă datează două lămpi de lut ars, descoperite la Apulum (Alba Iulia) și Ulpia Traiana (Sarmizegetusa), precum și alte obiecte cu caracter creștin.

Basilica de la Tomis

În legătură cu rolul deosebit jucat de Tomis ca centru religios creștin, trebuie pusă și descoperirea, în 1961, pe actuala stradă I.L. Caragiale din Constanța, de către arheologul Adrian Rădulescu, a unei basilici de dimensiuni impresionante. Datînd din sec. V-VI, dar fiind, probabil, ridicat pe locul unei construcții mai vechi, din sec. III-IV, monumentul tomitan, cel mai mare edificiu paleocreștin din Dobrogea, este comparabil în această privință cu basilicile ridicate în cele mai de seamă reședințe religioase ale Imperiului roman. Construcția are o lungime axială interioară de 43 m (48,10 m cu adîncimea absidei) și o lățime de 23,45 m. Interiorul este alcătuit din altar, un naos compus din trei nave și narthex (pronaos).

Din studierea materialelor arheologice rămase, se pot desprinde o serie de concluzii privind elementele decorative ale basilicii. Astfel, altarul era îmbrăcat în plăci de marmură albă decorate cu motive florale sau geometrice, iar coloanele, fin cizelate, erau executate din marmură cenușie cu nervuri albe. Ramele ferestrelor erau decorate cu ornamente ajurate.

Dar elementul cel mai important al edificiului îl constituie cripta: interiorul, la care se ajungea din nava centrală a naosului pe o scară de marmură era împărțit în șapte compartimente egale și reprezintă un unicat în regiunea balcanică. Autorul descoperirii o consideră a fi o criptă a martirilor: în vremurile de prigoană a noii religii, izvoarele documentare menționează numeroși martiri, Tomisul fiind unul din vechile centre ale religiei creștine cu numeroși adepți. Este deci posibil, ca această criptă să fi fost destinată adăpostirii resturilor pămîntești ale unora dintre martirii locali; după cum, de asemenea, este posibil ca episcopul-ctitor al basilicii să fi dispus realizarea criptei spre a servi drept cavou pentru sine și urmașii săi în scaunul episcopal tomitan.

Cum se explică prezența acestei basilici tomitane, de dimensiuni neobișnuite, într-o vreme cînd în oraș existau încă trei astfel de construcții, una chiar în imediata apropiere, ale cărei dimensiuni — cca 35 m/18,5 m — nu sînt nici ele neglijabile?

Construirea ei să fie legată de ridicarea vechii Episcopii de Tomis la rang mitropolitan? Ar fi o explicație. Cert este că ea a jucat un rol deosebit în viața religioasă a cetății în primele secole ale erei noastre.

Deși distrusă în mare parte, basilica din Tomis constituie un ansamblu arhitectonic original, o izbutită realizare a meșterilor locali, motiv pentru care forurile de resort au luat hotărîrea restaurării ei, îmbogățind astfel tezaurul istoric-cultural al municipiului cu un nou și valoros vestigiu.

G. D.

În prima jumătate a sec. V și mai ales după căderea Imperiului roman de apus (476), întreaga regiune carpato-dunăreană, inclusiv fosta provincie Dacia Traiană, a intrat în sfera intereselor economice și culturale ale Bizanțului. În aceste condiții, creștinismul a căpătat valențe noi, devenind un important factor de cultură și civilizație în rîndul popoarelor care au venit în contact cu el.

Împăratul Anastasius I (491-518), dar mai ales Iustinian I au depus eforturi susținute pentru refacerea orașelor și fortificațiilor de la Dunăre, grav încercate în timpul numeroaselor expediții organizate de huni. Iustinian a persistat în ideea recuceririi Daciei, inițiind refacerea capetelor de pod de pe malul nordic al bătrînului fluviu. În cadrul acestor măsuri, o atenție specială a fost acordată fortăreței de la Sucidava (Celei, județul Olt), căreia îi revenea o misiune importantă în stăvilirea atacurilor executate de „barbari", purtători ai altor credințe religioase mai înapoiate, împotriva imperiului. Paralel cu ofensiva militară, Iustinian a inițiat o vie campanie religioasă. Despre acest fapt vorbește **Novela XI** dată de împărat la 14 aprilie 535. Documentul era adresat lui Catellianus (Catellio), episcopul marii dioceze Iustiniana Prima, de curînd înființată. Se preciza cu acest prilej că malul stîng al Dunării, cu cetățile Recidiva (probabil Sucidava) și Litterata (Lederata), intra în jurisdicția amintitei dioceze. În legătură cu aceste evenimente este pusă și construirea basilicii de la Celei, singurul lăcaș de cult paleocreștin cunoscut pînă acum pe teritoriul fostei Dacii Traiane. De aici s-a păstrat și o inscripție care amintește numele lui Loukonochos, fiul lui Lykatios, primul preot cunoscut la nordul Dunării.

Alte numeroase mărturii arheologice din epoca lui Iustinian vin să ilustreze generalizarea creștinismului în rîndul populației de pe cuprinsul României de azi. În localitățile Străulești (București), Olteni (Teleorman), Budureasca (Ploiești), Cîndești (Buzău), Traian (Bacău), Botoșana (Suceava) ș.a. s-au descoperit diferite obiecte creștine și chiar tipare pentru turnarea de cruciulițe. În afară de acestea, arheologii au identificat ruinele a peste 30 basilici (Tomis, Callatis, Histria, Noviodunum, Dinogetia, Axiopolis, Adamclisi etc.) și peste 80 inscripții în limba greacă și latină care,

și semnificațiile ei

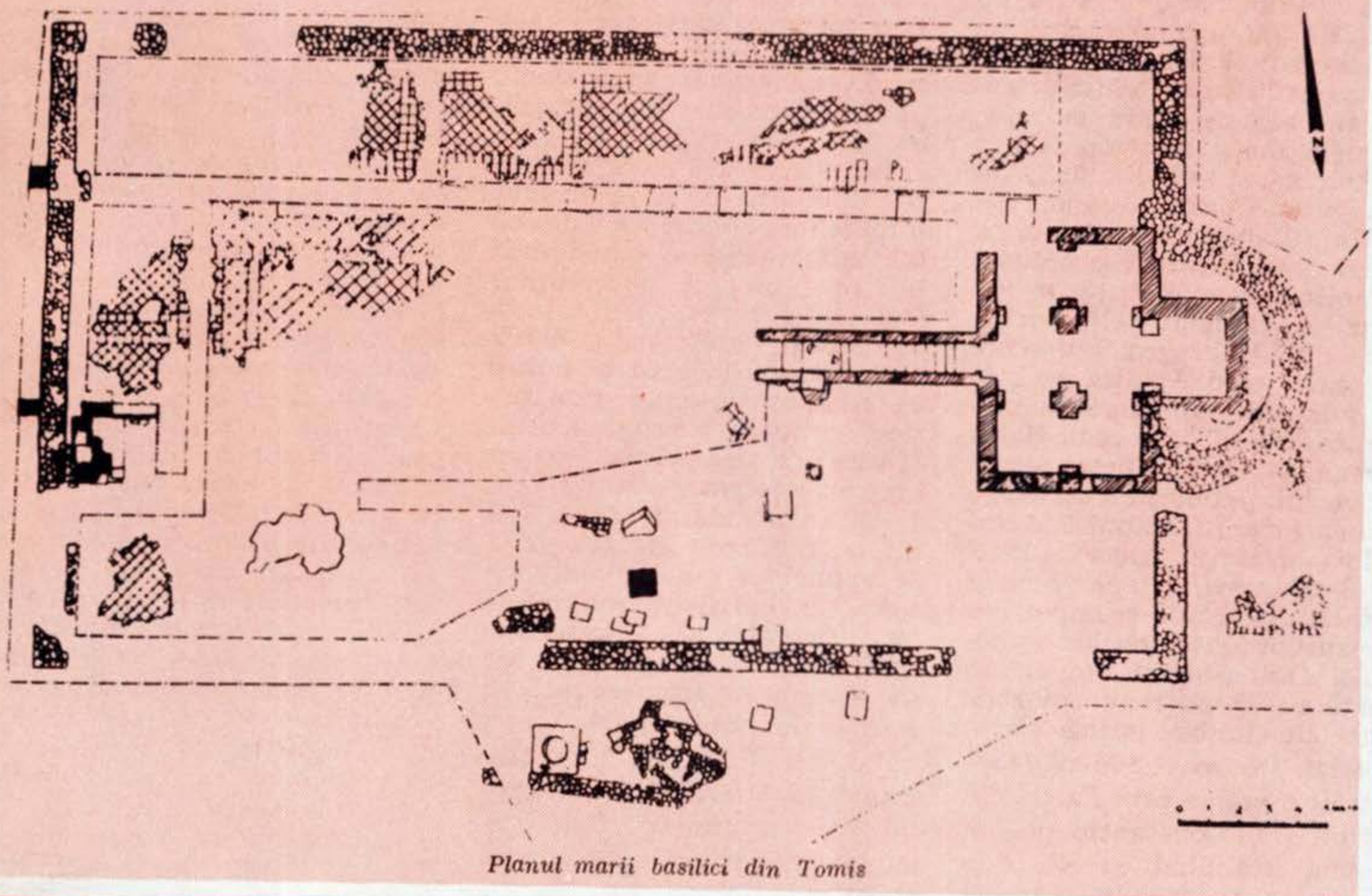

Planul marii basilici din Tomis

alături de altele, ne dau o imagine destul de completă asupra vieții populației creștine de aici.

Episcopi, episcopii și cărturari

Marele număr de prozeliți, creșterea influenței creștinismului în mase au impus măsuri de ordin organizatoric. Începînd din ultimul deceniu al sec. III, și în sec. IV izvoarele amintesc existența unor episcopi care își aveau reședința la Tomis. Primul dintre aceștia, ar fi fost **Evangelicus.** În anul 325, în orașul Niceea din Asia Mică, s-a ținut primul sinod ecumenic al bisericii creștine, cu care prilej s-au pus bazele dogmatice și canonice ale ortodoxismului. La acest conciliu a participat și episcopul **Marcus** de Tomis, unii cercetători identificînd acest oraș cu Tomisul dobrogean[1].

În anul 369, la Tomis s-a petrecut un eveniment cît se poate de semnificativ prin deznodămîntul său. Aflîndu-se în această localitate, împăratul Valens a încercat să impună arianismul[2]. Episcopul de aici, **Bretanion** (Vetranion), s-a opus avînd sprijinul numeroșilor creștini pe care-i păstorea. Mîniat, Valens a hotărît surghiunirea episcopului, dar a revenit curînd asupra sentinței, temîndu-se de o răscoală a numeroșilor creștini din părțile locului.

După Bretanion avem atestați ca episcopi pe **Gherontie** (a participat la lucrările sinodului II ecumenic, întrunit în 381 la Constantinopol), **Teotim I** (amintit mai întîi în anul 392 și participant la sinoadele ținute în anii 400 și 403 la Constantinopol), **Timotei** (participant la sinodul de la Efes din 431), **Ioan** (cunoscut prin traduceri de lucrări din limba greacă în latină), **Alexandru** (participant și el la un sinod ținut în 449 la Constantinopol și semnatar al hotărîrilor sinodului întrunit la Calcedon, în 451) și **Teotim II.** Ceva mai tîrziu, cunoaștem numele unui alt episcop la Tomis: **Paternus.**

[1] Actualmente Constanța care, în urma hotărîrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, din 16 octombrie 1975, face parte din Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos — **n. r.**

[2] Doctrină care nega identitatea de esență dintre Hristos și Dumnezeu Tatăl, întemeiată de preotul Arie și declarată eretică de Sinodul de la Niceea — **n. r.**

Acesta a participat la lucrările unui sinod din Constantinopol (520). El purta titlul de „episcopus metropolitanus", ceea ce înseamnă că avea sub autoritate şi alte episcopate; de altfel, cercetările arheologice efectuate la Tropaeum Traiani (Adamclisi), Histria şi Callatis (Mangalia) indică şi ele acest fapt. Ultimul episcop cunoscut la Tomis a fost **Valentinian,** om de mare cultură; numele său a fost amintit în cadrul sinodului din 553, întrunit la Constantinopol.

Un rol important în viaţa religioasă, culturală şi politică a acelor vremi l-au jucat aşa numiţii „călugări sciţi", originari din Dobrogea sau care au trăit acolo. Poziţia pe care au adoptat-o în anumite momente relevă clar conştiinţa romanităţii lor, ca descendenţi ai vechii populaţii autohtone romanizate. În timpul împăratului bizantin Anastasius I ei l-au sprijinit pe rebelul Vitalian, ridicîndu-se împotriva abuzurilor autorităţilor imperiale. Doi călugări din aceste părţi au ajuns renumiţi scriitori de limbă latină. Ioan Cassian (circa 360-430/435) a trăit o vreme prin Palestina, Egipt, la Constantinopol şi Roma, stabilindu-se în cele din urmă la Marsilia. Aici a înfiinţat două mănăstiri, distingîndu-se prin înaltele sale însuşiri intelectuale şi organizatorice. Un altul, Dionisie Exiguul, adică „cel Mic", „Smeritul" (460-550), a trăit o mare parte din viaţa sa la Roma. Vorbind despre el, prietenul său Cassiodorus îl punea în rîndul „bărbaţilor iluştri, strălucitori de podoaba învăţăturilor sănătoase"; deşi provenea din ţinuturile depărtate ale Dunării de Jos, era după „moravuri întru totul roman". Referindu-se el însuşi la originea sa, Dionisie aducea un elogiu pămînturilor sale natale, scriind că „Schythia, cunoscută ca înfricoşătoare pentru gerurile şi barbarii ei, a produs întotdeauna bărbaţi cu inimă înfocată şi vrednici de admirat pentru blîndeţea moravurilor lor". El a tradus în latineşte mai mulţi autori greci, dar a rămas celebru pentru faptul că este autorul unui nou sistem de numărătoare a anilor; el este cel care **a introdus era creştină** sau **era noastră**[1]. Anul 1 este considerat anul 754 de la fundarea Romei, cînd se spune că s-a produs naşterea lui Hristos. Împreună cu prietenul său, Cassiodorus, Dionisie ocupă un loc de cinste în istoria culturii medievale occidentale[2].

La începutul sec. VII, graniţa bizantină de la Dunărea de Jos s-a prăbuşit sub presiunea triburilor avaro-slave. După aceea, slavii s-au aşezat în grupuri compacte în Peninsula Balcanică. Legăturile daco-romanilor din nordul Dunării cu populaţia romanizată din sudul marelui fluviu şi cu Imperiul bizantin, deşi mult îngreunate, n-au putut fi întrerupte cu totul. Procesul de romanizare (inclusiv prin însuşirea creştinismului) era deja încheiat. Numărul mare al daco-romanilor (ei au continuat să rămînă şi în evul mediu, proporţional, cel mai numeros popor din sud-estul Europei), vechimea aşezării şi organizării lor, stadiul superior al civilizaţiei materiale şi moştenirea romano-bizantină au permis strămoşilor de mai tîrziu ai românilor nu numai să-şi păstreze fiinţa etnică, dar chiar să asimileze alte grupuri de populaţii cu care au fost nevoiţi să convieţuiască timp mai îndelungat. Prin acest triumf al romanităţii, pe teritoriul României de azi trăieşte singurul popor latin de rit ortodox din lume.

Viitoarele popoare migratoare care, într-un fel sau altul, au luat contact cu strămoşii noştri (adepţi ai creştinismului) aveau să se confrunte cu noile convingeri şi idealuri religioase ale acestora. Noua concepţie, ca formă superioară de manifestare spirituală, ea însăşi expresie a unei baze materiale dezvoltate, a fost unul din principalele elemente care au asigurat existenţa şi continuitatea strămoşilor noştri pe aceste meleaguri.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1969.

[2] Date importante despre el conţine lucrarea pe care i-a consacrat-o dr. Al. L. Tăutu, apărută în 1967, la Roma — n. r.

PLANŞELE NOASTRE

① **Marele rege înaintaş Burebista**, conducătorul regatului geto-dac din veacul I î.e.n. — în viziunea pictorului Gheorghe Pătraşcu. Pictură realizată pentru **Magazin istoric (Neamuri şi triburi tracice,** p. 15)

②-③ 19 aprilie 1775, ora 5 dimineaţa. În marginea satului Concord de lîngă Boston, începea bătălia dintre britanici şi patrioţii americani, adevărat preludiu al războiului de independenţă al S.U.A. **(Aşa s-au născut Statele Unite ale Americii,** p. 21)

④ Unicat arheologic pe pămîntul ţării noastre: basilica de la Niculiţel **(Identităţi ale romanităţii,** p. 28)

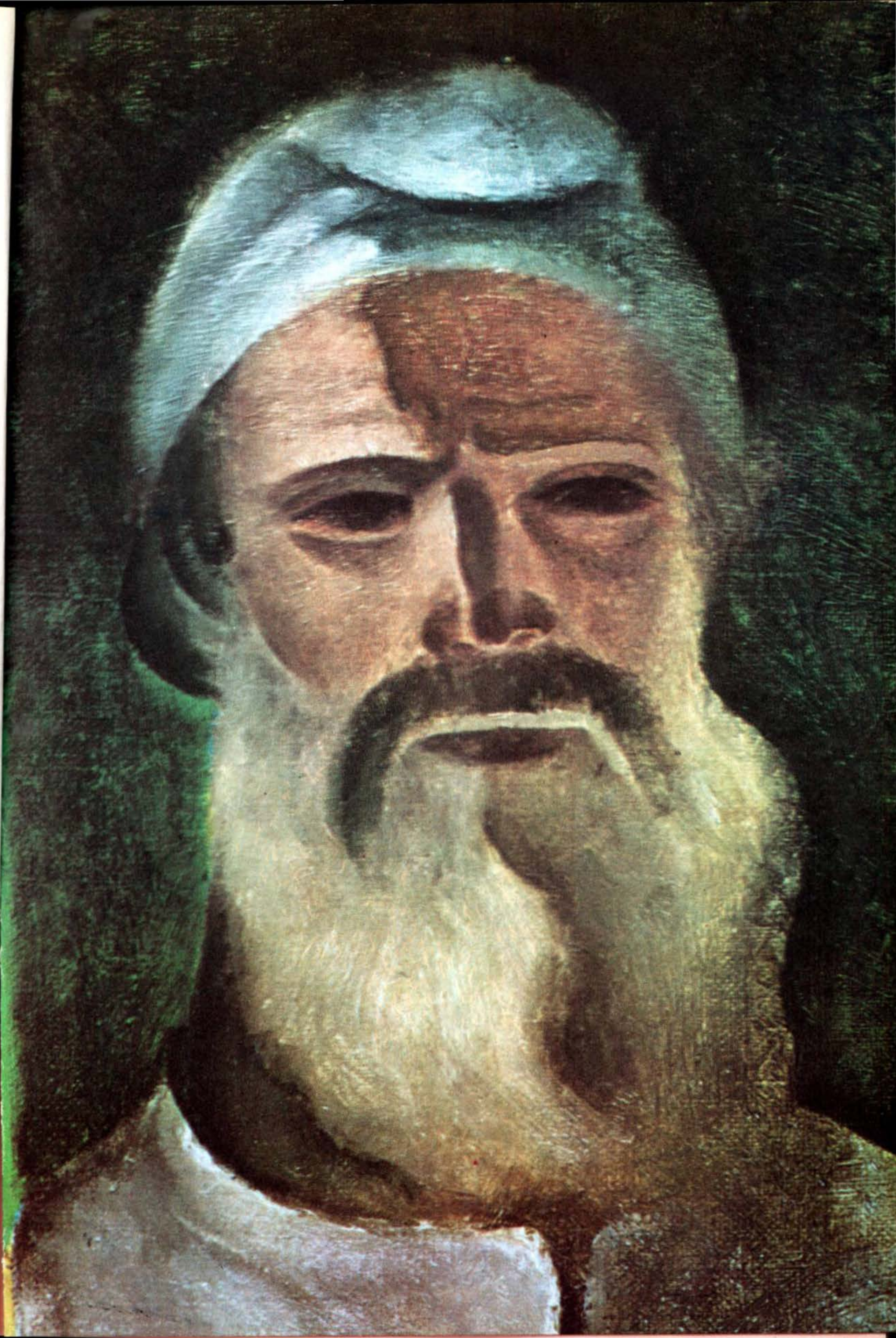

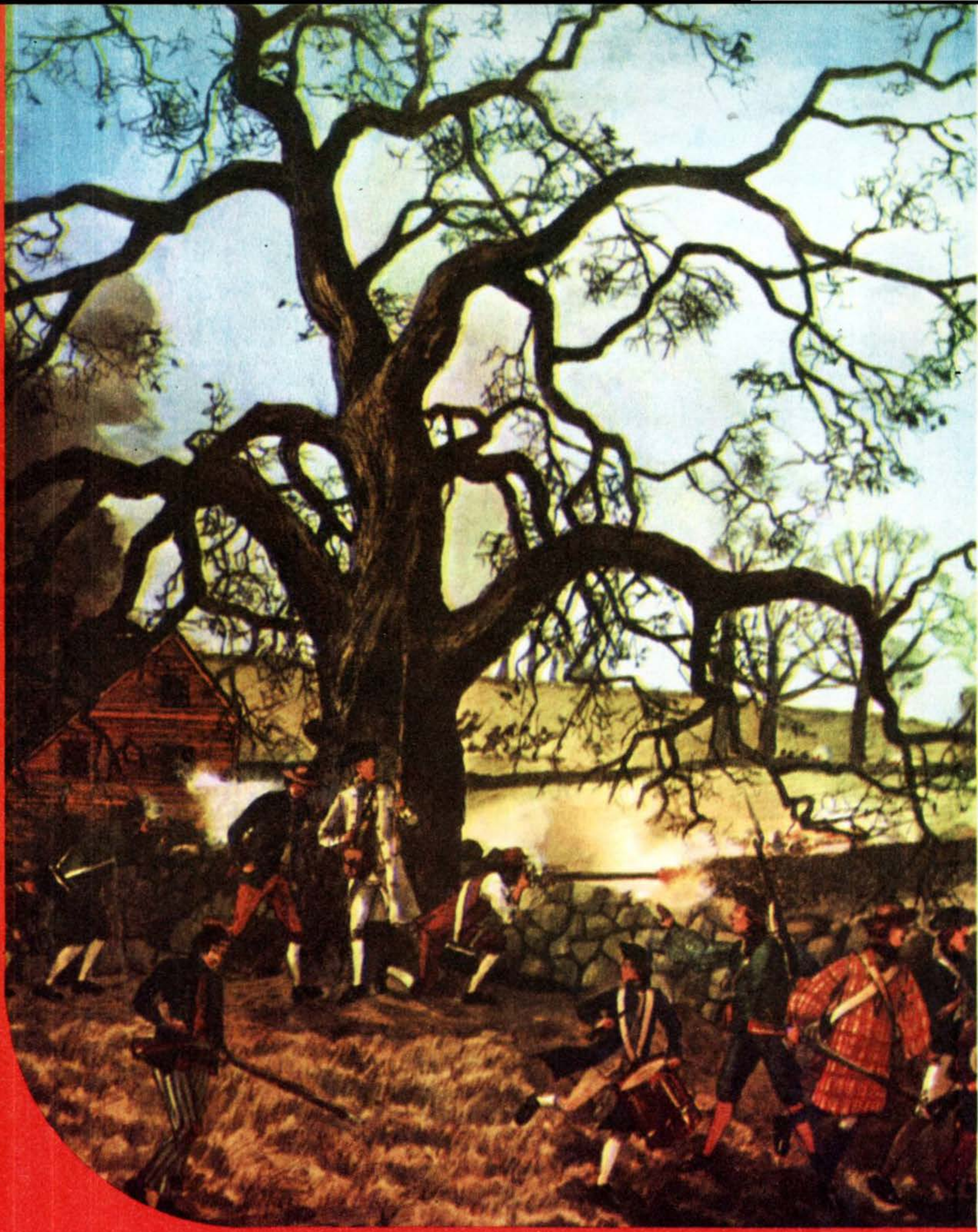

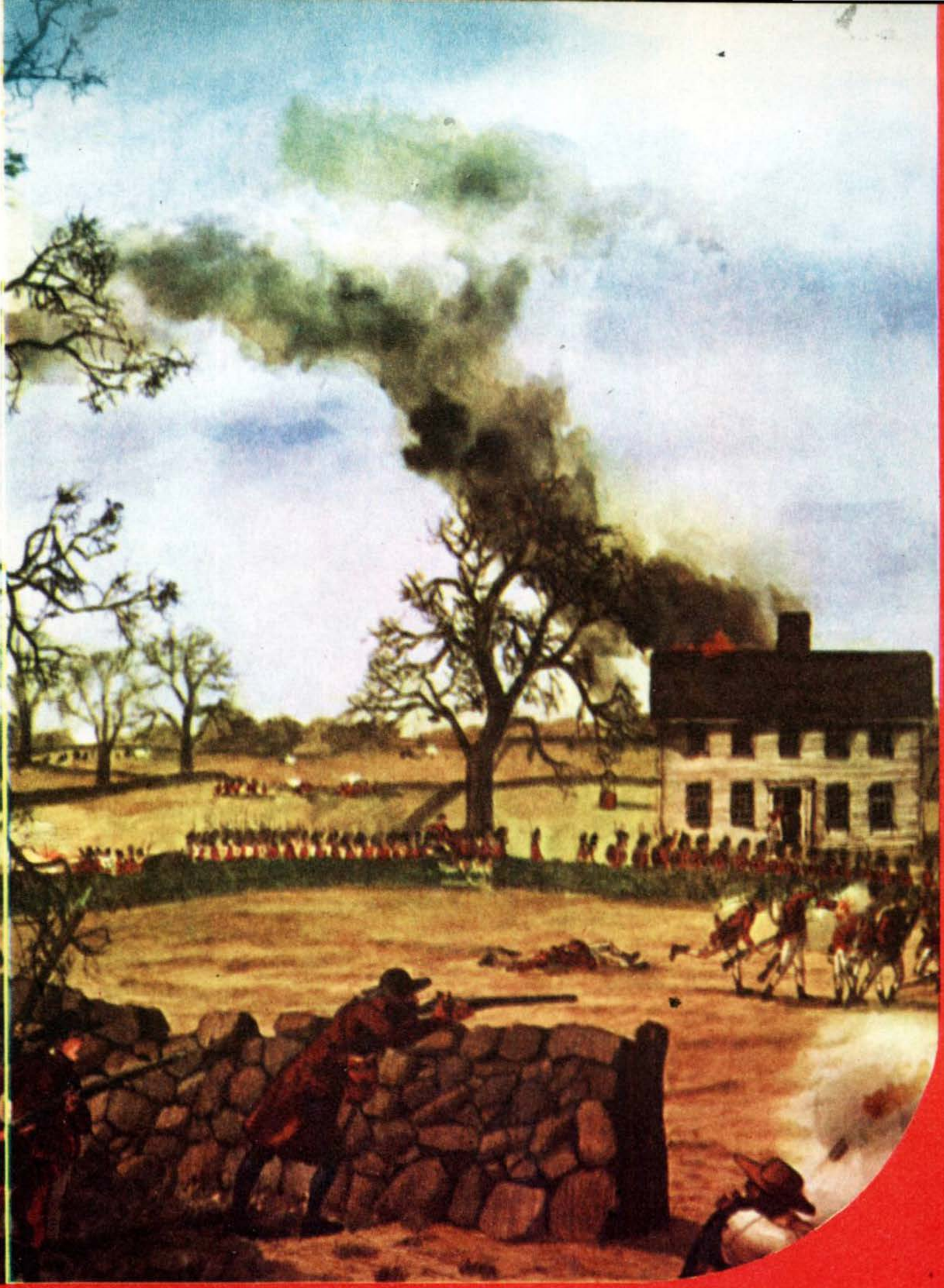

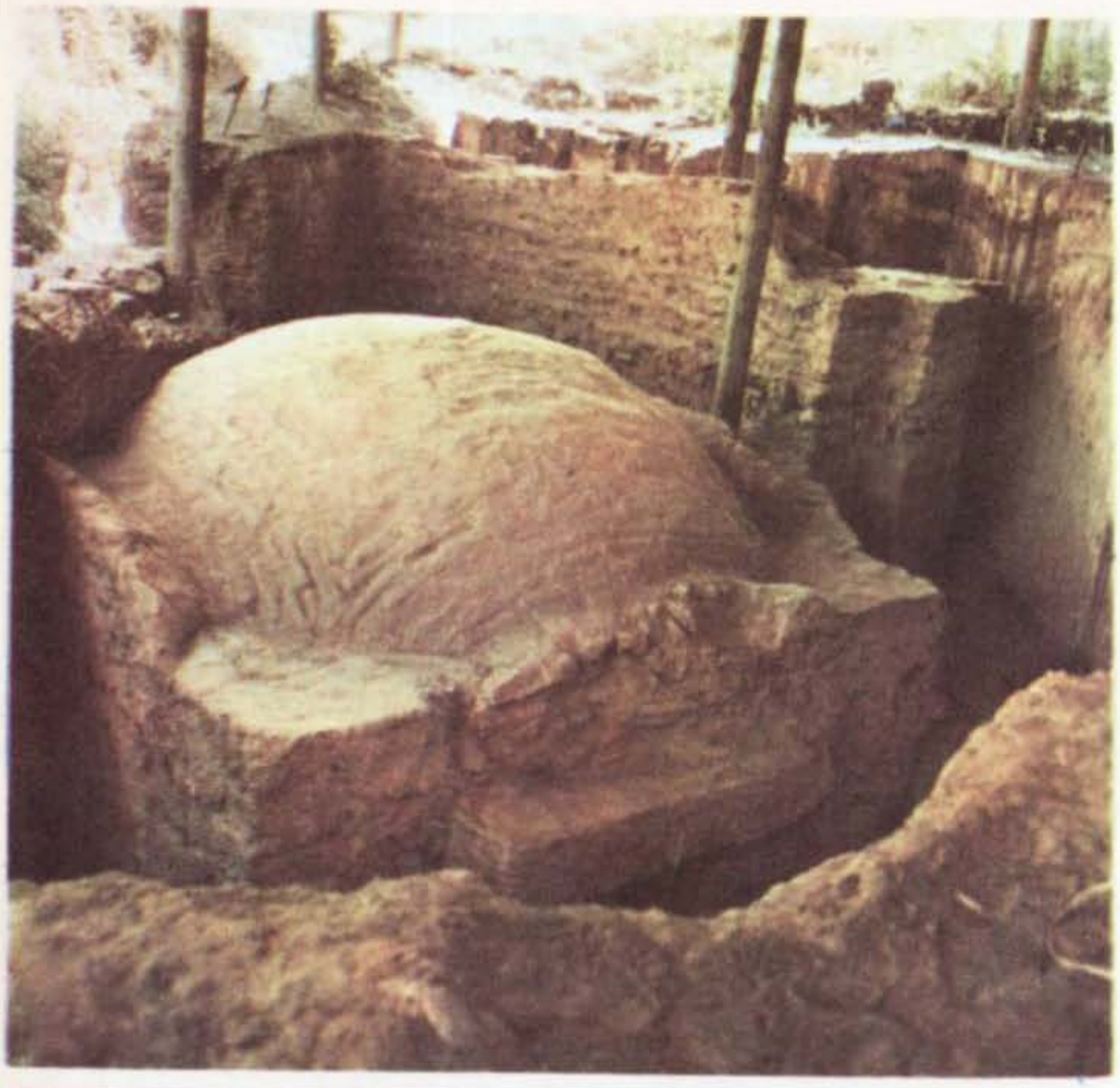

Basilica descoperită

la Niculiţel

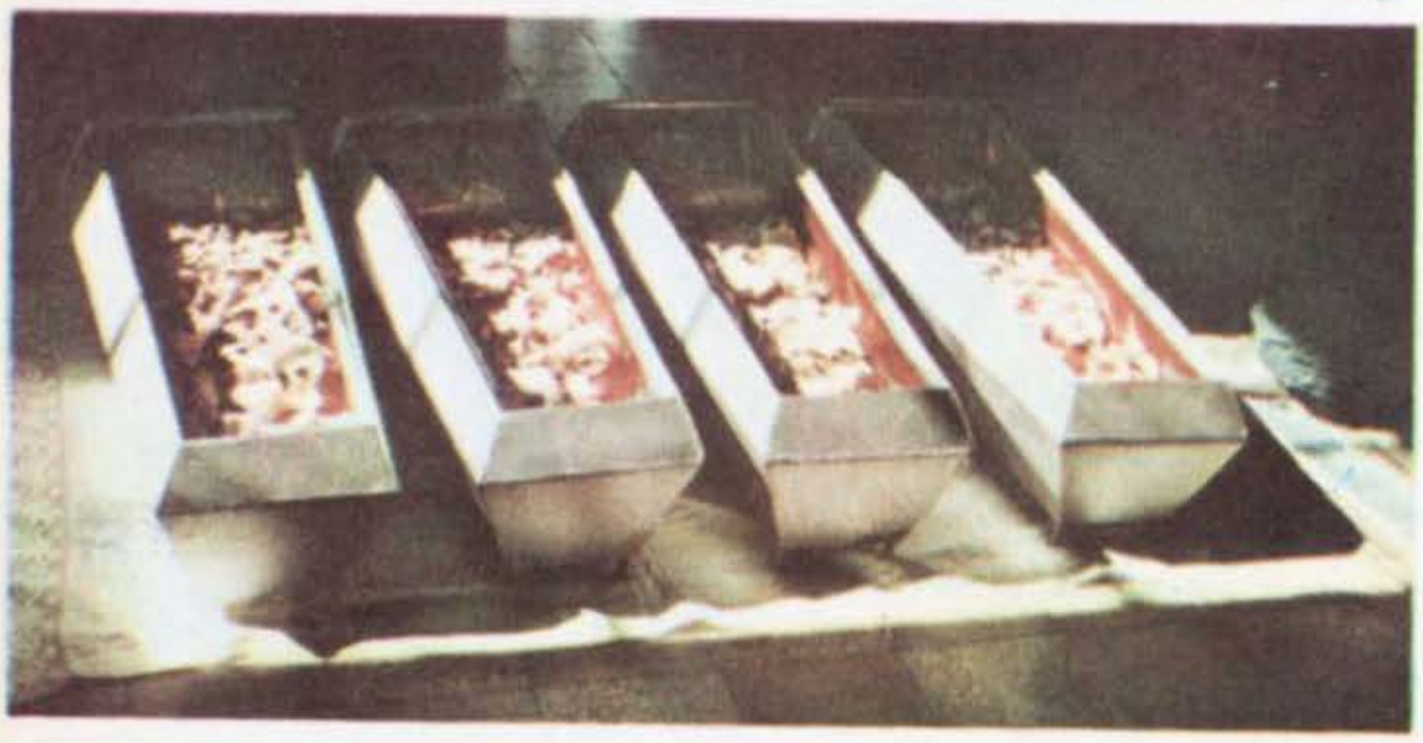

Osemintele

celor patru martiri

aflate azi

la mănăstirea

Cucoş

Două inscripţii

din interiorul

basilicii,

precizînd

numele martirilor:

Zoticos,

Attalos,

Kamasis

şi Filippos

100 premii — 100 cîștigători

Concursul Magazin istoric, **ediția 1975, s-a încheiat. Am primit la redacție 6 124 scrisori, ceea ce — date fiind complexitatea concursului și numărul mare de întrebări — depășește prevederile noastre cele mai optimiste. Scrisorile sosite din toate colțurile țării și semnate de oameni cu cele mai diverse profesii — muncitori din uzine și fabrici, mecanici de locomotivă, excavatoriști, țărani cooperatori, profesori, tehnicieni, medici, funcționari, studenți, militari, elevi — sînt mărturii emoționante ale dialogului purtat în numele Istoriei. Căci ce altceva decît muza Clio i-a putut îndemna pe oameni cu preocupări atît de diferite să cerceteze cu asiduitate colecția revistei, fie în biblioteca proprie, fie într-una publică, să împrumute numerele care le lipseau, să investească timp și eforturi pentru a răspunde celor o sută de întrebări din cele o sută de numere ale revistei?**

Deosebit de îmbucurător este faptul că 2 793 concurenți — deci aproape 46 la sută din totalul participanților — au dat toate răspunsurile exacte. **În semn de prețuire pentru interesul și cunoștințele lor în domeniul istoriei, tuturor le vom publica numele în următoarele numere ale revistei.**

Lista celor ieșiți la sorți confirmă și ea larga participare pe plan teritorial și profesional. Cei 100 cîștigători se recrutează din 31 județe, deci aproape întreaga țară și muncesc în domenii foarte variate. Iată cîteva exemple alese la întîmplare: chimistul Gavriletea Dan din orașul Dr. Petru Groza; maistrul în automatizări Viziteu Gheorghe din Făgăraș; învățătorul Avram Boghean din Rădăuți; Ladoșan Emil, pensionar, com. Silivașu de Cîmpie, jud. Bistrița Năsăud; ofițerul Mircea Lupașcu din Timișoara; asistenta principală de farmacie Ecovoiu Cecilia din Pitești; eleva Varzaru Verginia-Daniela din Craiova; Călinescu Constanța, salariată la Of. P.T.T.R. Telefoane-Giurgiu...

Dar, pe adresa redacției au sosit și numeroase răspunsuri din străinătate. Dintre trimițătorii lor, trei au obținut și premii: Alexandrina Doina Meyer, Buchholz R.F.G; Jean-Pierre Henry Montgeron, Franța și Frida Adams, San Francisco, S.U.A.

Iată acum lista celor 100 cîștigători ai concursului, stabilită pe baza tragerii la sorți:

PREMIUL I
Un televizor LUX

1. ROȘU VASILICA — București

PREMIUL II
Un televizor DIANA

1. RĂDULESCU I. MIHAI — Brăila

PREMIUL III
Un televizor OLIMP

1. NAN DUMITRU — Dej, jud. Cluj

PREMIUL IV
Două aparate de radio NEPTUN

1. VESE NICOLAIE — Copăcel, jud. Bihor
2. AURORA ZANKOV — București

PREMIUL V
Un aparat de radio ALBATROS

1. NATALIA POPA — Vaslui

PREMIUL VI
Două stilouri PELIKAN E.F.

1. LASCARACHE DAN — orașul Gh. Gh. Dej, jud. Bacău
2. GHEORGHE GH. IOAN — București

PREMIUL VII
5 stilouri SHEAFFER

1. NISTOR RADU MIRCEA — Ploiești
2. COROIAN IOAN — Zalău
3. NICHITA VASILE — Brașov
4. IOAN PELE — Oradea
5. POPESCU MAGDALENA — Oradea

PREMIUL VIII
12 stilouri SHEAFFER 550 FINE

1. BOBOC IONELA — Adjud
2. ONETE GABRIEL — București
3. ȘERBU C. MIRCEA — Ploiești
4. ECOVOIU CECILIA — Pitești
5. G.M. BULDUȘ — Arad
6. LĂZĂROIU F. ION — București
7. VIZITEU GHEORGHE — Făgăraș
8. LUNGU EFTIMIE — Focșani
9. POPESCU V. MARIAN — com. Bolintin Vale, jud Ilfov
10. GAVRILETEA DAN — orașul Dr. Petru Groza, jud. Bihor
11. ROȘIORU RODICA — Buzău
12. PRODAN ELENA — Bacău

PREMIUL IX
15 serviete

1. CIOARĂ ZENOVIE — Constanța
2. AURITE ȘTEFAN — București
3. PÎSLĂ HRISTEA — Corabia
4. UȚĂ D. RADU — București
5. VARZARU VERGINIA-DANIELA — Craiova
6. STAN ILIE — Galați
7. IACOB ROMEO — Botoșani
8. RUSU COSTICĂ — Anina, jud. Caraș-Severin
9. FIRESCU ION — București
10. MAREȘ VASILE — Jimbolia
11. NEBELA FRANCISC — Petroșani
12. SIMION DOINA — orașul Țicleni, jud. Gorj
13. MIRCEA MIHĂILĂ — București
14. CĂLIN ALEXANDRA — București
15. AVRAM BOGHEAN — Rădăuți

PREMIUL X
20 cutii cu piese de șah

1. PAGU ALEXANDRINA — orașul Oțelu-Roșu, jud. Caraș-Severin
2. MINA CONSTANTIN — București
3. NEGRUȚĂ ȘT. VSEVOLOD — Cîmpina
4. SANISLAV VIRGIL — com. Războieni, jud. Alba
5. LEMRĂU IOAN — com. Silivașu de Cîmpie, jud. Bistrița-Năsăud
6. GAVRILIU NANU — Bacău
7. SCRIPA MIRCEA — Cisnădie
8. DĂNESCU IOAN — Cluj-Napoca
9. AURELIAN NICULESCU — București
10. IONEL BEJENARU — Botoșani
11. OPROIU ILIE — Agnita, jud. Sibiu
12. OFRIM ALEXANDRU — Baia Mare
13. FLEISCHER HERMANN — Făgăraș
14. HALMAGIU CONSTANTIN — București
15. GIOCA MARIN — Oradea
16. LADOȘAN EMIL — com. Silivașu de Cîmpie, jud Bistrița-Năsăud
17. CHIPRIAN IOAN — București

(Continuare în p. 63)

A. J. Toynbee

CUVÎNT DE RĂMAS BUN

Atunci cînd la 22 octombrie 1975, seara, mi-a sosit ştirea că istoricul britanic A.J. Toynbee a încetat din viaţă, paginile pe care cu neobosita-i generozitate mi le dăduse pentru cititorii revistei noastre erau pregătite pentru tipar. Acum ele înseamnă un adevărat cuvînt de rămas bun către cititorul român, aşa după cum, în lunga noastră întrevedere din aceeaşi simplă locuinţă londoneză în urmă cu doi ani, mă lăsase — printr-o voită prelungire — să înţeleg cu subtilitate că era ultima. Magazin istoric **a fost singura publicaţie românească la care profesorul A. J. Toynbee a colaborat[1], onorîndu-ne paginile în mai multe rînduri cu semnătura sa prestigioasă şi mărturisindu-mi la fiecare din întîlniri bucuria de a se putea adresa iubitorilor de istorie de la noi. Mai mult decît atît, în opera sa capitală** A Study of History, **ca şi în interviurile pe care cu bună-voinţă mi le-a dat[2], a dovedit că manifestă un mare şi profund respect pentru istoria străveche a tracilor, a geto-dacilor, a tuturor românilor de-a lungul secolelor zbuciumate care au marcat continuitatea şi afirmarea civilizaţiei romanităţii extrem-orientale (formulă prin care îi plăcea să sublinieze moştenirea culturală latino-bizantină care a intrat în zestrea istorică a poporului român).**

Autor al unei viu disputate şi discutate opere[3], de o vastitate tematică impresionantă (aproape 50 volume, la care trebuie adăugat acel Survey of International Affairs, **editat între 1925-1946 împreună cu Veronica Toynbee şi care rămîne un anuar de referinţă şi astăzi pentru evenimentele politicii mondiale ale deceniilor trei, patru şi cinci), abordînd procesele istorice într-o manieră insolită, dar multiplu contradictorie, profesorul A.J. Toynbee va fi în continuare unul dintre cei mai originali filozofi idealişti ai istoriei pe care i-a dat secolul nostru, un mare umanist şi antifascist, un remarcabil scriitor şi un om de o delicată modestie, preocupat pînă la sfîrşitul vieţii de soarta omenirii[4].**

La moartea sa, ziarul londonez Times **scria: „Chiar şi cei mai neînduplecaţi dintre criticii săi nu-i puteau nega vasta erudiţie, uimitoarea capacitate productivă şi minunăţiile stilului său şlefuit ce-şi trage bogăţia din izvoarele învăţăturii clasice. Oricare va fi judecata pe care posteritatea o va da vederilor sale asupra istoriei, ea va trebui să-l preţuiască pentru a fi încercat să rezolve cîteva dintre problemele fundamentale ale umanităţii". Iar cronicarul ştiinţific al ziarului american** International Herald Tribune **aprecia că A.J. Toynbee s-a hazardat în ceea ce puţini istorici au îndrăznit: „O interpretare a istoriei în acelaşi timp cu povestirea ei. El a făcut încă mai mult — a căutat să repovestească evenimentele miilor de ani într-un fel neconvenţional". I se potrivesc poate şi lui cuvintele prin care definea, în ultima carte — pe care mi-a înmînat-o atunci, la sfîrşitul lui 1973 —** Constantin Porfirogenetul şi lumea sa, **pe ilustrul său erou bizantin din al X-lea veac. „Verdictul nostru asupra operei lui Constantin trebuie să fie că el nu a reuşit să-şi îndeplinească misiunea, dar există o circumstanţă**

---

1 Sub semnătura sa am publicat o serie de texte în nr. 1/1972, 3/1972 şi 7/1973.

2 Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1971, 4/1972, 5/1974 (şi **Tînărul leninist** nr. 10/1971; **România literară,** nr. 44/1975). Corijăm şi completăm, de asemenea, aici o informaţie genealogică: Arnold Toynbee (1852-1883), cunoscutul sociolog, economist şi militant reformist britanic, al cărui nume îl poartă aşezămîntul social londonez — Toynbee Hall — a fost unchiul şi nu bunicul istoricului A.J. Toynbee, iar celebrul chirurg Joseph Toynbee (1815-1866) a fost tatăl economistului. Fratele acestuia, Paget Toynbee (1855-1932), un distins filolog şi specialist în istoria literaturii Renaşterii, remarcat pentru exegeza sa asupra operei lui Dante Alighieri, i-a fost, de asemenea, unchi istoricului, ai cărui părinţi au fost militantul social Harry Valpy Toynbee şi Sarah Edith Marshall Toynbee, profesoară de istorie.

3 Pentru o apreciere de ansamblu a operei lui A.J. Toynbee, recomandăm cititorului studiul lui N. Bagdazar, din volumul **Teoreticieni ai civilizaţiei.**

4 Coincidenţa a făcut ca A.J. Toynbee, deţinător a numeroase titluri academice şi ştiinţifice, să fie succesorul compatriotului său Winston Churchill — un alt istoric controversat — în calitate de membru corespondent al Academiei de ştiinţe morale şi politice din cadrul Institutului Franţei.

atenuantă care ne face să pledăm în favoarea sa. El a asigurat din abundență uneltele trebuincioase oricărui succesor care ar fi dorit să-și încerce puterea în a realiza ceea ce Constantin a lăsat nefăcut. Aceasta este o moștenire pentru care trebuie să-i fim adînc recunoscători" (p. 605).

Dar, să-l urmărim acum pentru ultima oară pe Arnold Joseph Toynbee în cel din urmă interviu pe care i l-am luat.

— Gîndindu-ne la istoria britanică, care sînt momentele ei cele mai importante, începînd cu bătălia de la Hastings din 1066?

— Aș spune că mai întîi am fost cuceriți de normanzi și mai apoi s-a produs o fuziune între vechii locuitori ai Angliei și normanzi. Ne-am amestecat. A fost un fapt norocos și totodată primul foarte important. Apoi englezii-normanzi au făcut greșeala de a încerca să cucerească Franța. Am suferit o grea înfrîngere. Uriașă ca implicații, această înfrîngere și-a prelungit consecințele pînă în zilele noastre. Experiența istorică a Ioanei d'Arc a pătruns foarte adînc în conștiința englezilor, care au devenit foarte reticenți în privința implicării lor, **în orice privință,** în Europa continentală. Acest fapt istoric a avut o reală pondere în a întîrzia dorința englezilor de a se mai alătura continentului pînă chiar în secolul XX. Veți observa cît de întinsă este răspîndirea noțiunii „continental" în cele mai felurite aspecte ale vieții noastre. Pentru că englezii au într-adevăr memoria istoriei. Cred că după ce au fost izgoniți din Franța în secolul XV, ei au întors spatele Europei și s-au îndreptat spre mări și oceane încă înainte de sfîrșitul acelui secol. Venețienii chemați în serviciul regelui Henric VII au început să exploreze partea de nord a Americii. De atunci și pînă aproape de zilele noastre englezii și-au îndreptat prioritar interesul spre ținuturile de peste oceane și niciodată spre Europa. În Anglia toți au avut o atitudine de distanțare față de Europa. Chiar atunci cînd am încercat să-l oprim pe Napoleon să cucerească Europa, de fapt nu am ajutat la aceasta printr-o cooperare activă, ci printr-o strictă limitare la apărarea intereselor noastre comerciale și naționale. Veți observa că toate implicările Angliei în Europa pînă în secolul XX au fost secundare și în orice caz subordonate orientării sale spre largul mării. Cele două războaie mondiale au creat o situație specială care ne-a afectat și ne-a implicat amplu și profund în lupta contra Germaniei Kaiserului Wilhelm și a celui de-al III-lea Reich hitlerist. Miile de englezi care și-au dat viața pe cîmpurile de luptă din Europa pentru înfrîngerea dușmanului comun al popoarelor europene au întărit o legătură de sînge cu continentul. Dar și în epoca postbelică ne-am ținut oarecum deoparte de treburile europene.

Totuși trebuie să recunoaștem că sîntem europeni și, dacă vrem să avem o poziție în lume, trebuie să fim o parte din Europa. Eu personal sper că în cele din urmă Anglia va coopera strîns cu Europa apuseană ca și cu Europa răsăriteană, respectiv va fi o insulă dintr-o Europă unică. Desigur aceasta nu este încă de actualitate, totuși un. început a fost făcut. Cred că s-a produs o mare schimbare în poziția opiniei publice britanice. Cred că treptat întreaga populație va recunoaște valoarea și necesitatea acestui fapt care este de natură permanentă.

Cel mai important moment din istoria britanică în timp de pace a fost probabil începutul marii revoluții industriale în 1760 — cam cu un secol înainte ca Germania și Statele Unite să rivalizeze cu Anglia. Nu știm încă dacă revoluția industrială a fost un lucru bun sau un lucru rău, dar în orice caz Anglia a jucat rolul-cheie în nașterea și promovarea ei. Revoluția industrială a început la țară în regiunea Oxfordului, unde am trăit și eu multă vreme. Tot ce s-a întîmplat din acest moment al istoriei britanice, pe o perioadă de un secol, a avut o rezonanță permanentă și de maximă importanță în istoria universală. A fost poate epoca noastră de aur.

— Dumneavoastră ați trăit la Londra în timpul celui de-al doilea război mondial. Cum se desfășura viața în acele zile?

— Eu și soția mea lucram pentru guvern, pentru Ministerul de Externe. Mai întîi am lucrat la Colegiul din Oxford, apoi m-am mutat la Londra tocmai cînd au început să fie lansate rachetele V_1. M-am obișnuit cu bombardamentele. Nu o dată m-am aflat la o sută de yarzi distanță de locul unde au căzut bombe. Ceea ce mă uimește pînă astăzi este puterea de acomodare a naturii umane. În condiții neobișnuite, extraordinare, oamenii se adaptează, pot trăi. Mergeam la serviciu trecînd aproape zilnic pe lîngă mine ce explodau sau clădiri în flăcări. Normalul și anormalul conviețuiau. La sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, ca și la sfîrșitul celui dintîi, mă aflam la Londra. Am reușit să pătrund prin mulțimea adunată în fața Palatului Buckingham — devenise un fel de tradiție să faci o vizită regelui cînd se întîmpla un mare eveniment. Totuși, atmosfera era complet diferită. În octombrie 1919 eram extraordinar de fericiți. Simțeam că avusesem o experiență teribilă care nu se va mai repeta. În ziua armistițiului un zid s-a ridicat în jurul puștilor germane și copiii se cățărau pe el. Mă gîndeam chiar că moartea atîtora dintre prietenii mei nu mai conta din moment ce războiul nu se va mai repeta niciodată. Acesta era un sentiment general. În 1945, atmosfera era complet alta. Mulțimea s-a adunat din nou în fața Palatului Buckingham — dar nimeni

nu se bucura, toți erau foarte tăcuți și foarte reținuți. Erau desigur foarte bucuroși că lupta încetase, dar simțeau că acesta nu era sfîrșitul poveștii. Altfel, pot spune că oamenii erau mult mai maturizați și mult mai înțelegători în fața realităților ce se anunțau. Era o atitudine ce ne îndreptățea la speranțe, iar gradul de conștiință atins de opinia publică în timpul războiului era absolut izbitor.

— În ce context așezați pe Dimitrie Cantemir și opera sa, acum la peste trei sute de ani de la naștere?

— Era un bun creștin. A fost unul dintre pionierii relațiilor dintre est și vest. A fost contemporan cu Petru cel Mare; a avut de suferit din pricina lui. Mă refer la faptul că în războiul său cu otomanii, Petru a dat o bătălie nereușită la Stănilești, iar Cantemir a trebuit să accepte să-și părăsească Moldova pentru a scăpa de condițiile umilitoare impuse de otomani. Din fericire pentru Cantemir, el era și un mare învățat, un excelent cunoscător al literaturii și culturii, ca și al politicii: astfel a avut ce face și după ce nu a mai domnit în Moldova. A putut să-și scrie marea sa operă, datorită căreia a devenit o figură de prim rang în cultura istorică a omenirii.

— Care credeți că este rolul națiunilor mici și mijlocii în lumea contemporană?

— Pînă la cel de-al doilea război mondial se părea că în lume există doar cîteva puteri care își împărțeau lumea între ele. Dar după acest război a apărut o nouă situație în care țările mici și mijlocii au reliefat sentimentul că nu pot fi asimilate. Este ceea ce s-a întîmplat în trecut cu țările române și Imperiul otoman. Astfel cred că dominația politică a marilor puteri va dispărea în cele din urmă.

— Sînteți un filozof și un istoric nemarxist. Totuși ați ales în lucrarea dumneavoastră, Un studiu asupra istoriei, **cele două elemente contrare Yin și Yang pentru a demonstra linia de evoluție a civilizațiilor. De ce?**

— Gred că este un aspect legat nu numai de dezvoltarea umană, ci de universul întreg. Aceste tendințe trag fiecare către o extremă — dintr-o direcție statică către reacția ei dinamică, apoi iar în cealaltă direcție. Filozoful francez Henri Bergson spunea că evoluția istoriei omenirii poate fi reprezentată printr-un patinator care alunecă înainte pe un picior și apoi brusc își schimbă greutatea pe celălalt picior — și dacă nu face așa își pierde echilibrul. Este aceeași idee ca Yin și Yang — ritmul alternativ static-dinamic care păstrează echilibrul universal. Am folosit aceste elemente în încercarea mea de a da o privire de sinteză asupra întregii istorii a umanității și pentru a-i explora anatomia și morfologia.

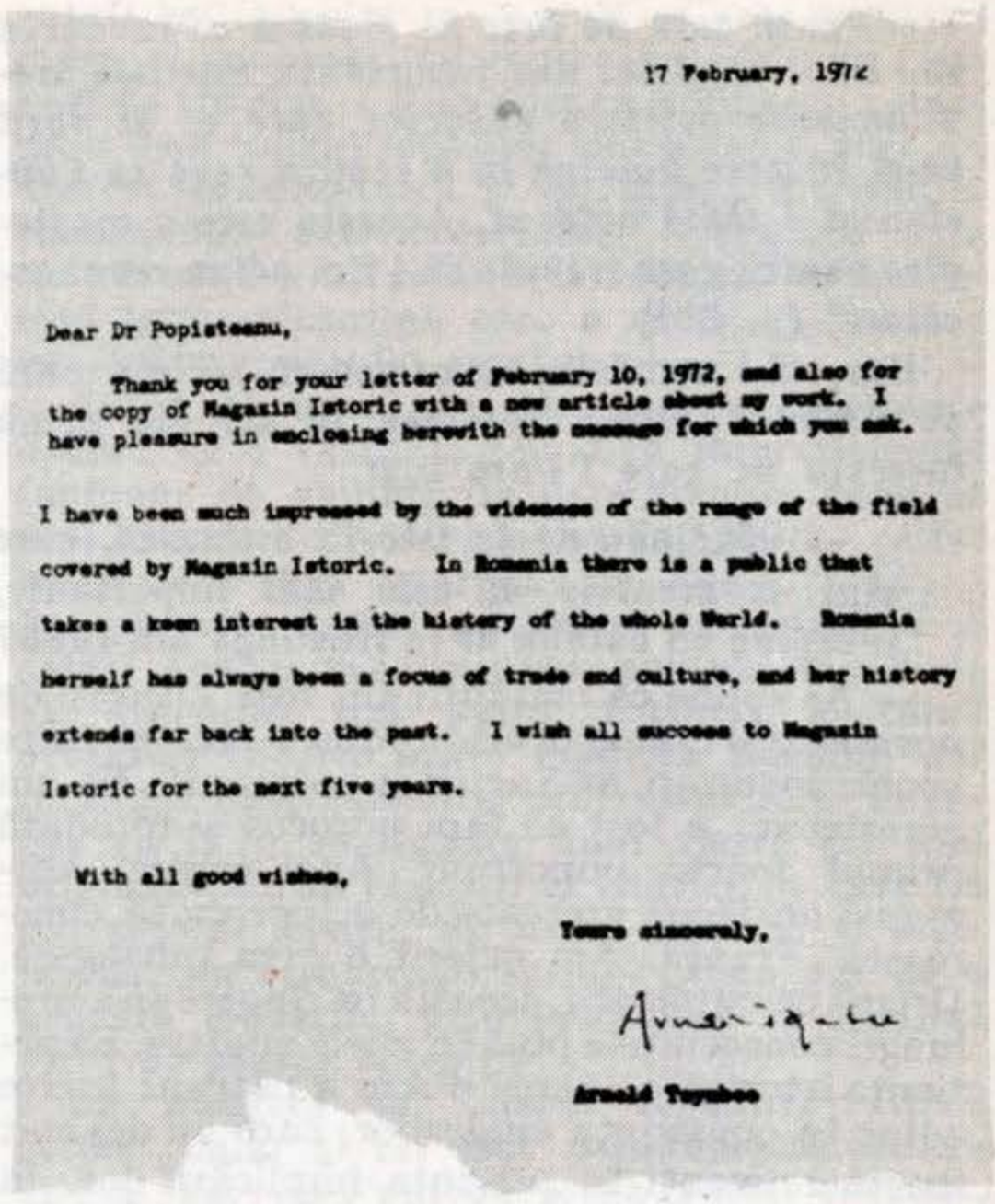

17 February, 1972

Dear Dr Popisteanu,

Thank you for your letter of February 10, 1972, and also for the copy of Magazin Istoric with a new article about my work. I have pleasure in enclosing herewith the message for which you ask.

I have been much impressed by the wideness of the range of the field covered by Magazin Istoric. In Romania there is a public that takes a keen interest in the history of the whole World. Romania herself has always been a focus of trade and culture, and her history extends far back into the past. I wish all success to Magazin Istoric for the next five years.

With all good wishes,

Yours sincerely,

Arnold Toynbee

Facsimilul urărilor adresate revistei Magazin istoric *la 5 ani de la apariție*

În p. 34: *Arnold și Veronica Toynbee la ultima noastră convorbire (decembrie 1973)*

— Cred că nucleul acestei idei este dialectica; o considerați cea mai importantă teorie asupra vieții și a istoriei?

— Da, desigur. Grecii antici erau dialecticieni în acest sens.

— În teoria dumneavoastră asupra istoriei, locul cel mai important îl ocupă deci o interpretare dialectică clasică.

— De acord.

— Cum vedeți posibilitatea unor schimbări în istoria umanității în condițiile revoluției tehnico-științifice?

— O mare schimbare a avut deja loc și ea va continua. Factorul de legătură este mecanizarea și tehnologia avansată care depind însă de întrebuințarea materiilor prime de neînlocuit. În trecut întrebuințam forța mușchiulară a trupului omenesc și a animalelor. Apoi am folosit forța vîntului și a căderilor de apă, aceste surse de energie materială care sînt înlocuibile. Întotdeauna vîntul și apele vor exista. Poate ele vor fi din nou întrebuințate.

— Cum vedeți îmbunătățirea relațiilor dintre toate țările europene?

— Sper foarte mult într-o îmbunătățire a relațiilor generale în Europa. În contextul relațiilor internaționale actuale, România este capabilă să se afirme din ce în ce mai mult. Faptul este apreciat ca un rezultat al politicii de independență. Am remarcat în acest sens o interesantă dezvoltare a contac-

telor de tot felul cu statele lumii, fără prejudecăți, inițiată de președintele României, Nicolae Ceaușescu.

— Cum apreciați actuala criză energetică în contextul istoriei contemporane?

— Trăim o epocă istorică de mari schimbări în care întreaga omenire se adună — nu neapărat în mod pașnic — dar ne influențăm, ne determinăm reciproc. Trebuie ca noi să învățăm să cunoaștem natura crizelor care vor asalta din ce în ce mai mult lumea occidentală. Noua generație în țările apusene a fost educată din păcate în spiritul de a deveni mereu mai avută cu orice preț. Această noțiune de creștere înțeleasă ca o dezvoltare automată a bogăției, de la an la an, este total nerealistă pentru că așa-numita „lume a treia" se va afirma tot mai mult în viața internațională. Cred că din ce în ce mai multe popoare din țările în curs de dezvoltare vor dori să-și valorifice bogățiile naționale, cerînd prețul cel mai ridicat pe care-l pot obține în negoțul liber pe piața mondială. Nu le acuz. Condițiile lor de comerț și de schimb cu țările apusene au fost prea nedrepte. Desigur aceasta va produce o foarte mare cotitură; se întrevede deja începutul acestei revoluții în balanța echilibrului puterii dintre țările apusene și lumea a treia; ea va avea consecințe foarte întinse, cu mult mai mari decît, de exemplu, înfruntarea dintre Israel și Țările Arabe. Aș spune că este o răscruce istorică în relațiile țărilor apusene cu restul lumii. Trăim de asemenea într-o epocă în care evenimentele, schimbările se petrec cu o repeziciune mult mai mare decît în trecut — și sînt de o mare importanță pentru viitor. Am amintit pe Ioana d'Arc în legătură cu influența pe care a jucat-o, istoricește vorbind, în atitudinea rezervată a britanicilor față de Piața Comună. Soția mea și cu mine am editat mulți ani un calendar anual asupra evenimentelor internaționale. De la an la an trebuia să redăm și fundalul anilor precedenți, chiar al secolelor și mileniilor anterioare. Niciodată nu poți înțelege un eveniment de care te ocupi fără să privești în urmă de-a lungul istoriei. Așa încît cred că istoria este foarte importantă pentru scopuri prezente, iar știința istoriei este, de asemenea, foarte importantă atît ca disciplină de studiu și cercetare, cît și ca posibilitate de modelare a caracterelor noilor generații. Interesul pentru istorie este deci perfect justificat și el trebuie neapărat susținut. Este ceea ce face revista dumneavoastră. Am fost număr de număr uimit de marea ei diversitate tematică, de preocupările **Magazinului istoric,** de maniera lui de abordare. Cred că este o publicație foarte bună — și sînt sigur că numeroșii dumneavoastră cititori gîndesc la fel.

Cristian POPIȘTEANU

RĂZVRĂTIREA DE LA STREMȚ

(Urmare din p. 27)

torul în informarea trimisă guvernului la 6 martie, insistînd, însă, să i se trimită forțe armate.

Guvernul Transilvaniei, care, în general, nu se grăbea cu rezolvarea cererilor țăranilor, a acționat acum cu o neobișnuită rapiditate. Informările lui Lázár au fost discutate de guvern la 7 martie, iar hotărîrea care s-a luat a parcurs toate treptele ierarhiei birocratice, ajungînd la comandamentul suprem și înapoi la Benedek Lázár. Hotărîrea guvernului prevedea ocuparea pădurilor cu ajutorul armatei, evaluarea „pagubei" stăpînilor de moșii, arestarea conducătorilor mișcării, a pădurarilor puși de sat și a primarului, anchetarea chestiunii de către comisar „fără nici o părtinire" și, în același timp, pornirea unei anchete împotriva avocatului Pál Gál, care în mai multe rînduri îi sfătuise pe țărani cum să procedeze.

Între timp, țăranii din Stremț au făcut un recurs și la arhiducele Ferdinand de Habsburg-Este, care, de la 7 februarie 1835, guverna Transilvania cu depline puteri. Arhiducele a trimis guvernului această plîngere, cu rezoluția de a fi îndeplinite fără întîrziere deciziile adoptate mai demult în această chestiune de către organele superioare. Încrederea în bunăvoința arhiducelui s-a dovedit deșartă. La 17 martie, 78 soldați au pornit în marș spre Stremț; încă 132 au sosit la 20 martie. În zilele următoare, cu ajutorul trupelor, pădurea a fost înapoiată nobililor, iar țăranii au fost impuși să plătească pagubele pricinuite acestora.

Cu aceasta mișcarea a fost domolită. Conducătorii ei, care au fost denunțați încă de la început de către capii satului, au ajuns la închisoare.

Experiența amară a celor aproape două decenii de plîngeri i-a convins pe țărani că drumul jalbelor nu ducea nicăieri. În mai multe rînduri, cu ocazia anchetelor, ei au subliniat nereușita plîngerilor și faptul că s-au săturat de așteptare, ceea ce i-a determinat să recurgă la violență. Dezamăgirea țăranilor față de autoritățile crăiești e un fenomen des întîlnit în anii 1833-1835, de unde și atitudinea lor mai hotărîtă de a-și cuceri drepturile prin luptă.

I. G. Duca:

3 august 1914
CONSILIUL DE CORONĂ DE LA SINAIA

„...Duminică [28 iunie] mă dusesem la Potlogi, în Dîmboviţa, să prezidez o serbare şcolară. Întorcîndu-mă pe la 7 seara cu automobilul mi se spune că [I.I.C.] Brătianu mă căutase în mai multe rînduri. Am bănuit imediat că se întîmplase ceva excepţional, fiindcă Brătianu nu prea avea obicei, mai ales duminicile, să ne cheme cu aşa insistenţă. Intrigat, m-am repezit deci la el. L-am găsit foarte agitat. Arhiducele Ferdinand şi soţia sa au fost asasinaţi la Sarajevo, îmi spuse el [...]. Sînt dator să mărturisesc că eram sigur că războiul nu va izbucni. Ştiam că în Franţa şi Anglia există un atotputernic curent pacifist şi că Germania, în plină prosperitate şi fericire, sau Austria, şubredă din toate părţile, [nu au] să cuteze a dezlănţui un război, pentru ele, cu sorţi îndoielnici de izbîndă".

Aşa îşi începe I.G. Duca însemnările sale — nepublicate în limba română pînă acum sub o formă lărgită[1] — despre izbucnirea primului război mondial şi evenimentele petrecute în România în momentul declanşării marii conflagraţii. Ciocnirea dintre cele două mari grupuri de state imperialiste era inevitabilă, dar mulţi sperau că această confruntare se va produce mai tîrziu[2]. „Credinţa era aşa de generală — continuă I.G. Duca — încît după închiderea scurtei sesiuni a Constituantei [4 iulie], regele Carol plecă liniştit la Sinaia, ca să-şi petreacă vara şi vacanţele. Îl văd încă senin şi vesel la fereastra vagonului, salutînd grav, cu un singur deget încovoiat la marginea chipiului, autorităţile care veniseră să-l întovărăşească şi mi-a rămas întipărită imaginea lui pe cînd trenul regal dispărea. Erau ultimele priviri pe care regele Carol le îndrepta asupra capitalei sale. Nu s-a mai reîntors într-însa decît mort, în drum spre lăcaşul său de veci de la Curtea de Argeş. Am cugetat adesea la această plecare. Ai fi fost îndrituit în acea clipă să socoteşti pe regele Carol ca cel mai fericit dintre muritori. După mari greutăţi, multă stăruinţă, multă răbdare şi multă trudă învinsese toate greutăţile ce îi stătuseră în cale. [...] La 76 de ani, după 48 de ani de strădanie nu se putea concepe un sfîrşit de domnie mai fericit şi mai strălucit. Şi, totuşi, peste trei săptămîni trebuia să se adeverească şi pentru regele Carol proverbul că, pînă la moarte, să nu zici de nimeni că a fost fericit. Noi, miniştrii, de asemenea, fără a bănui ceea ce ne aştepta, ne-am pregătit de vacanţe. Am avut, la Ministerul de Interne, un consiliu în care ne-am împărţit concediile şi interimatele. În lipsa lui [E.] Porumbaru, trebuia să iau eu interimatul Externelor[3]. Pe cînd ne ocupam cu asemenea formalităţi şi unii din noi îşi făceau bagajele, cerul începu deodată să se întunece...".

Deşi mulţi dintre oamenii politici mai nutreau încă iluzia menţinerii păcii, războiul „bătea la uşă". Atentatul avea să fie speculat de cercurile politice şi militare din Viena şi Berlin, folosindu-i drept pretext pentru declanşarea marii răfuieli. „Brătianu era îngrijat. Am prînzit [sic!] împreună într-o seară la Martha Bibescu, la Mogoşoaia. În drum, mi-a împărtăşit, cu obişnuitele reticenţe, grijile lui şi mi-a vorbit de războiul general. Cerul era negru şi după o zi de căldură înăbuşitoare tuna şi fulgera. A fost prima mea viziune a cataclismului ce sta să se dezlănţuie. La cîteva zile am plecat la Vîlcea pentru o zi, două. Nu mai avusesem nici o ştire, nu mai citeam nici un ziar. Întorcîndu-mă, aflu de nota contelui Berchtold[4] trimisă în ajun sîrbilor[5]. Trimit repede să văd textul. Nu mai încăpea îndoială: Austro-Ungaria împingea la război. Dar nu puteam crede într-un asemenea act de demenţă din partea Puterilor Centrale. Pînă în cele din urmă, furtuna trebuia să fie înlăturată, dacă nu de la Berlin şi de la Petersburg, dar de la Paris sau Londra trebuia să vie mijlocul de aplanare a conflictului. Vreo formulă de împăcare, vreo propunere de mediaţiune, consimţămîntul mutual pentru vreun arbitragiu...

Cu cît zilele treceau, telegramele erau însă mai îngrijorătoare. Evenimentele se precipitau cu o iuţeală vertiginoasă [...] Din îndemnul lui Brătianu am plecat la Sinaia. Nu voi uita acele zile. De dimineaţa pînă seara stăteam la Castelul Peleş, în camera rezervată acolo primului ministru. Împreună cu mai mulţi colegi, de obicei [V.] Antonescu[6], [C.] Angelescu[7] şi [Al.] Radovici[8] [urmăream] ştirile. Zeci de telegrame soseau la fiece moment de la agenţii, de la legaţiile noastre de pretutindeni. Bietul Constantin Brătianu ameţise cifrînd şi descifrînd. [I.I.C.] Brătianu venea şi ieşea. Stătea ceasuri întregi jos cu regele Carol, iar se urca sus la noi. Era frămîntat cum cred că nu l-am văzut niciodată de atunci. Treceam prin alternative de speranţă şi de descu-

---

[1] În **Revue des deux Mondes**, Paris, 1 august 1930, George Fotino a publicat o evocare a Consiliului de Coroană din august 1914, folosind fragmente din însemnările lui I.G. Duca; asupra Consiliului de Coroană vezi şi cuvîntarea lui I.G. Duca de la Cercul „Libertatea", din 22 decembrie 1932, în presa vremii — **n.r.**

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1975.

[3] I.G.Duca era ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice — **n.r.**

[4] Leopold Berchtold, ministrul de Externe al Austro-Ungariei (1912-1916) — **n.r.**

[5] Este vorba de ultimatumul austro-ungar adresat la 23 iulie 1914 Serbiei şi redactat în termeni inacceptabili pentru un stat suveran — **n.r.**

[6,7,8] Miniştri în cabinetul liberal — **n.r.**

rajare. Eu mai păstram oarecare nădejde. Brătianu era sigur că mergem cu paşi siguri şi repezi spre războiul general. Ceasul din turnul Castelului, cu bătăile lui sonore, ne trezea, singur, la intervale regulate din lumea de gînduri şi de griji în care stam cufundaţi.

Restul se ştie — e de domeniul istoriei universale: declaraţia de război a Austriei, solidarizarea Germaniei cu ea. Mobilizarea rusească. Sforţările disperate ale lui Sir Edward Grey[1] şi a celor de la Paris de a salva pacea lumii printr-un arbitragiu. Refuzul Berlinului, violarea neutralităţii Belgiei, intrarea în acţiune a Angliei.

Toată Europa era în foc. A cui era vina? S-a discutat lung această chestiune. Puterile Centrale au aruncat vina asupra Antantei şi în special asupra Angliei. Antanta, la rîndul ei, a aruncat toată vina numai asupra Puterilor Centrale şi în special asupra Germaniei".

Dar, atunci, în 1914, cînd evenimentele nu dădeau răgazul necesar judecării cumpătate şi adînci a faptelor, atunci cînd cercurile conducătoare româneşti se găseau sub presiunea evenimentelor — spune I.G.Duca — nu prezenta „decît un interes academic să se ştie cine e vinovat de izbucnirea războiului. La 1914 nu aceasta ne preocupa pe noi la Castelul Peleş. Alta era întrebarea, marea, chinuitoarea întrebare care ni se punea tuturor şi ne cerea un grabnic răspuns. Ce face România în mijlocul acestei conflagraţiuni generale? Intrăm alături de aliaţii noştri de trei decenii? Mergem cu Rusia, cu Franţa şi cu Anglia? Sau rămînem neutri?".

Această „chinuitoare" întrebare nu şi-o puneau atunci numai miniştrii, regele sau sfetnicii săi, şi-a pus-o întreaga opinie publică românească. Istoriografia marxistă a stabilit cauzele reale şi caracterul imperialist al primului război mondial. Substratul marelui flagel — după cum a arătat tovarăşul Nicolae Ceauşescu — a constat în esenţă în „lupta statelor imperialiste pentru împărţirea lumii, pentru acapararea unor noi sfere de influenţă, pentru lărgirea pieţei de desfacere şi a surselor de materii prime, pentru redistribuirea imperiilor coloniale". Forţele înaintate, revoluţionare l-au definit ca atare chiar de la început, prevenind popoarele asupra gravelor sale consecinţe. Pregătit şi declanşat de cercurile imperialiste ale marilor puteri, războiul a avut grave implicaţii asupra unui mare număr de state mici şi mijlocii, angajînd imense resurse de bunuri materiale şi forţe umane[2]. Pentru români, războiul a coincis cu cea de pe urmă etapă a procesului de desăvîrşire a statului unitar-naţional modern şi de aceea — cum aprecia tovarăşul Nicolae Ceauşescu — el ridica „în faţa poporului român probleme de mare însemnătate pentru însăşi soarta naţiunii". Numărîndu-se printre ţările mici ale Europei, situată la confluenţa sferelor de influenţă ale marilor puteri imperialiste ce-şi disputau dreptul la dominaţie şi aici, la Dunărea de Jos, România era direct vizată, ba mai mult, direct ameninţată. Declanşat printr-o agresiune a unei mari puteri asupra unei ţări mici, urmată imediat de încălcarea brutală a neutralităţii altui stat mic (Belgia), războiul reprezenta pentru români un pericol potenţial. Aşezarea geografică a ţării îndemnase, de-a lungul întregii istorii româneşti, la o neîncetată veghe. Cu atît mai mult, în vara anului 1914, într-un moment de grea încercare, concentrarea factorilor de răspundere, a întregii naţiuni asupra destinelor ţării a devenit maximă. Căci ambele tabere intrate în conflict au început să acţioneze pentru a atrage România de o parte sau de alta[3].

Două mari probleme s-au ridicat în acele clipe în faţa poporului român şi a factorilor săi politici: păstrarea independenţei ţării şi, folosind noua conjunctură internaţională, găsirea unei soluţii şi a unui moment favorabil pentru desăvîrşirea idealului naţional. Căci — arăta Constantin Dobrogeanu-Gherea — „o ţară, ca un organism social, trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale etnice. Împărţită în mai multe părţi, cum e Polonia sau cum e în parte România, dezvoltarea sa devine anormală şi nesănătoasă în cel mai înalt grad". La izbucnirea războiului, în România, ca şi în celelalte ţări balcanice, de altfel, — o sublinia V.I. Lenin în 1917 — construcţia de stat în direcţia burghezo-naţională nu era încheiată, căci „foarte mulţi români şi sîrbi (în raport cu numărul total al românilor şi sîrbilor) locuiesc în afara graniţelor statului «lor»".

Opinia publică progresistă din întreaga Europă era, desigur, interesată ca marile imperii reacţionare, aceste anacronice şi silnice edificii politice, să fie distruse pentru ca popoarele subjugate de ele să-şi poată hotărî soarta prin propria lor voinţă. De la început, războiul a ridicat, mai exact spus, a dinamizat marea şi arzătoarea problemă a idealului naţional. „Unirea într-un singur stat — spunea tovarăşul Nicolae Ceauşescu — aspiraţie seculară a românilor, cauză înălţătoare pentru care au luptat nenumărate generaţii de înaintaşi — devenise un obiectiv imediat, o necesitate stringentă impusă de însuşi mersul înainte al societăţii româneşti".

Dar care era calea cea mai potrivită pentru realizarea statului unitar-naţional?

Cea a revoluţiei sociale, propagată de către socialiştii români ar fi fost, desigur, ideală. Ea ar fi adus cu sine nu numai libertatea naţională, dar şi pe cea socială. În acest spirit au şi acţionat, de altfel, socialiştii români, participînd activ la organizarea conferinţei de la Zimmerwald îndreptată împotriva războiului. Pregătirea maselor cerea însă timp. Sub presiunea evenimentelor, Partidul Social Democrat din România, dezvăluind primejdia gravă ce ameninţa pacea ţării din partea celor două grupări beligerante, s-a pronunţat pentru neutralitate sinceră şi definitivă şi pentru apărarea, dacă va fi nevoie, cu arma în mînă a integrităţii teritoriale. „Pentru ţara noastră — se arăta în Raportul Comitetului Executiv al P.S.D.R., prezentat la Congresul extraordinar din 23 august 1914 — intrarea ei în războiul european ar pune în joc chiar existenţa acestui popor. Situaţia ei geografică o expune la aceeaşi soartă ca a Belgiei [...]. Orice imprudenţă din partea guvernului, orice întorsătură a războiului european mîine va putea provoca această invazie [a marilor puteri — n.r.]. Poporul, cu bunul lui simţ, o simte aceasta, poporul nu vrea război". Amplele dezbateri din cadrul Congresului P.S.D.R. au dus la formularea clară că „singura politică compatibilă cu interesele vitale ale ţării este neutralitatea sinceră şi definitivă, pentru a cărei menţinere muncitorimea română se va lupta chiar cu preţul sîngelui său, apărînd integritatea teritorială a ţării împotriva oricărei încercări de violare [subl. ns.]".

Declarîndu-se pentru desăvîrşirea unităţii naţionale pe calea luptei maselor populare, pe care o susţinuseră prin întreaga lor activitate, socialiştii români nu considerau că acest măreţ ideal putea fi înfăptuit prin război, România fiind o ţară mică, ce îşi revendica unitatea de la state mari şi puternice şi, în acest caz, devenea uşor victima agresiunii din partea acestora. Explicînd poziţia socialiştilor români, Constantin Dobrogeanu-Gherea scria: „Într-o ţară care are nenorocirea ca o parte din trupul ei să fie sub stăpînire străină, întregirea ţării e o dorinţă comună tuturor cetăţenilor. Această dorinţă e în afară de discuţie. Ceea ce e în discuţie e metoda, e vremea, e forma şi felul acestei întregiri, împrejurările, consecinţele, putinţa realizării ei [...] «Vrem întregirea ţării!». Foarte frumos, cine n-o vrea? Dar prima, primordiala şi esenţiala condiţie a unei întregiri naţionale e existenţa însăşi a ţării pe care vrei s-o întregeşti".

Puteau cele două mari grupări de state, erau ele interesate să sprijine efortul de unire al tuturor românilor într-un stat naţional? „Ambele tabere au nevoie de ajutorul nostru — scria socialistul Ottoi Călin. Nici una din ele însă [...] nu doreşte mărirea [unirea — n.r.] noastră. Cu atît mai mult ele s-ar opune la o mărire a ţării noastre, fără mari sacrificii din partea ei. Dacă Rusia ţaristă ar fi zdrobită, Austria n-ar sta cu mîinile în sîn [...], pentru că după cum ea n-a tolerat o Serbie mare, tot aşa nu va tolera o Românie mare, chiar făcută în detrimentul unei ţări duşmane. Dacă Austria ar ieşi zdrobită, sîntem siguri că Rusia s-ar opune cu mai multă energie încă împotriva alipirii Transilvaniei şi a Bucovinei de ţara noastră...".

Dar nu numai socialiştii români doreau neangajarea ţării în conflict. Se poate spune că întreaga lume politică românească susţinea această conduită. Consensul tuturor partidelor politice într-o problemă atît de importantă

---

[1] Edward Grey, ministrul de Externe al Marii Britanii (1905-1916) — n.r.

[2] Despre amploarea primului război mondial, vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1969 şi 8/1973.

[3] Pentru tentativele de a atrage România în conflagraţie, încă din 1914, vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1973.

pentru țară îl și determinase pe socialistul Cristian Racovski să remarce, cu oarecare maliţiozitate, dar și satisfacţie: „De astă dată și pentru astă dată sîntem și noi [socialiștii — n.r.] guvernamentali în unanimitate completă".

Așa cum afirmă I.G.Duca, în însemnările din care am mai citat, în 1914 dorința fierbinte a poporului român de a-și desăvîrși unitatea statal-națională a fost factorul esențial care a impus forurilor politice o anume conduită, o conduită în concordanță cu aspirațiile întregii națiuni. Neutralitatea era în acel moment politica cea mai indicată pentru un stat mic ca România. Ea acorda un răgaz neapărat necesar pregătirii țării. Ea îngăduia, în același timp, ieșirea din alianța activă cu Puterile Centrale.

Încheiată în octombrie 1883 și reînnoită de mai multe ori, această alianță — izvorîtă ea însăși dintr-o conjunctură specială și menținută tot timpul în sfera diplomației secrete — se depreciase continuu și devenise nefirească. Foarte interesante sînt însemnările lui Duca despre acest tratat și caracterul său: „Brătianu — scrie I.G.Duca — ne chemă la un Consiliu de Miniștri, la Costinescu acasă și ne puse întrebarea ce facem? Am spus că, pentru a putea da un răspuns, am vrea să știm mai întîi ce legături avem cu Puterile Centrale. Sîntem legați de ele printr-o alianță formală? Și ce obligații derivă pentru noi din această alianță formală? [...]. Brătianu răspunse, nu voi uita niciodată cuvintele lui: «Nu știu, presupuneți pentru moment că n-am avea nici o alianță cu Puterile Centrale; ce sînteți de părere că trebuie să facem?»". Deși în acele momente interesele naționale erau prioritare, fapt subliniat de către toți cei întrebați, era necesară și cunoașterea obligațiilor ce decurgeau din amintitul tratat. Și I.G.Duca scrie: „E fenomenal, dar așa e. Afară de 3-4 persoane nimeni nu știa dacă avem sau nu o alianță formală cu Germania, Austria și Italia. Că n-o știam eu, intrat de 6 luni în guvern, s-ar mai explica; că n-o știau ceilalți colegi care mai fuseseră miniștri, să zicem că s-ar fi putut justifica; că n-o știa Porumbaru — ministru de Externe — era comic și inadmisibil totodată; dar că n-o știa nici [E.] Costinescu, homo regius din partid și că n-o știa [M.] Ferechide[1], aceasta depășește tot ce-mi puteam și ce-mi pot închipui și azi [...]. Dar aceasta nu e nimic. În rîndurile conservatorilor se știa tot așa de puțin adevărul în chestia tratatului ca și în rîndurile noastre. [N.] Filipescu n-avea cunoștință de el și nu-l citise. Take Ionescu aflase tîrziu de tot de existența lui. Regele îi arătase anume pasagii, textul compiet îi era necunoscut. [Al.] Marghiloman, ca șef de partid, numai fusese lămurit, pus în curent cu el. Cu alții, nimic sau, cel mult, bănuieli rezultînd din aluzii sau jumătăți de indiscreții. Singuri [P.P.] Carp și [T.] Maiorescu îl cunoșteau cu de-amănuntul [...] Cum e cu putință ca o țară să fi fost 30 de ani legată de o anume constelațiune politică, să-și fi conformat toate gesturile și toate faptele intereselor acelei constelațiuni și ca oamenii ei de guvern, executori ai acelei politici, să nu fi cunoscut politica pe care erau chemați s-o slujească, să fi jucat rolul inconștient al unor marionete trase de sfori nebănuite de ei!! Nu mă pot împăca cu această parodie politică, înjositoare pentru demnitatea oamenilor noștri de guvern și, adaug, incompatibilă cu interesele reale ale țării".

Și aici Duca formulează o idee de o rară clarviziune la oamenii politici burghezi ai vremii: „Alianțele adevărate sînt cele ce au pătruns în conștiința publică. Acelea al căror reciproc folos apare limpede în ochii tuturor interesaților. Alianțele secrete, întemeiate numai pe combinații de cancelarii, pe simpatii de monarhi sau pe angajamente de oameni politici sînt alianțe izbite de caducitate. Degeaba le-a pecetluit și reînnoit regele Carol cu atîta trudă, degeaba le-a ferit de atîtea indiscreții, degeaba le-a ascuns atît de bine în lăzile lui particulare de fier din Palatul de la București, dacă nu s-a îngrijit ca nevoia lor să izbească orice minte și ca dreptatea lor să încălzească orice inimă românească: fatal trebuia, la scadență, să se întîmple ceea ce s-a întîmplat: să fie inaplicabile pentru conducătorii țării și huite de opinia publică, vădit nesolidarizată cu ele".

Duca se întreba dacă „în situația de acum [1914] a regatului României secretul alianței mai era o necesitate imperioasă" și răspundea: „Mă îndoiesc". Continua să se revolte, spunînd: „socotesc inadmisibil ca toți fruntașii vieții noastre publice și toți miniștrii Afacerilor Străine să nu fi cunoscut obligațiunile externe ale țării. Mi se zice [că], tocmai fiindcă tratatul era secret și trebuia să rămînă secret nu se putea ca regele Carol să pună în curent atîția oameni".

Plauzibilă ori nu această motivație, Duca se simte obligat să mai dea o explicație: „Alta era concepția regelui Carol. Fie din prea mult dispreț față de sfetnici, fiindcă avea, fie dintr-un exces de timiditate, fiindcă era timid, fie dintr-o tendință de monopolizare a politicii externe, fiindcă și pe aceasta o avea, fie pentru toate aceste trei cauze împreunate, el nu a dezvăluit secretul tratatului decît șefilor de partide și primilor miniștri și încă nu tuturor primilor miniștri. Șefilor formațiunilor ministeriale cu caracter trecător, ca [P.S.] Aurelian și Theodor Rosetti[2] nu le-a spus nimic. Încolo, tratatul fiind pe termen redus, la fiecare 5 ani îl reînnoia și cu acest prilej își asigura iscălitura primului ministru în funcțiune [...] Încă o dată, acesta nu putea fi un regim sănătos de politică externă și la sfîrșitul lui evenimentele trebuiau să se însărcineze a-i dovedi, pînă la cruzime, bătrînului suveran [acest lucru]".

Momentul acesta al adevărului l-a reprezentat Consiliul de Coroană ținut la Sinaia în ziua de 3 august 1914. Din însemnările lui I.G.Duca aflăm că Brătianu l-a însărcinat pe el și alți membri ai cabinetului să discute cu cît mai mulți fruntași ai opoziției, spre a afla opiniile lor, înainte de convocarea Consiliului de Coroană. „Am ascultat glasuri din diverse părți, ca să-mi pot da puțin seamă de sentimentul diferitelor cercuri și straturi sociale. Păstrez amintirea cîtorva ezitări și a multor nedumeriri, nu-mi reamintesc însă nici o voce care să se fi ridicat cu hotărîre în favoarea unei acțiuni alături de Tripla Alianță. Cînd i-am raportat lui Brătianu rezultatele micilor mele anchete, mi-a spus că ele erau identice cu rezultatele diferitelor întrevederi ce el le avusese [...]. Ne-am întors la Sinaia hotărîți pe deplin, oricare ar fi consecințele, să susținem, în Consiliul de Coroană, neutralitatea [...]. Majoritatea în favoarea soluției susținute de noi era deci asigurată. Nu mai erau de temut, în Consiliul de Coroană, decît surprinderi [surprize] datorate eternei mobilități a firii omenești sau ascendentului personal al bătrînului suveran [...]. În aceste condițiuni și în această stare de spirit, am urcat, la 3 august, drumul spre Consiliul de Coroană de la Castelul Peleș".

Înainte de a da loc notelor lui I.G.Duca, am dori să precizăm că ele constituie nu numai cea mai întinsă, dar și cea mai completă relatare a acestui eveniment. Veridicitatea poziției unuia sau altuia dintre participanți nu poate fi pusă la îndoială. Toate celelalte mărturii coroborate confirmă acest lucru. Cu mai mult discernămînt trebuie privite însă comentariile sale asupra discursurilor rostite în cadrul Consiliului de Coroană. Ele îmbracă, nici nu se putea altfel, subiectivitatea opțiunilor politice și sentimentale ale lui Duca, pe care Magazin istoric le-a definit recent în limitele, minusurile și excepțiile lor determinate de poziția de clasă a autorului, de spiritul epocii[3]. Om politic de probitate, unul dintre liberalii cu convingeri democratice, adversar al curentelor extremiste și fasciste între cele două războaie mondiale (a cărora victimă tragică a și fost[4]), el rămîne în aceste însemnări un fidel admirator al lui I.I.C. Brătianu, cu firești antipatii pentru adversarii politici ai șefului său.

Ion BULEI

---

[1] Acesta semna curent Pherekyde — n.r.

[2] Ne îndoim de afirmație, deoarece Rosetti, ca prim-ministru, reînnoise tratatul în mai 1888 — n.r.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1975.

[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1967.

Avînd în vedere însemnătatea acestui consiliu în viaţa neamului românesc, voi căuta să redau în rîndurile de mai jos o imagine cît mai credincioasă a scenei istorice la care ne-a fost dat să fim martori.

Consiliul s-a ţinut la Castelul Peleş, în sala de muzică, la ora 5 d.a. În mijlocul sălii, se aşezase o masă mare, acoperită cu tradiţionalul postav verde. Masa era mai mult pătrată decît dreptunghiulară. În mijlocul ei stăteau, suprapuse, legate în piele verde şi în marochin roşu, tratatele, vestitele şi misterioasele tratate. Regele Carol îşi făcu intrarea, întovărăşit de moştenitorul său, principele Ferdinand. Ne făcu semn să luăm loc. Principele Ferdinand se aşeză în faţa regelui. Regele, totdeauna preocupat de chestiunile de protocol, invită pe Theodor Rosetti, cel mai vechi dintre preşedinţii lui de consiliu, la dreapta lui, pe Petre Carp la stînga lui. La dreapta principelui, Brătianu, la stînga Marghiloman. Ceilalţi ne-am aşezat unde am nimerit. Cred totuşi util să reproduc aici, după însemnările pe care le-am făcut chiar în acea seară, schema mesei. Va ajuta la reconstruirea scenei şi va uşura generaţiunilor viitoare evocarea[1] ei.

Eram de faţă, ca liberali, toţi miniştrii: Brătianu, Porumbaru, Costinescu, Morţun, Radovici, Alexandru Constantinescu, dr. Angelescu, Victor Antonescu, Duca şi Ferechide, ca preşedinte al Camerei. Ca foşti miniştri, Theodor Rosetti şi P.P. Carp. Ca reprezentanţi ai Partidului Conservator, Al. Marghiloman, Ion Lahovary şi I. Grădişteanu[2].

O tăcere mormîntală. Aveam senzaţia că o greutate apasă peste noi şi ne înăbuşea. Gravitatea hotărîrilor de luat dădeau momentului o firească emoţiune şi o improductibilă [de nedescris] solemnitate. După un schimb de priviri mute, regele Carol a rupt tăcerea. Era congestionat şi vădit emoţionat, făcea însă neascunse sforţări ca să nu-l trădeze zbuciumul sufletului său. În româneşte ne-a spus că, avînd în vedere însemnătatea chestiunii asupra căreia aveam să ne frămîntăm în numele poporului român şi pentru a da cugetării lui toată preciziunea, ne cere voie să se rostească şi să citească părerile lui. A adăugat că limba franceză, fiind limba internaţională şi a subtilităţilor diplomatice, a scris în franţuzeşte nota pe care doreşte să ne-o citească şi că, în consecinţă, socoteşte că ar fi nimerit [ca] şi discuţia să se facă tot în limba franceză.

Dezbaterile Consiliului de Coroană, în care România a proclamat, la începutul războiului mondial, neutralitatea ei au avut, aşadar, loc într-o limbă străină. România veche exista încă în toată splendoarea ei.

---

[1] În redarea textului, am adoptat ortografia actuală; pentru a uşura înţelegerea, s-au introdus, între paranteze drepte cuvinte suplimentare; întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte între paranteze drepte — **n.r.**

[2] Din schema întocmită de I.G. Duca, ca şi din relatările sale, de altfel, la Consiliul de Coroană au participat şi trei reprezentanţi ai Partidului Conservator-Democrat: Take Ionescu, C. Cantacuzino-Paşcanu şi C. Dissescu — **n.r.**

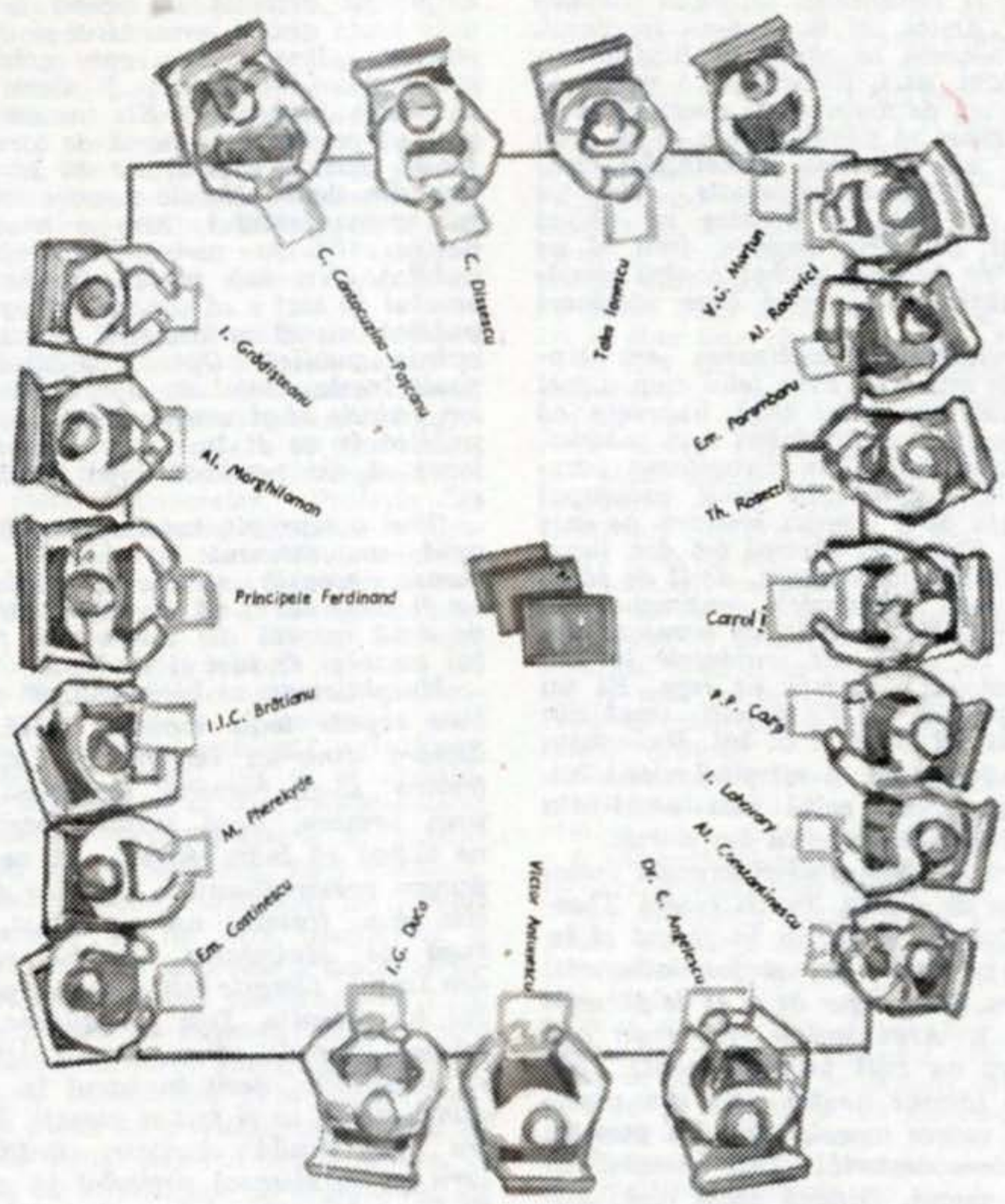

Consiliul de Coroană din 3 august 1914. Reconstituire după o schiţă aflată în manuscrisul lui I. G. Duca

Bătrînul suveran desfăcu hîrtiile sale şi ne citi cu voce tremurîndă un memoriu destul de scurt, care în rezumat cuprindea următoarele: Războiul general a izbucnit. Se dă marea luptă prin care pentru o întreagă perioadă istorică se va stabili harta Europei şi soarta popoarelor. Sigur că în acest război vor fi învingători şi învinşi. Dar, neîndoielnic că, dinainte, irevocabil, meniţi să fie învinşi vor fi neutrii. Aşa fiind, după matură chibzuinţă, convingerea lui adîncă e că datoria României e să execute tratatele care o leagă de Tripla Alianţă... (În acest moment a întins mîna spre ele cu gestul preotului care, în fine, desluşeşte tainele altarului. Am aruncat repede împrejurul mesei o privire: toţi ochii erau aţintiţi, cu o curiozitate amestecată de ciudă, spre documentele nepăsătoare). Că această alianţă ne-a asigurat în ultimele decenii foloase netăgăduite; a o părăsi azi, ar însemna a pierde beneficiile a 30 de ani de muncă şi de roade. Regele Carol a adăugat că România făcuse această politică sub toate partidele, convinsă că printr-însa numai interesele ei vor fi apărate: că schimbîndu-se linia de purtare, ne pune în contradicţie cu toate credinţele şi cu tot trecutul nostru. E şi o chestiune de demnitate pentru noi să ne respectăm iscălitura. Că cei doi împăraţi au făcut apel la el şi că se socoteşte dator să nu dezmintă încrederea ce de atîţia ani au pus în lealitatea ei şi în angajamentele României[3].

S-a oprit, s-a uitat îndelung la noi. Nici un cuvînt, nici o mişcare. După cîteva clipe de ezitare, cu emoţiune sporită, a dat cuvîntul primului său ministru. Brătianu a exprimat, însă, dorinţa să vorbească cel din urmă. S-a convenit ca reprezentanţii opoziţiei să-şi spuie întîi cuvîntul. Regele se

---

[3] Într-un alt loc al însemnărilor sale, explicînd fidelitatea regelui Carol faţă de tratatul încheiat în 1883, I.G. Duca nota: „Pe temeiul tratatului şi a politicii pe care o urmărise fără ştirea ţării o viaţă întreagă, el se credea moralmente obligat să intre în acţiune alături de Puterile Centrale şi, spre cinstea lui, trebuie să adaug şi fiindcă avea adînca convingere că aşa o cer şi interesele superioare ale ţării. Iar primul său ministru [I.I.C. Brătianu — **n.r.**] îi arăta că după felul cum Austro-Germania se purtase faţă de noi în ultima vreme şi mai cu seamă după înfăţişarea pe care o luase chestia românilor din Ungaria era o imposibilitate morală pentru noi să executăm tratatul. Pe de altă parte, Brătianu susţinea că nici interesele ţării nu cereau să intrăm într-un război care se dezlănţuieşte pentru a strivi o putere mică: Serbia. Făcîndu-ne complicii unor asemenea concepţii diplomatice vom contribui la crearea precedentelor ce mîine ni se vor aplica nouă, fie de unii fie de alţii [...]. Regele nu

adresă lui Theodor Rosetti. Bătrînul cumnat al lui Cuza vodă, cu un ton sfătos şi melancolic, îşi dădu răspunsul: „Acum cei mari s-au încăierat. Noi n-avem ce căuta în luptele lor. Să stăm, deci, liniştiţi la o parte, să ne vedem de nevoi şi de necazuri şi să ne căznim să păstrăm ceea ce cu atîta trudă am agonisit. Bineînţeles, tratatele trebuiesc respectate. Dar nu cred că tratatele noastre ne obligă formal. Şi, prin urmare, decît să ne avîntăm într-un război contra simţămîntului public, mai bine rămînem neutri".

Incontestabil, motivarea era lipsită de mîndrie. Prin felul cum a fost debitată, am avut însă impresia că Th.Rosetti, dealtminteri bun patriot, cu suflet cinstit, în formularea părerii lui, fusese mai mult preocupat de grija de a atenua lovitura pe care el cel dintîi era chemat s-o dea iluziilor bătrînului suveran, decît de ideea de a reda adevăratele sentimente ale unei naturi nelipsită de oarecare noblеţe. În orice caz, cuvintele lui au impresionat puternic pe rege. El nu s-a aşteptat ca Th.Rosetti, unul din intimii lui Carp şi ai lui Maiorescu, să-l părăsească la sfîrşitul vieţii lui. Vizibil, gestul celui mai vechi din preşedinţii de consiliu l-a durut.

Carp fu chemat să-şi expună punctul său de vedere. Pe cît fusese Theodor Rosetti de blajin în formă şi în fond, pe atît Carp a fost categoric, mîndru, tăios, sigur de el şi de părerile lui [...]. Argumentele lui erau cele pe care cu toţii le prevedeam: „Nu putem rămîne neutri, nici din punctul de vedere moral, nici din punctul de vedere material. Din punctul de vedere moral, fiindcă avem vechi angajamente externe şi trebuie să le respectăm, dacă vrem să ne mai putem prenumera printre statele civilizate; din punctul de vedere material, fiindcă dacă vrem chiar să stăm neutri, nu vom putea să stăm; fatal, vom fi invadaţi, fie de unii, fie de alţii. Dealtfel, de ce să ne mai gîndim şi să ne mai sfătuim, victoria Triplicei e sigură, indiscutabilă şi d-voastră vă întrebaţi dacă trebuie să mergem cu învingătorii sau cu învinşii". Aci Carp făcu o scurtă pauză şi ridică deodată nivelul discuţiei: „La urma urmei trebuie să ne dăm seama de ce este acest război?". Şi cu un brio neîntrecut dezvoltă el vechea lui temă: lupta dintre germanism şi dintre slavism. „Dacă e aşa, care e interesul statului român? [...]. Care sînt interesele României? Ele nu cer numai să privim la o luptă de care depinde viitorul nostru, ele cer să ajutăm din toate puterile noastre triumful germanismului, care e triumful nostru. Ni se vorbeşte de opinia publică. Nu mă preocupă. Datoria omului de stat e să conducă el opinia publică, nu să se lase tîrît de această opinie publică. Opinia publică se poate înşela. Omul de stat, clarvăzător, trebuie să-şi urmeze calea: opinia publică îi va fi în urmă recunoscătoare că nu s-a luat după rătăcirile ei".

Cînd a isprăvit, mărturisesc că am avut un moment de emoţie. Nu cumva această strălucită pledoarie va fi avut darul să clatine hotărîrile de dată recentă ale unora din foştii lui tovarăşi de idei şi de lupte?

Marghiloman se însărcină să spulbere repede toate temerile mele. El declară dintr-un început că „statele trebuie să-şi respecte iscălitura şi, prin urmare, dacă textul tratatului ne obligă să luăm armele, să ne supunem prescripţiunilor lui. Dar după cîte ştim, tratatul nu ne obligă. Aş ruga pe Maiestatea Voastră să-mi dea textul. (Regele citi el însuşi pasajul în discuţie. Din formularea lui reieşea limpede că nu eram obligaţi să intervenim decît în cazul în care aliaţii noştri ar fi fost ei atacaţi. Pentru mai multă claritate, Brătianu ceru să se citească articolul în chestiune şi în ultimul text, în acela al tratatului reînnoit la 1913 de Maiorescu. Regele citi şi acest articol: era identic cu cel din tratatele anterioare). Dacă e aşa, conchise Marghiloman, întrucît aliaţii noştri nu au fost atacaţi ei, dimpotrivă, au atacat cei dintîi, nu consider că este casus foederis[1]. *Maiestatea Voastră nu e legată. Juridiceşte nimeni nu e în drept să ne facă vreo imputare. Nu trebuie să nesocotim faptul că opinia publică e contra unui război alături de Tripla Alianţă. Dacă am face un atare război azi, am jigni adînc sentimentul naţional. Ţara e conştientă şi dacă am admite, ceea ce se face azi împotriva sîrbilor, lesne s-ar putea face [şi] împotriva noastră. Cu teoria pe care Austria o susţine împotriva mişcărilor naţionale sîrbeşti, Ungaria poate foarte bine mîine să ne impuie şi nouă dizolvarea Ligei Culturale. Independenţa statelor mici devine o simplă iluzie. De aceea e mai prudent să rămînem neutri şi să mai aşteptăm. Cu atît mai mult, cu cît Italia nu s-a rostit încă. Dacă Italia ar interpreta că nu e în* casus foederis *cine ar putea pricepe că noi am interpretat altfel stipulaţiunile tratatului. Ţara, în orice caz, n-ar înţelege-o niciodată". Marghiloman a fost ca întotdeauna elegant în formă şi foarte solemn în gesturile lui. Vorbea cu autoritate şi fără îndoială că declaraţiunea lui a fost una din cele mai bune şi mai frumos exprimate.*

După dînsul a cerut să vorbească Ion Lahovary. Ultimul şi cel mai puţin strălucit din trinitatea fraţilor Lahovary a fost foarte categoric, ca şi Marghiloman: „Sire, sînt pentru neutralitate. Opinia publică a ţării e hotărîtă împotriva intrării în acţiune alături de Austro-Ungaria". Pe urmă alunecă însă în motivări şi în digresiuni care slăbiră tot efectul declaraţiunii sale [...]. „Gîndiţi-vă — exclamă el — ce-ar mai fi soarta acestei nefericite ţări! Aşa fiind, o singură soluţie ne stă la îndemînă: neutralitatea şi aceasta cu atît mai mult, cu cît soarta războiului nu mi se pare deloc aşa de sigură. Aduceţi-vă aminte de războiul austro-prusian de la 1866, de războiul franco-german din 1870, de războiul ruso-japonez şi chiar de ultimul război balcanic şi veţi vedea că, regulat, ele s-au terminat altfel decît se crezuse în genere. Să nu ne mirăm deci dacă şi prevederile de acum în favoarea Germaniei nu se vor împlini. Neutralitatea Italiei, în orice caz, îi reduce simţitor de la început soarta de izbîndă".

Carp, care urmărise argumentarea lui Ion Lahovary cu o crescîndă enervare, izbucni: „Asta imposibil. Vă declar că ultimele ştiri arată contrariul". Cu încăpăţînarea lui caracteristică şi cu aerul său de infailibilitate, Carp continuă să afirme neîncetat că Italia va executa tratatul. În cele din urmă, regele Carol puse capăt incidentului.

Din ce în ce mai îngrijit [îngrijorat] de întorsătura luată de discuţiuni, [regele] dă cuvîntul lui Ion Grădişteanu, care se declară de perfect acord cu Marghiloman şi cu Ion Lahovary. Vorbele lui Grădişteanu au purtat pecetea acelui sincer naţionalism care a însufleţit toată cariera politică a acestui spirit de altfel mediocru şi profund reacţionar: „Participarea noastră la o acţiune alături de o Triplă Antantă [Alianţă] este imposibilă. Nu numai că jigneşte simţămîntul public, dar şi fiindcă răspunde unei idei politice. Dacă ar fi o simplă chestiune de sentimentalism, omul de stat ar mai fi, la urma urmei, autorizat să nu ţie seamă de ea. Dar întrucît este şi o chestiune de raţiune politică, nu ne este iertat să ne sustragem de la cerinţa ei [...]. Nu putem da sprijinul nostru izbîndei unei atari politici. Toate interesele neamului nostru ne dictează imperioasa datorie de a nu executa un tratat care, de altfel, după litera lui, nici nu ne leagă. Să rămînem neutri, acesta e răspunsul meu la întrebarea care Maiestatea Sa îmi cere".

Reprezentanţii Partidului Conservator dîndu-şi toţi părerea, veni rîndul conservatorilor democraţi. Take Ionescu luă cuvîntul şi în numele lui şi al amicilor săi făcu următoarele declaraţiuni: „În inimă şi conştiinţă susţin, Sire, că nu este casus foederis. *Aceasta rezultă clar şi din spiritul şi din textul tratatului. Dar însuşi guvernul austro-ungar nu consideră că este* casus foederis. *În altfel nu ne-am putea explica cum asociatul nostru (parte contractantă) a procedat la declaraţia de război fără a ne comunica şi nouă intenţiile sale,*

---

era deci îndrituit să se mire. Se întîmplă ceea ce i se spusese. Totuşi, el nu se putea împăca cu această idee. Şi la urma urmei e şi firesc să fi fost aşa. O viaţă întreagă, regele Carol muncise la elaborarea acestei alianţe, convinsese, rînd pe rînd, cu truda şi cu caracteristica-i tenacitate, pe toţi oamenii noştri politici de necesitatea ei, obţinuse adeziunea lor (fiindcă dacă nu cunoşteau existenţa unui tratat, toţi aprobau îndrumarea noastră externă alături de politica Triplicei), ani de-a lungul şi nopţi întregi mintea lui se frămîntase să găsească mijloacele cele mai potrivite de a ne adapta cerinţelor unei atari alianţe şi de a extrage dintr-însa maximum de beneficii. Îmbătrînise în jurul ei, a prieteniilor ce comporta, a secretelor ce implica şi a speranţelor ce reprezenta. Şi acum, deodată la 76 de ani, i se cerea să dea cu piciorul la tot acest trecut, la toate aceste planuri, la toate aceste amiciţii, angajamente, amintiri, credinţe şi nădejdi".

[1] **Caz de alianţă**, obligaţia unui stat de a intra în război alături de aliatul său, atunci cînd acesta este atacat de o a treia putere — **n.r.**

fără a ne întreba şi pe noi asupra intenţiilor noastre. [Şi chiar] de ar fi casus foederis, *guvernul austro-ungar, prin procedarea, prin atitudinea sa, l-a înlăturat. Întrucît mă priveşte pe mine, nu mă sfiesc să spun că, dacă aş avea cîtuşi de puţin credinţa că sîntem cu adevărat angajaţi, v-aş cere, oricare ar fi consecinţele, să ne ţinem de cuvînt. Altminteri, n-am merita să existăm ca stat. Onoarea ţării mai presus de toate; dar încă odată, nu sîntem angajaţi; ne putem, deci, rosti în deplină libertate, aşa precum interesele ţării o cer* [...]. *De sentimentul public sîntem datori să ţinem seamă. Atitudinea pe care Austria a avut-o faţă de noi, mai ales în ultimul timp, ne pune în imposibilitate să luăm armele alături de ea. Dar bineînţeles că, după ce 30 de ani am trăit în intimă legătură politică cu Austria şi cu Germania, nu putem azi să luptăm cu Rusia. De aceea, după o lungă şi dureroasă meditare, nu văd cu putinţă pentru România decît o singură soluţie: neutralitatea noastră".*

Cuvintele lui Take Ionescu au fost spuse însă fără hotărîre în ton şi fără conciziune în formă. Am avut cu toţii o decepţie. Părea obosit şi copleşit de măreţia ceasului pe care-l trăiam. La tribuna parlamentară, chiar în ceasurile grele ale carierei sale politice, cunoscusem un alt Take Ionescu [...].

Nici Dissescu, nici Cantacuzino-Paşcanu, nemaicerînd cuvîntul, venea rîndul lui Brătianu. Emoţional, sau mai exact, adînc frămîntat, Brătianu a expus punctul de vedere al întregului guvern: „Noi cerem ca România să rămînă neutră. Tratatul, precum s-a arătat, nu ne obligă, dar chiar dacă ne-ar obliga, România nu poate admite ca aliaţii ei să dispună de soarta ei fără ca măcar să-şi dea osteneală de a o vesti. Austria şi Germania au pregătit războiul şi l-au declarat. Nu ne-au făcut cinstea să ne comunice măcar intenţiile lor. După ce războiul a fost fapt împlinit ne-au cerut să luăm armele alături de ele. Un stat ca al nostru, care în alianţă a intrat ca stat suveran şi pe picior de egalitate, nu poate fi tratat în aşa chip. Acesta n-a fost gîndul nici al celor ce acum 30 de ani au legat soarta noastră de Tripla Alianţă şi nici nu poate fi gîndul celor răspunzători azi de destinele regatului. Pe de altă parte, România nu ar putea admite să ia armele într-un război a cărui cauză este tocmai nimicirea unei naţiuni mici. Sentimentul public, aproape în unanimitate, e împotriva războiului. Chestia românilor din Ardeal domină întregul sentiment public. Ea a fost pururea punctul negru al alianţei. În ultima vreme, Austro-Ungaria a făcut totul ca să înăsprească pînă într-atîta lucrurile, încît să rupă legătura sufletească a alianţei. Soarta românilor de peste munţi, idealul naţional, sînt chestiuni pe care un guvern român nu le poate nesocoti. Dacă în lucrurile mici se poate trece peste simţămîntul public, în ceasurile mari [nu]; să rămînem deci neutri. E probabil că şi Italia[1] va avea aceeaşi atitudine

[1] Referindu-se cu alt prilej la influenţa atitudinii Italiei şi interpretarea pe care aceasta urma s-o dea tratatului pe care îl avea cu Austro-Ungaria şi Germania, Duca scria: „Chiar cei hotărîţi să susţie neutralitatea în Consiliul de Coroană s-ar fi simţit mai la largul lor şi ar fi făcut mai din inimă gestul ce li se cerea, dacă ar fi avut siguranţa că Italia nu ia armele alături de Austro-Germania. Baronul Fasciotti, ministrul italian [la Bucureşti], ne asigura că la Roma domneşte aceeaşi stare de spirit ca şi la Bucureşti, că este pentru Italia o imposibilitate morală să lupte alături de Austria. [Dar] atitudinea Italiei rămînea un punct de întrebare...".

Să aşteptăm desfăşurarea evenimentelor. Războiul va fi probabil lung, vom mai avea prilejul să ne mai spunem cuvîntul".

Vorbea greoi şi oarecum alene, cum i se întîmpla adesea la începutul unei discuţiuni; o puternică maşină care cu greu porneşte. Era foarte categoric în fond, dar vădit preocupat în formă, să menajeze pe bătrînul suveran din ce în ce mai abătut. Principele Ferdinand nu spunea un cuvînt, înregistra cu atenţie toate vorbele sfetnicilor unchiului său [...].

Nici nu sfîrşise încă bine Brătianu şi Carp, din ce în ce mai nervos şi mai sprinten, ceru din nou cuvîntul. El protestă împotriva necesităţii afirmate de Brătianu de a se ţine seamă de opinia publică în marile împrejurări ale vieţii popoarelor. Protesta cu vehemenţă prevenită [pe care o simţeai]. Se vedea că toate fibrele organismului său se revoltau împotriva acestui fel democratic de a concepe conducerea naţiunilor şi deveni agresiv: „Asta e teamă, n-aveţi curajul să luaţi răspunderile ceasului de azi, găsiţi mai comod să vă puneţi la adăpostul opiniei publice". Brătianu protestă la rîndul lui şi se angajă, între bătrînul şef al conservatorismului şi ultimul prim-ministru al regelui Carol, un dialog care, fără îndoială, a fost punctul culminant al întregii discuţiuni şi în care auditoriul a putut avea via impresie a două personalităţi puternice ciocnindu-se [...]. *E imposibil de reprodus acest dialog întreţăiat de întreruperi, accentuat de gesturi, intensificat prin tonul vocei. Carp pleda tema reacţionară: omul de stat e totul, poporul nu e nimic. O pleda cu o fertilitate de argumente, cu o bogăţie de formule lapidare, cu o elocinţă minunată. Nu l-am auzit niciodată aşa de elocvent. Dezaprobam tot ce spunea, dar nu-mi puteam stăpîni admiraţia pentru talentul şi vigoarea de atac a acestui moşneag.*

Ce păcat pentru ţară că asemenea însuşiri n-au fost puse în slujba curentelor de idei ale vremurilor şi că din rătăcire reacţionară, în rătăcire reacţionară au sfîrşit tragic în incoerenţă şi în absurd. Brătianu pleda tema democratică: omul de stat nu poate clădi opere trainice decît întru atîta întrucît ştie să fie expresia marilor nevoi şi marilor aspiraţiuni naţionale [...] *Brătianu se menţinea la înălţimea adversarului său.*

Pe cînd dialogul era mai înflăcărat, uşa se deschide şi apare un lacheu cu o telegramă pe o tavă. O remite lui Brătianu, care o deschide grabnic. Era ştirea oficială a neutralităţii Italiei. O adevărată lovitură de teatru. Se simţea că după aceasta, regele nu va mai fi în măsură să-şi apere punctul de vedere. Făcu un gest de resemnare. Noi toţi ne bucuram şi ne uitam la Carp, care cu cîteva minute înainte ne afirmase cu atîta siguranţă că Italia nu va rămîne neutră. Fără voie trebuia să fi ghicit ce ochii noştri îi spuneau: „Nu vezi că aceeaşi valoare o au toate argumentele d-tale?". Bătrînul a rămas însă impasibil. Mi-am adus aminte, privindu-l, o formă intraductibilă a unui amic al meu: „Ceea ce admir mai mult la Carp c'est qu'il se porte bien dans l'adversité" *(este că se ţine tare cînd e în dificultate).*

În cele din urmă, Carp repetă, accentuîndu-le încă, argumentele din prima lui cuvîntare [...]

În urmă Ferechide şi Costinescu au făcut declaraţii scurte. Ora era întîrziată şi de fapt discuţia părea terminată [...] *Ferechide a fost concis, după obiceiul lui: „Nu putem nesocoti sentimentul public; războiul va fi lung, să ne pregătim armata şi cînd vom avea o armată mai puternică, cuvîntul nostru, în orice eventualitate, va fi mai ascultat decît este astăzi. Neutralitatea, sau mai bine zis, espectativa armată".*

Costinescu, pentru argumentele invocate şi de ceilalţi, a proclamat necesitatea unei stricte neutralităţi: „Azi e o imposibilitate să mergem cu Puterile Centrale, mai tîrziu vom vedea. Poate că opinia publică se va schimba, poate că pînă atunci vom putea să determinăm chiar noi un alt curent în ţară..."

Mai tîrziu, s-a făcut lui Costinescu un capăt de acuzare din aceste cuvinte. A vrut să se deducă dintr-însele că la Consiliul de Coroană din Sinaia, Emil Costinescu fusese pentru amînarea intrării în acţiune alături de Puterile Centrale, că nu luase pe faţă poziţie contra imposibilităţii ireductibile a unei asemenea confraternităţi militare. Nu se poate învinuire mai nedreaptă. Aş mai înţelege dacă ar fi vorba de altcineva, dar pe Costinescu care, mai mult poate decît oricine, din ceasul dintîi s-a rostit împotriva executării tratatului şi s-a luptat ca să pregătească, în Consiliul de Coroană, triumful neutralităţii, pe Costinescu să-l acuzi de nehotărîre şi de echivoc! Adevărul e altul. Cînd Costinescu a luat cuvîntul, partida pentru noi era definitiv cîştigată. Din atîtea grupări politice şi din atîţia fruntaşi, un singur om rămăsese de partea regelui Carol şi, ironie a soartei, tocmai cel cu care o viaţă întreagă nu se putuse niciodată înţelege — Petre Carp. Situaţia regelui era penibilă şi, de fapt, părea aşa de abătut fiziceşte şi aşa de distrus moralmente, încît ne cuprinsese un sentiment de adevărată compătimire. Deoarece cîştigasem deja ceea ce la urma urmei ne importa [interesa], proclamarea neutralităţii, aveam, la sfîrşitul şedinţei, impresia că bătrînul monarh primise destule lovituri, că era timpul să-l cruţăm. Cuvintele lui Costinescu, pe care unii încercau a le denatura, acum izvorau din această stare de spirit. Tot pentru aceleaşi consideraţiuni nu s-a vorbit de [către] nimeni în acest consiliu de intrare în acţiune alături de Antantă; chiar dacă unii din noi nutreau deja această intenţie, cu toţi socoteam că de la 30 de ani de politică externă cu Puterile Centrale tranziţia la o intervenţie armată alături de grupul opus de puteri ar fi prea bruscă şi, în orice caz, că, deocamdată, era

inutil să umplem cupa sărmanului rege cu toate amărăciunile deodată. După ce impusesem regelui soluția noastră era cuviincios, era uman, să îi anesteziem măcar durerea.

Carp însă socotea că poate profita de această atmosferă pentru a încerca o ultimă și supremă sforțare [...]: „Sire, spuse el cu voce tare și răspicat. Țin atunci să se constate că în ceasul cel mai [greu] pentru țară și la sfîrșitul unei lungi domnii închinate propășirii naționale, Maiestatea Voastră este părăsită de toate partidele și de toți sfetnicii ei...". Brătianu se ridică cu indignare: „O hotărîre, izvorîtă din credința adîncă că interesele cele mai sacre ale țării ne-o dictează, nu poate fi interpretată ca un act de lipsă de lealitate față de suveran". Marghiloman a fost și mai categoric: „Dragă Carp, dă-mi voie să protestez cu toată energia împotriva cuvintelor tale. Nu numai că dînd Maiestății Sale sfaturile pe care i le-am dat nu l-am părăsit, dar avem conștiința că am acoperit Coroana. Așa cum e azi opinia publică, dacă cumva am fi lăsat pe rege să declare războiul, lumea ar zice că războiul acesta nu e războiul țării, ci războiul regelui. Or aceasta, noi care ținem la Coroană și care trebuie s-o ferim de tot ce i-ar putea atinge prestigiul sau zdruncina situația, aceasta noi nu o vrem".

Formula era fericită. Totuși, regele crezu potrivit momentul ca să încerce și el asupra oamenilor săi politici o ultimă presiune. Foarte emoționat, aproape tremurînd, cu un glas stins și pe un ton sfios, el azvîrli următoarea frază: „Dealtminteri, domnilor, eu mă consider personal legat față de Puterile Centrale; dacă d-voastră credeți că fericirea României îi impune să urmeze de azi înainte o altă politică externă, eu sînt gata să mă retrag. (Și arătînd cu mîna pe principele Ferdinand) Dealtminteri, domnilor, succesorul meu e aici, el n-are decît să...".

Principele Ferdinand l-a întrerupt, scuturîndu-se pe scaun cu un gest de vehementă protestare. Regele Carol s-a oprit. Cu ochii lui vioi și veșnic mișcători a aruncat repede în jurul mesei o privire circulară. Nici unul din noi n-a mișcat. N-am spus nici un cuvînt, n-am schițat nici un gest. Fețele noastre n-au trădat decît indiferență și ale multora oarecare scepticism. Carol I a înțeles că manevra nu reușise. A stat o clipă pe gînduri și pe urmă, ca și cum nu ar fi făcut niciodată o declarațiune de această gravitate, a început să vorbească de altceva [...].

Iancu Lahovary mai avu încă odată cuvîntul, ca să repete, cu incorigibila lui insistență, motivele pentru care se cuvenea să rămînem neutri. În cursul stufoasei și prolixei sale argumentări, el spuse la un moment dat: „Dar Maiestatea Voastră nu vede că, neținîndu-ne în curent cu nimic, Austria nu s-a purtat cu România ca o aliată a ei, că contele Berchtold și-a permis să trateze pe Maiestatea Voastră ca un vasal al Austriei?". Era prea mult pentru mîndria Hohenzollernului de pe malurile Dunării. Regele se înroși pînă în creștetul capului și cu vocea plină de mînie concentrată, răspunse scandat lui Iancu Lahovary: „Domnule Lahovary, mă cunoști îndeajuns ca să știi că n-ași suferi niciodată să fiu tratat în vasal". Lahovary a înțeles că fusese cam aspru și îngăimă: „Bine, bine, Sire, dar nu e mai puțin adevărat că..." și reluă de la capăt cu cuvinte mai blajine toată demonstrațiunea sa. În fine, în cursul vorbirii se mai ivi un incident. Iancu Lahovary a vrut să dovedească regelui că izbînda militară a Germaniei e îndoielnică. Printre alte argumente invocă și [pe] acesta: „Situația de azi nu trebuie confundată cu cea de la 1870. Atunci Franța era nepregătită. Azi Franța a făcut pentru armata ei sacrificii considerabile, și cine știe dacă armata franceză nu e superioară celei germane...". Regele l-a întrerupt și, sentențios și disprețuitor, a spus: „Domnule Lahovary, pentru cine cunoaște situația respectivă a ambelor armate, o asemenea chestiune nici nu se poate spune" [...].

Hotărît, regele Carol era osîndit să asculte în acest consiliu mai multe adevăruri crude decît i-a fost dat să audă în toată domnia lui [...][1].

Solemn, regele Carol declară închisă discuțiunea și ceru ca, pe rînd, fiecare să răspundem dacă sîntem pentru sau contra neutralității. Întrebă întîi pe Theodor Rosetti și sfîrși cu mine. Afară de Carp, am fost toți pentru neutralitate. Carp și-a menținut părerea să declarăm imediat războiu Rusiei. Regele, cel din urmă, s-a raliat la părerea lui Carp. Făcea impresia unui om care nu poate crede ceea ce aude și că pleacă cu supunere capul în fața loviturilor nedrepte ale unei inevitabile fatalități. „Constat, zise el, că reprezentanții țării, aproape în unanimitate, au cerut neutralitatea. Ca rege constituțional, mă supun voinței dv. Mi-e frică însă că prestigiul țării va ieși micșorat din ședința de azi și mă tem că ați luat o hotărîre de care România se va căi în viitor...".

Ne-am sculat în aceeași profundă tăcere ca și la început, dar parcă ușurați de povara ce atunci apăsa sufletele noastre. Regele se apropie de Carp, îi mulțumi, strîngîndu-i cu prietenie mîna. S-a mai întreținut cîteva minute cu el și apoi se îndreptă spre ușă. În drum, prinse pe Dissescu care, de la început și pînă la sfîrșitul consiliului, luase pe colțul mesei note despre tot ce se spusese. I-a exprimat nemulțumirea sa: „Știați că nu vreau să se ia note. Vă rog să mi le trimiteți". Nu i s-au trimis niciodată, au ajuns în arhiva personală a lui Take Ionescu. Ne-a recomandat să păstrăm asupra discuțiunilor cea mai absolută discreție, și întovărășit de Brătianu, a trecut în cabinetul său de lucru. Acolo a chemat pe Marghiloman și pe Take Ionescu și cîteși patru au redactat comunicatul ce urma a se publica în Monitor *asupra hotărîrii luate, precum și textul telegramei prin care se notifica foștilor noștri aliați imposibilitatea pentru noi de a lua armele alături de ei.*

Era ora opt, ne-am repezit la hotel să luăm masa, fiind la ora nouă convocați la Costinescu, în Consiliul de Miniștri.

---

[1] I.G. Duca menționează că a mai luat cuvîntul și V.G. Morțun, care s-a raliat opiniei majorității — **n.r.**

Cînd am sosit în Sinaia, lumea și gazetarii s-au năpustit asupra noastră. Cînd au aflat că rezultatul lungilor noastre deliberări e neutralitatea, a fost un strigăt general de bucurie și de aprobare. Consiliul de Coroană luase hotărîrea care corespundea dorinței generale a țării. În sala de mîncare de la [hotelul] Palace era atîta lume, încît, cu Angelescu și cu Antonescu, n-am găsit o masă liberă. Carp, senin, mînca singur; ne chemă la masa lui, unde mai era loc. I-am mulțumit și ne-am așezat, dar abia ne-am așezat, că și-a pus monoclul și răstit ne-a spus: „Frumoasă ispravă mi-ați făcut. Ați nenorocit România". Și apoi, cu surîsul său ironic pe buze, ne-a dat cu tifla. Colegii mei au rîs. Eu am protestat împotriva cuvintelor și contra gestului. Am fost crud, abia cuviincios. În urmă, am regretat impacienta mea. Ar fi trebuit să înțeleg că în fața mea se afla un învins. Carp, ca și regele Carol, era din învinșii zilei aceleia. Hotărîrea noastră năruia o credință pe care Carp o nutrise în sufletul său o viață întreagă și o politică la consolidarea căreia închinase toate puterile și toată priceperea lui. Și cu marii învinși ai vieții se cuvine să fii cel puțin indulgent. Dar mi-am regretat atitudinea și din alt punct de vedere. La urma urmei, Carp trebuia să inspire admirație, nu indignare. Ce poate fi mai admirabil decît să ai siguranța absolută a infailibilității tale, să nu cunoști frămîntările îndoielii, să nu suferi chinurile remușcării. Adversitățile să te întărească numai în credințele tale, să nu păstrezi nici un învățămînt [...]. Cu mai multă filosofie, Carp din seara Consiliului de Coroană, Carp din seara izolării și a dezmințirei intervenției italiene, Carp acela avea dreptul să te intereseze, nu merita să te supere [...].

La nouă eram toți miniștrii la Costinescu. Brătianu ne-a adus textele întocmite la Castel și ne-a povestit ultimele amănunte ale întrevederii cu regele. El oferise regelui demisia guvernului și formarea, dacă credea de cuviință, a unui guvern național. Regele răspunsese că nu vedea deocamdată nevoia unui asemenea guvern, dar că se va mai gîndi. În urmă, am luat măsurile urgente reclamate de neutralitate, sau mai bine zis, de expectativa armată. Am redactat o serie de telegrame în vederea măsurilor militare și dispozițiunilor de siguranță de luat și pînă tîrziu am scris telegramele către legațiile noastre și către cele din Viena și Berlin îndeosebi. Pe la miezul nopții ne-am despărțit.

M-am culcat zdrobit de emoțiunile acestei zile istorice, dar cu conștiința împăcată. Eram sigur că ne oprisem la hotărîrea cea mai potrivită cu adevăratul interes al neamului. Că țara nu ne va imputa niciodată atitudinea pe care o îndemnasem s-o ia față de conflagrațiunea generală. La Sinaia, în consiliul de la 3 august 1914, am pus cu adevărat, prin votul nostru, piatra fundamentală a unității naționale a tuturor românilor.

SCURTĂ INCURSIUNE ÎN LUMEA MONGOLĂ

ANDA BOLDUR

Podișul mongol a fost unul din cele mai vechi leagăne ale omenirii. Descoperiri arheologice de dată recentă atestă că încă de acum 200 000 ani, teritoriul Mongoliei de azi era locuit de oameni care își ciopleau arme de silex, își procurau hrana vînînd și simțeau nevoia să se exprime artistic, scrijelind siluete de animale pe coarne de cerb sau pe pereții peșterilor.

Mirajul spațiului

S-au dat și se dau mereu la iveală alte și alte vestigii ale vieții popoarelor nomade care s-au perindat la sud și la est de lacul Baikal. Inscripțiile rupestre sau cele săpate pe imensii monoliți presărați în valea Orhonului[1], în limbi și alfabete diferite (turcă, sogdiană, uigură, mongolă arhaică), au consemnat întîmplări de răscruce ale unor epoci dispărute. Din descifrarea lor reiese că ocupația de bază a acelor triburi era păstoritul, de aceea Mongolia poate fi pe drept cuvînt socotită patria păstorilor nomazi. Mai e nevoie să amintim ce rol au jucat acești păstori în istoria Asiei și Europei? Mînați de nevoile transhumanței, veșnic în căutare de noi pășuni, ei căpătau cu timpul gustul depărtărilor și, sub conducerea vreunui șef îndrăzneț și lacom, porneau spre soare-apune atrași de strălucirile unor civilizații străvechi. În cele din urmă, la capătul a mii și mii de kilometri de drum, după mult sînge și pîrjol, foamea lor de spațiu se potolea: deveneau sedentari și se apucau să-și clădească așezări noi în locuri noi.

Așa au fost hunii lui Attila, urmați de turci, de uiguri, de

[1] Rîu în R.P. Mongolă, afluentul drept al rîului Selenga. În imagine: broască țestoasă din piatră, de dimensiuni colosale, descoperită în ruinele palatului lui Ogodai de la Karakorum.

kitani şi de alte triburi mai puţin cunoscute, ce au populat o vreme văile Ononului, Kerulenului şi Selengăi şi apoi s-au strămutat făcînd loc mongolilor. Iar mongolii au venit, nu se ştie de unde, şi au rămas.

Chiar dacă etnogeneza poporului mongol nu este pe deplin elucidată — e limpede că el a luat cîte ceva de la toate acele seminţii ce se vînturaseră în timpul marilor migraţiuni peste imensul podiş din marginea pustiului Gobi.

La începutul secolului XIII mongolii trăiau în grupuri izolate, ocupîndu-se fie cu păstoritul, fie cu creşterea cailor. Lupta îndîrjită între şefii triburilor rivale, care îşi disputau hegemonia, constituie o trăsătură caracteristică a acelei epoci de formare şi dezvoltare a unor state cu o structură feudală primitivă şi cu o economie pastorală transhumantă.

Între cei care păşteau oi şi cei care creşteau cai exista o veche animozitate iscată atît din faptul că nu puteau folosi aceleaşi păşuni cît şi din pricina superiorităţii arogante pe care o arborau ultimii faţă de primii. Într-adevăr, aceştia se considerau din moşi-strămoşi aristocraţia stepei, poate şi pentru că trăiau într-o atît de strînsă legătură cu cel mai nobil patruped, calul, care, se ştie, a fost dintotdeauna averea cea mai de preţ a nomadului, hrănindu-l şi purtîndu-l pe mari distanţe. Astfel, dacă din laptele iepei mongolul îşi face cumîsul (băutură acrişoară, răcoritoare şi cu mari însuşiri tonice), pe trăpaşul său scund, viguros şi cu păr lung, el poate călări zile la rînd, neobosit, stăpîn peste întinderile nesfîrşite. „Etapele istoriei mongole — scrie istoricul englez Ralph Fox — sînt legate de cal, de inventarea frîului, iar, mai tîrziu, de aceea a scărilor, care au dat luptătorului nomad putinţa de a-şi mînui suliţa ucigătoare şi de a ţinti fără greş cu arcul din şa, făcîndu-l cel mai priceput şi mai temut călăreţ din lume. Din îndemînarea de a lupta şi de a se mişca în ceată, pe care i-au dat-o scările, s-a născut nevoia de căpetenii militare şi, odată cu apariţia acestor căpetenii, a început să se dezvolte feudalismul nomad, care a atins punctul culminant sub mongolul Genghis-Han"[1].

Genghis-Han — băiatul cu ochii albaştri

Pe adevăratul său nume Temugin, Genghis-Han (cca 1155-1227) a fost una din cele mai extraordinare figuri din istoria Asiei. Biografia lui continuă să fascineze şi astăzi pe cei ce întîrzie asupra ei. Născut pe malul Ononului (afluent al Amurului) în nobilul clan al Bodjighinilor, Temugin era nepotul lui Kabul-Han, care în 1147 făcuse o primă încercare de unificare a mongolilor. Se spune că tatăl său, Esughei, îşi răpise soţia în împrejurări pe care astăzi le-am numi... romantice. Pe cînd vîna căprioare la poalele munţilor Hentii întîlni pe tînărul Cildu din tribul merkiţilor care, după nuntă, trecea pe acolo cu proaspăta lui mireasă Ilun. Văzînd-o, Esughei fu pe loc fulgerat de o dragoste atît de năpraznică, încît, în aceeaşi noapte, se întoarse şi o răpi pe frumoasa Ilun de lîngă soţul ei care dormea dus. Istoria nu ne spune dacă au fost fericiţi împreună, dar ştim că au avut mulţi copii dintre care primul născut se numi Temugin. Chiar din primele clipe ale vieţii sale, nepotul lui Kabul-Han se dovedi deosebit de toţi ceilalţi copii pentru că avea ochi albaştri, ceea ce nu pomenise neam de neamul lui. Şamanul, adică vraciul, chemat în consultaţie, afirmă că exista o strînsă legătură între ochii albaştri ai pruncului şi albastrul infinit al cerului — „Tengri", divinitatea supremă — şi îi prezise un destin neobişnuit. Cînd împlini nouă ani, băiatul fu dus în cortul viitoarei sale soţii — obicei rămas din vremea matriarhatului, care cu veacuri în urmă fusese prima formă de organizare socială cunoscută de mongoli — pentru a-şi cunoaşte de mic noua familie. Nu mult după aceea, bătrînul Esughei fu ucis mişeleşte de membrii unui clan rival şi Temugin fiind cel mai mare dintre fii ajunse şeful ulu-sului[2] tatălui său. Anii trecură. Temugin trăia acum împreună cu tînăra sa soţie Bordu, cu mama sa Ilun şi cu fraţii săi în cîteva iurte rotunde de pîslă, undeva pe malurile rîului Tola. Erau săraci, nu aveau nici turme, nici herghelii, şi singura lor avere era mantia de zibelină pe care o adusese ca zestre frumoasa Bordu.

Într-o noapte cu lună, se pomeniră împresuraţi de o bandă de merkiţi — duşmanii lor de moarte. Văzîndu-i numeroşi şi cu tolbele pline cu săgeţi, Temugin înţelese că nu se mai puteau salva decît prin fugă şi, sărind cu fraţii lui pe cai, o luară la sănătoasa. Din goană o urcă în şa şi pe bătrîna Ilun, dar în învălmăşeală îşi uită soţia, care — istoria se repetă — căzu în mîinile vrăjmaşilor. După trei zile şi trei nopţi, socotind că primejdia trecuse, Temugin şi ai lui, ieşiră din ascunzători, mulţumiră atotputernicului Tengri că îi ajutase să scape şi îi jurară supunere veşnică. Din vremea aceea, în amintirea salvării lui Temugin, mongolii ţin în fiecare vară o mare sărbătoare, cu lupte şi curse de cai, intitulată **Nadom.**

Norontoya — fiica podişului

Întîmplarea a făcut să asist acum cîţiva ani la un asemenea **Nadom,** cea mai fantastică des-

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1968 şi 9/1975.

[2] Formă de organizare social-politică la popoarele din Asia Centrală şi Mijlocie.

fășurare de culori și mișcare ce se poate închipui. Era în Sud-Gobi, în ajmagul[1] Dalan-Zad-Gad (unul din cele 18 ajmaguri ale țării) și venisem să văd cursa de cai ce urma să aibă loc în stepă, pe un șes nesfîrșit, avînd drept decor siluetele albăstrii ale munților Altai. Cursa prevedea un parcurs de 30 km. Se înscriseseră 56 concurenți. Plecaseră din zori (sau poate de cu seară) pînă la o distanță de 30 km, de unde se dăduse startul. Acum urmau să sosească. În jurul meu, sub focul orbitor al soarelui, era o forfotă veselă de femei și bărbați în halate cafenii sau negre, încinse cu brîie de mătase viu colorate — unii urcați în camioane, alții călări pe cai sau pe cămile. Am zărit chiar și cîteva motociclete și un avion biplan care aterizase în plin cîmp. Și pretutindeni ochi negri, oblici și dinți albi, strălucitori. Deodată am auzit un strigăt. În aceeași clipă toate capetele s-au întors în direcția unde, în fundul zării, se vedeau niște puncte în mișcare. Apăruse plutonul din frunte, din care curînd avea să se desprindă cîștigătorul.

Treptat punctele au început să crească, au început să se distingă cai și călăreți, în timp ce în jurul meu exclamații guturale trădau nerăbdarea asistenței. Apoi s-a lăsat o tăcere încordată și din depărtare, adus de o boare de vînt cu miros de pelin, s-a auzit un galop grăbit, ritmat parcă de o invizibilă tobă, care se amplifica pe măsură ce minutele treceau, odată cu strigătele de îndemn ale călăreților — un fel de iu-iu-iu! ce părea că umple toată stepa. Și iată că din pîlcul care se apropia în goană nebună s-a detașat un cal, cu coama și coada în vînt, călărit de un omuleț care striga și el din răsputeri iu-iu-iu! învîrtind deasupra capului o biciușcă. Au trecut ca o nălucă prin fața noastră, în strigătele de îndemn și entuziasm ale privitorilor. Am alergat să-l văd și eu pe învingător. Era... o fetiță. O fetiță de 9 ani cîștigase cursa de 30 km! Abia atunci am înțeles că toți alergătorii erau copii — copiii membrilor gospodăriei cu ai cărei cai se organizase cursa, iar cel mai tînăr participant avea 6 ani. Nu-mi venea să cred. Cîtă rezistență, cîtă vitalitate la aceste vlăstare ale podișului!

— Fetița se numește Norontoya și este în clasa a doua, mi-a explicat cineva. Numele ei înseamnă „Soare Strălucitor". Am privit-o pe Norontoya mai bine. Rămăsese cocoțată pe căluțul ei, care acum îi aparținea definitiv — fiindcă în asta și consta premiul cursei. Avea un căpșor drăguț și smead, cu o codiță de smoală lucioasă care îi atîrna pînă la talie. Pe obrajii ei rotunzi și prăfuiți, se zăreau urme de lacrimi — două dîre de rouă pe un măr domnesc. Plînsese de oboseală, de enervare, de bucurie?... Cînd am întrebat-o, a lăsat ochii în jos și a zîmbit. Apoi a pornit împreună cu tatăl ei — Conciukdorgi — care îi ținea calul de căpăstru, spre satul din depărtare — o puzderie de iurte albe și rotunde, ca niște pîini de țară, cu ușile deschise toate spre răsărit.

Au mai urmat în ziua aceea și lupte cu atleți — un fel de corp-la-corp plin de virilitate și suplețe — și trageri cu arcul, dar gîndul îmi rămăsese la micuța și curajoasa Norontoya: nu e ușor la 9 ani să parcurgi în galopul calului 30 kilometri. Din ce aliaj, din ce plămadă sînt oamenii de aici?

Hanul și-a respectat legămîntul

Dar să revenim la Genghis-Han, în cinstea căruia de 700 ani se țin vestitele **Nadom.** Tînărul mongol scăpase în noaptea aceea de atacul clanului rival, dar lăsase să-i fie răpită nevasta. Cronica secretă — scrisă la mijlocul veacului XIII — povestește că Temugin s-a dus la anda[2] Togrul, hanul tribului keraiților, și l-a rugat să intervină pe lîngă merkiți să-i fie înapoiată soția. Ceea ce s-a și întîmplat. Numai că, întorcîndu-se după nouă luni în cortul soțului ei, Bordu i-a dăruit un fiu care nu-i semăna și pe care vrînd-nevrînd a trebuit să-l primească. L-au botezat Djoci, adică „Neașteptatul". Era o cumplită lovitură pentru mîndria lui Temugin, dar, într-un fel, și o pedeapsă pentru lipsa lui de grijă față de aleasa inimii sale. Aceasta dealtfel n-avea să i-o ierte niciodată, iar mai tîrziu avea să-l pedepsească preferîndu-i-l pe trubadurul curții.

Dacă Temugin nu era un soț bun, avea în schimb alte însușiri, din cele care făceau pe vremea aceea un bun conducător: era inteligent și ambițios, perseverent și viclean, răzbunător și crud cu cei potrivnici și — ceea ce e foarte important — darnic cu cei ce îi erau credincioși. Deși nu știa carte, izbuti, după multe lupte și urzeli, să se impună printre căpeteniile celorlalte triburi, care adunate într-un mare sfat (Kuriltai-ul) îl proclamară, în 1206, conducător al tuturor mongolilor, sub numele de Genghis-Han. „Pe acest popor pe care l-am găsit dur, pur și limpede ca cleștarul — se spune că s-a legat el atunci — îl voi conduce la stăpînirea lumii". Și așa a făcut.

Data aceasta 1206, cînd prinții (noyonii) reuniți pentru prima oară sub steagul împletit din nouă cozi albe de cal[3], l-au ales pe Genghis șef suprem, este considerată data întemeierii statului mongol cen-

[1] Diviziune administrativ-teritorială în Mongolia.

[2] Anda în vechea limbă mongolă însemna „frate de cruce".

[3] Steagul acesta se poate vedea și azi la Muzeul Central din Ulan Bator.

tralizat. Evenimentul a avut o însemnătate istorică nu numai pentru că a pus capăt luptelor interne și a contribuit la formarea și sudarea poporului mongol, ci și prin repercusiunile expansiunii ulterioare a imperiului lui Genghis-Han în viața celorlalte popoare asiatice și europene.

Spre deosebire de confederația de stătulețe de tip feudal primitiv, care îl precedaseră, noul stat mongol prezenta un caracter feudal bine definit, sprijinit pe o puternică forță militară. Genghis începu prin a organiza țara din punct de vedere administrativ. Pornind de la vechile obiceiuri ale pămîntului, el alcătui un cod de legi — Yassak — care cuprindea norme de viață socială și morală pe cît de înțelepte, pe atît de severe (calomnia, de pildă, era pedepsită cu moartea) și însărcină pe unul din fiii săi — Djagatai — să vegheze la stricta lui aplicare. Apoi, însetat de glorie și putere, porni un lung șir de campanii în timpul cărora armata mongolă, perfect organizată și stăpînită printr-o disciplină de fier, cuceri în mai puțin de 20 ani un imens imperiu, de la Pacific pînă la Balcani.

Dar imperiul acesta — în care, potrivit spuselor lui Genghis, „din centru și pînă la marginea lui era cale de un an" — fusese înălțat pe un ocean de ruine fumegînde și pe munți de leșuri omenești. De aceea, chiar dacă a impus în lumea întreagă faima neamului mongol, el a fost nefast nu numai pentru țările subjugate, ci chiar pentru Mongolia însăși, deoarece timp de zeci de ani poporul ei s-a aflat risipit pe toată întinderea Asiei și pînă în centrul Europei, epuizîndu-și resursele umane și materiale.

În vara anului 1227, în timpul unei campanii împotriva tanguților, pe care cu toată vîrsta sa înaintată ținuse să o conducă el însuși, Genghis se stinse în mijlocul oastei sale. Fu readus și înmormîntat undeva pe meleagurile natale, dar mormîntul nu i se mai cunoaște.

Marco Polo la curtea lui Kubilai-Han

Urmașii săi, încălcînd dispozițiile întemeietorului, se certară între ei, însă continuară să lărgească granițele imperiului. Unul din fii — Ogodai-Han — primul care îi succedă și care rămase pe tron pînă în 1241, simțind nevoia unei capitale stabile, construi una în inima Mongoliei — Karakorum — din care n-au mai rămas decît niște ruine arse de soare și vînt. Nepotul său, Kubilai-Han (1260-1294), își fixă reședința la Pekin (Hanbalîk — „Orașul Hanilor" cum i se spunea pe atunci). La curtea lui, de un fast nemaivăzut, printre savanți și poeți, petrecu venețianul Marco Polo 17 ani, lăsînd apoi acea faimoasă carte intitulată **Milionul,** ce avea să înflăcăreze imaginația Europei evului mediu și pe care Columb o luă cu el atunci cînd porni în căutarea drumului spre Indii (descoperind, precum se știe, America). Lui Kubilai-Han, pentru care Marco Polo nu are decît cuvinte de laudă, i se datorează, printre altele, înființarea unui vast sistem poștal care în acel sfîrșit de veac XIII împînzi uriașul imperiu mongol de la un capăt la altul. Pe toată întinderea Asiei cucerite, iar în Europa pînă la Vistula și Carpați, exista o rețea de drumuri, străjuite de copaci (pentru ca iarna să nu li se piardă urma) cu puncte de odihnă și cai de schimb, din 20 în 20 kilometri, rezervate curierilor împărătești. Iar în regiunile accidentate se aflau, întotdeauna gata de drum, oameni iuți de picior, încinși cu brîie cu clopoței pentru ca pornind în cursă să poată fi auziți de departe de către cel ce urma să preia ștafeta. În felul acesta hanul primea în cîteva zile știri, care, aduse de un mesager obișnuit, ar fi avut nevoie de săptămîni ca să-i parvină.

Este epoca în care se redeschid Drumul Mătăsii și Drumul Mirodeniilor, ce asiguraseră în antichitate schimburile comerciale între China și țările mediteraneene și pe care apariția islamului le blocase secole la rînd. Mătăsurile, piperul, scorțișoara, fildeșul, pietrele prețioase reapar pe tejghelele negustorilor, la curțile seniorilor și în casele bogătașilor din țările Europei. Dar erau mărfuri de lux de care se bucura numai oligarhia feudală.

Căci să nu uităm, Imperiul genghishanid era un conglomerat de naționalități eterogene, strivite de exploatarea administrativă și militară a ocupanților, în care omul mărunt ducea o viață mizeră. Cunoscînd, așadar, precaritatea bazei sale economice, nu e de mirare că, în cele din urmă, el s-a prăbușit minat de mișcările de eliberare ale popoarelor subjugate.

În a doua jumătate a secolului XIV stăpînirea cuceritorilor mongoli în China fu răsturnată prin îndepărtarea ultimului han din dinastia mongolă Yuan, întemeiată de Kubilai — spița lui Genghis domnise în Imperiul Celest mai bine de 100 ani. Urmă o perioadă de tulburări, rivalități și lupte interne, care slăbi considerabil puterea statului mongol. Acesta, presărat cu imense spații nelocuite și cu bariere naturale inaccesibile, se fragmentă într-o sumă de feude ce refuzau să se supună unei puteri centrale. Iar tronul lui Genghis deveni un jilț în care fiecare grupare feudală își așeza suzeranul. Nici chiar religia nu se dovedi suficient de eficace în încercarea ei de a reinstaura coeziunea mongolilor. Aș zice, dimpotrivă. Lamaismul, una din formele budismului care înlocuise la mongoli vechea credință șamanistă (ai cărei adepți credeau în spirite și în puterea exorcizantă a vrăjilor practicate de șamani)... lamaismul le inculcă credincioșilor un fel de pasivitate, de detașare care adeseori devenea resemnare. Astfel apuse imensul și puternicul Imperiu al temutului Genghis-Han.

Cărți sosite la redacție

• *Recent am primit la redacție un nou volum apărut în* Italia *la cunoscuta* editură din Roma Editori Riuniti, *în colaborare cu* Institutul de studii istorice și social-politice. *Este vorba de lucrarea* **ROMANIA 1907. LA GRANDE RIVOLTA CONTADINA,** *care reprezintă traducerea în limba italiană a lucrării* **MAREA RĂSCOALĂ A ȚĂRANILOR DIN 1907,** *publicată în* 1967 la București, *sub îngrijirea unui comitet de redacție alcătuit din* **A. Oțetea, I. Popescu-Puțuri** *(redactori responsabili),* **A. Deac, D. Hurezeanu, Tr. Lungu.** *Studiile reunite în volum, consacrate prezentării marii ridicări la luptă a țăranilor români din primăvara anului 1907, a consecințelor răscoalei pe plan economic și politic-social, precum și a ecoului răscoalei în străinătate sînt semnate de:* **Andrei Oțetea, Ion Popescu Puțuri, Augustin Deac, Titu Georgescu, Damian Hurezeanu, Traian Lungu, Marin Badea, Ion Felea, Marin Florescu, Coralia Fotino, Ion Ilincioiu, Anastase Iordache, Mircea Iosa, Vasile Niculae, Georgeta Tudoran, Ludovic Vajda.**

• **Lucrețiu Pătrășcanu — TEXTE SOCIAL-POLITICE. 1921-1938.** Ed. Politică, București, 1975, 294 pp., 15 lei: *volumul, publicat sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., reunește un număr de 73 articole, studii, cuvîntări, pledoarii în diferite procese antimuncitorești și scrisori din perioada care marchează începuturile activității revoluționare a lui Lucrețiu Pătrășcanu și pînă în preajma celui de-al doilea război mondial. Acest volum se adaugă scrierilor lui Lucrețiu Pătrășcanu* **Un veac de frămîntări sociale 1821-1907; Sub trei dictaturi; Curente și tendințe în filozofia românească,** *retipărite după 1968.*

• **DOCUMENTE ALE UNIUNII COMUNIȘTILOR DIN IUGOSLAVIA.**

Ed. Politică, București, 1975, 584 pp., 12 lei: *volumul cuprinde* **Programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia,** *adoptat de Congresul al VII-lea al U.C.I (22-26 aprilie 1958), raportul prezentat de președintele U.C.I.* **Iosip Broz Tito** *la Congresul al X-lea al U.C.I. (27-30 mai 1974) și rezoluțiile Congresului al X-lea al U.C.I.*

• **NOUVELLES ÉTUDES D'HISTOIRE.**

Volumul V, publicat sub îngrijirea lui **Damian Hurezeanu,** Ed. Academiei R.S.R., București, 1975, 274 pp., 26 lei: *culegere de studii semnate de* **D. Berciu, Liviu P. Marcu, Constantin Șerban, Ștefan Ștefănescu, Carol Göllner, Dan A. Lăzărescu, Ilie Corfus, Al. Zub, Dan Berindei, Damian Hurezeanu, Constantin Căzănișteanu, Eliza Campus, Gh. Zaharia, Ion Popescu-Puțuri, Constantin Nicolae, Petre Ilie, Paul Cernovodeanu, Sergiu Columbeanu, A. Egyed, Vasile Netea, Constantin C. Giurescu,** *tipărite cu prilejul celui de-al XIV-lea Congres de științe istorice, San Francisco, 1975.*

• **RELATIONS BETWEEN THE AUTOCHTHONOUS POPULATIONS AND THE MIGRATORY POPULATIONS ON THE TERRITORY OF ROMANIA.**

Lucrarea îngrijită de acad. **Miron Constantinescu,** *acad.* **Ștefan Pascu,** *dr.* **Petre Diaconu,** Ed. Academiei R.S.R., București, 1975, 324 pp., 30 lei: *cele 21 studii reunite în volum reliefează pe multiple planuri ansamblul relațiilor dintre populația autohtonă și popoarele migratoare de pe teritoriul patriei noastre.*

• **Jack Woddis — E TIMPUL SĂ SCHIMBĂM CURSUL.**

Traducere din limba engleză de **Nicoleta Socec.** Ed Politică, București, 1975, 192 pp., 6 lei: *autorul — membru al Comitetului Executiv, șef al Secției internaționale a Partidului Comunist din Marea Britanie — prezintă punctul de vedere al acestui partid cu privire la principalele probleme ale societății britanice contemporane.*

• **D. Șandru — REFORMA AGRARĂ DIN 1921 ÎN ROMÂNIA.**

Ed. Academiei R.S.R., București, 1975, 360 pp., 24,50 lei: *legiferarea, aplicarea și urmările reformei agrare, înfăptuită după primul război mondial, în condițiile accentuării contradicțiilor sociale, ale creșterii avîntului revoluționar al maselor populare din patria noastră.*

• **Ilie Popescu Teiușan — PEDAGOGI ȘI OAMENI DE ȘCOALĂ DIN ROMÂNIA.**

Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, 192 pp., 3,60 lei: *mic dicționar consacrat unora din personalitățile de frunte ale învățămîntului românesc.*

• **R. Deutsch — CONFERINȚA DE LA MONTREUX.**

Ed. Politică, București, 1975, 208 pp., 7 lei: *o sinteză a lucrărilor Conferinței internaționale desfășurată între 22 iunie—21 iulie 1936, cu participarea U.R.S.S., Marii Britanii, Australiei, Franței, Turciei, Bulgariei, Greciei, României, Iugoslaviei și Japoniei, consacrată elaborării unui nou regim de drept al strîmtorilor Mării Negre.*

• **I.V. Goraș — ÎNVĂȚĂMÎNTUL ROMÂNESC ÎN ȚINUTUL SUCEVEI 1775-1918.**

Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, 180 pp., 7,45 lei: *școala românească de pe meleagurile sucevene în lupta pentru libertate socială și națională din timpul dominației habsburgice asupra acestui ținut.*

în exclusivitate pentru magazin istoric

DUELUL PUȘKIN — D'ANTHÈS

și mărturiile urmașilor lor

JACQUES DE LAUNAY

27 ianuarie 1837; o dimineață cețoasă și mohorîtă. Pe una din insulele Petersburgului, este rănit în duel „soarele poeziei rusești" genialul poet Aleksandr Sergheevici Pușkin, de către ofițerul emigrant francez Georges d'Anthès. Peste numai două zile, la 29 ianuarie, ora 14.45 el se stinge din viață în chinuri groaznice. Din ordinul autorităților țariste, corpul neînsuflețit este transportat în taină din Petersburg. Guvernului îi e teamă de manifestații ostile. Pușkin este înmormîntat la mănăstirea Sveatogorsk, din apropierea satului Mihailovskoe, unde și-a scris drama istorică Boris Godunov.

Ce se ascunde în spatele acestui tragic episod?

A. S. Pușkin a trăit într-o epocă de necontenite frămîntări, într-un moment istoric bogat în seisme politico-sociale, urmat de prefaceri adînci în viața societății. Este epoca mișcărilor burghezo-democratice, în general, burghezo-naționale, în particular, epoca începutului sfărîmării instituțiilor feudalo-absolutiste perimate.

Stabilindu-se la Petersburg, după terminarea liceului (1817), Pușkin devine membru activ al societății **Lampa verde,** unde se adună viitorii decembriști. La **Lampa verde** „ideile clocoteau și gîndurile erau libere", cum se exprimă însuși poetul. Între anii 1817 și 1820 scrie poezii cu caracter politic, prin care demască întocmirea rușinoasă a legilor și înfierează pe demnitarii țarului Aleksandr I și pe țar însuși. O asemenea activitate literară, nu-i poate atrage decît desconsiderarea și prigoana autorităților. Poetul este acuzat că „a împînzit Rusia cu versuri revoltătoare", pe care „tot tineretul le recită".

În 1820, din ordinul țarului, Pușkin este exilat în Sud. Societatea petersburgheză este astfel „purificată" de „influența sa nefastă". La 14 decembrie 1825, în ziua încoronării lui Nicolae I, în Piața Senatului din Petersburg, se desfășoară răscoala armată a ofițerilor nobili împotriva noului suveran. Autoritățile înăbușă crunt revolta. Cinci revoluționari sînt spînzurați, alți 125 — deportați în Siberia. Cu prilejul interogatoriilor luate decembriștilor — cum sînt cunoscuți participanții la această mișcare — și al cercetării documentelor găsite asupra lor, se poate vedea puternica înrîurire pe care poeziile lui Pușkin **Satul, Oda libertății, Pumnalul** și altele le-au avut asupra pregătirii revoluționare a intelectualității progresiste ruse. Dealtfel, Pușkin spunea despre sine că este „prieten, frate, tovarăș" al decembriștilor.

Exilul său avea să ia sfîrșit abia în toamna lui 1826, cînd este chemat de țarul Nicolae I la Moscova. Întîlnirea dintre Pușkin și suveran înseamnă un nou prilej pentru marele poet de a-și manifesta atașamentul față de revoluționarii răsculați la 14 decembrie 1825. Nicolae îl primește

Jacques de Launay (dreapta) alături de urmaşul poetului (stînga) şi de soţia acestuia, descendentă din familia Gogol

cu intenţia să-l facă poetul Curţii sale, stau îndelung de vorbă şi deodată îl întreabă:

— Puşkin, ai fi luat parte la răscoala de la 14 decembrie, dacă erai la Petersburg?

Poetul răspunde cu multă îndrăzneală:

— Negreşit. Toţi prietenii mei făceau parte din conspiraţie, nu se putea să nu particip şi eu.

Cumnaţii învrăjbiţi

Dar Petersburgul nu este cel pe care îl vede poetul în visurile sale. Oraşul îl înăbuşă, fiecare pas îi este urmărit; viaţa lui depinde de aprobarea ţarului şi a generalului Benkendorf, şeful Departamentului III (Poliţia secretă). La sfîrşitul anului 1829, poetul fără învoirea monarhului, încearcă să fugă; pleacă în Caucaz. În urma unui ordin al ţarului, e nevoit să se reîntoarcă în Capitală. Cu această ultimă „perioadă petersburgheză" culminează prigoana ţaristă împotriva marelui poet. Anul 1831 înseamnă începutul tragediei sale personale. În primăvara acestui an se căsătoreşte cu Natalia Nikolaevna Goncearova, o femeie deosebit de frumoasă şi mondenă. Viaţa de societate pe care este obligat să o ducă alături de soţie îl sufocă. Dar Natalia nu poate renunţa la balurile de la Curte şi mai ales la atenţiile admiratorilor — inclusiv ale suveranului — care roiesc în jurul ei. Ţarul şi Benkendorf sînt în continuare cenzorii operelor poetului. Presa reacţionară îl persecută. Se apropie astfel deznodămîntul dramei sufleteşti a lui Puşkin.

În anul 1834, la Petersburg vine un tînăr francez, baronul Georges d'Anthès care, datorită relaţiilor sale, este primit imediat ofiţer în cel mai distins dintre regimentele cavaleriei de gardă. Vioiciunea franţuzească, veselia şi fineţea spiritului îl fac să fie peste tot un oaspete dorit. În ianuarie 1837, d'Anthès se căsătoreşte cu sora Nataliei Puşkin, Ekaterina. Puşkin şi d'Anthès devin astfel cumnaţi. Dar noua rudă face curte în văzul tuturor soţiei poetului. Încă din dimineaţa zilei de 9 noiembrie 1836, Puşkin a primit prin poştă un pamflet anonim, cu scrisul prefăcut, prin care i se... decerna „Ilustrul ordin al încornoraţilor". Astfel de scrisori erau trimise şi multora dintre cunoscuţii poetului. La scurt timp, el provoacă pe d'Anthès la duel. Confruntarea se sfîrşeşte, cum am văzut, cu moartea genialului poet, victimă a persecuţiilor organizate de clica dirijată de sferele oculte ale Curţii ţarului. Aparent, însă, este vorba numai de o dramă a onoarei jignite.

Anul 1974, declarat de UNESCO „An Puşkin", aduce cîteva aspecte inedite despre duelul Puşkin-d'Anthès. Ocupîndu-se de articolul postum **Ultimul descendent al familiei Ioanei d'Arc,** publicat în 1837 în revista **Contemporanul** sub semnătura lui Puşkin, academicianul sovietic Blagoi descoperă că acest articol ascunde o enigmă. Poetul relata în el povestea unui oarecare Jean François d'Arc, ultimul descendent al fratelui Ioanei d'Arc, şi corespondenţa sa cu Voltaire, în 1767, după apariţia **Fecioarei din Orléans,** pretinzînd că ele ar fi o traducere din ziarul londonez **Morning Chronicle.** Blagoi stabileşte acum că **Morning Chronicle** n-a publicat, de fapt, niciodată corespondenţa domnului d'Arc, care, dealtfel, este un personaj imaginat de poet. Prin intermediul eroilor săi, Frederic II, Voltaire şi Ioana d'Arc, Puşkin zugrăvea portretele reale ale lui Nicolae I, ambasadorului Olandei, Heckeren, tatăl adoptiv al lui d'Anthès — care încuraja avansurile fiului său faţă de doamna Puşkin — şi soţiei sale, Natalia Puşkin. La Curtea Rusiei nu se putea vorbi însă deschis. Prea mulţi agenţi ai lui Benkendorf stăteau la pîndă. Dealtfel, încă din 1937, cu prilejul centenarului morţii sale, cercetătorii făceau descoperiri interesante. În **Gazeta Moscovei** din 20 şi 27 octombrie 1937, V. Veresaev arăta că, începînd din 1825, după eşecul mişcărilor decembriştilor, marele poet fusese aspru prigonit de poliţie. În anul 1825 scrisese poezia **André Chenier** în care, prin relatarea execuţiei poetului Chenier, în timpul revoluţiei franceze, aducea un omagiu prietenilor săi

(Continuare în p. 56)

AMINTIRILE UNUI AMBASADOR LA BERLIN

Cincizeci și șapte de trădări în cincizeci și șapte de zile

ANDRÉ FRANÇOIS-PONCET

Guvernarea generalului Kurt von Schleicher a debutat la începutul lunii decembrie 1932 și s-a sfîrșit spre capătul lunii ianuarie 1933. În total, 57 zile, care au însemnat prologul celor doisprezece ani și trei luni de cîrmuire nazistă.

Intrigantul în uniformă Schleicher luase locul intrigantului în frac Papen. Dar acesta nu-și pierdea speranțele: chiar în ziua demiterii sale, Hindenburg îi trimisese o fotografie cu dedicația „Ich halt' einen Kameraden"[1]. **Iar în dimineața următoare, bătrînul președinte îi explica, într-o scrisoare, cu cîtă părere de rău se văzuse nevoit să se lipsească de colaborarea lui și îl asigura că îi păstrează o „nezdruncinată încredere".**

Motive suficiente pentru Papen de a continua să-și țească, din umbră, plasa de păianjen. Cînd Schleicher i-a oferit să-l trimeată ca ambasador la Paris, arogantul și găunosul junker a refuzat: prefera să rămînă în capitala Germaniei, la conducerea căreia năzuia mereu să ajungă. În cabalele sale, el a atras pe doi dintre cei mai apropiați colaboratori ai feldmareșalului-președinte: pe „eminența cenușie" a acestuia, dr. Otto von Meissner, cu care am mai avut prilejul să ne întîlnim[2] și pe însuși fiul feldmareșalului, colonelul Oskar von Hindenburg. Cu un intelect submediocru și o personalitate ușor de influențat, Oskar se înfrupta fără nici o jenă din beneficiile materiale ilicite de care tatăl său se îngrijea să aibă parte. Afacerea Osthilfe, **de care se ocupă André François-Poncet în paginile ce urmează, nu a fost decît una dintre multele panamale[3] ale celor doi Hindenburgi. Papen le cunoștea și s-a străduit să stoarcă, pentru sine, un profit politic cît mai mare de pe urma lor.**

În acest scop, el s-a grăbit să le aducă la cunoștința lui Hitler, pe care se hotărîse să și-l facă aliat în lupta pentru răsturnarea lui Schleicher. Naziștii se aflau acum într-o poziție mult mai critică decît în vara precedentă. Siciziunea provocată de Gregor Strasser îi zdruncinase din punct de vedere organizatoric. Așa cum se poate citi în însemnările fostului ambasador francez la Berlin, înfrîngerea suferită la alegerile generale din noiembrie 1932 a semănat derută în rîndurile lor. Mai rău decît atît, la exact 24 ore după preluarea puterii de către Schleicher, s-au ținut alegeri provinciale în Thuringia, unde adepții zvasticii au suferit o catastrofă, pierzînd 40 la sută din voturile pe care le dobîndiseră anterior. Degringolada „popularității" a avut și o consecință concretă — diminuarea subvențiilor furnizate de marile monopoluri, pe care nu le mai interesa un partid în declin. Încă la 11 noiembrie, Goebbels nota în jurnalul său intim: „Situația financiară a organizației din Berlin este disperată. Numai datorii!".

Situația „de stradă" nu le era nici ea mai favorabilă. Avîndu-i în frunte pe comuniști, cărora li se alăturau numeroase organizații locale ale social-democraților, muncitorimea opunea o rezistență din ce în ce mai fermă bandelor de ciomăgași și asasini cu cămăși brune din batalioanele de asalt S.A. Plini de ferocitate în fața unor victime dezarmate, ciracii lui Roehm își pierdeau repede elanurile agresive atunci cînd loviturilor lor li se răspundea cu contralovituri de o forță cel puțin egală.

În asemenea condiții, Papen își închipuia că-l va putea manevra mai ușor pe Hitler. Întîlnirea lor de la 4 ianuarie, pe care o relatează A. François-Poncet, a fost un moment crucial pentru

[1] „Am avut un camarad", vers dintr-un cîntec din timpul primului război mondial.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1975.
[3] Afaceri frauduloase (aluzie la fraudele comise cu ocazia construirii canalului Panama).

O parte din guvernul care a demisionat la 17 noiembrie 1932: cancelarul von Papen (*), generalul Schleicher (**) și von Neurath (***)

Doi dintre oamenii politici care au sprijinit venirea nazismului la putere: Hugenberg, șeful Partidului Național-German (în civil) și Seldte, conducătorul organizației „Căștile de oțel" (dreapta)

Hitler, alături de unii din principalii săi locotenenți. De la dreapta la stînga: Gregor Strasser, Hitler, Frick și Goering

Fiul lui Wilhelm II, Kronprinz-ul (în prim plan), un eventual pretendent la conducerea Germaniei după moartea lui Hindenburg

căpetenia nazistă. Înfrîngerile electorale, rezistența mereu crescîndă a proletariatului, disidența lui Strasser, diminuarea subvențiilor, îl aduseseră în pragul falimentului. În zorii zilei de 9 decembrie, după o noapte de agitație, el declarase în prezența lui Goebbels: „Dacă partidul se prăbușește, isprăvesc cu mine în cele trei minute care urmează, trăgîndu-mi un glonte în cap!". Iar Goebbels însuși scria în jurnalul său, spre sfîrșitul anului: „1932 ne-a adus numai nenorociri... Trecutul a fost greu și viitorul se anunță sumbru și lipsit de perspective".

Măruntă rotiță a unui funest angrenaj, Papen a dat oxigen nazismului atunci cînd îi era cel mai necesar. La întrevederea avută în locuința bancherului Kurt von Schroeder din Köln, fostul cancelar i-a oferit lui Hitler postul pe care-l ocupase, rezervîndu-și pentru el pe cel de vice-cancelar. Nădăjduia că de acolo va putea trage sforile pentru a reveni rapid la conducerea efectivă. Înțelegerea s-a realizat.

Douăsprezece zile mai tîrziu, Goebbels nota satisfăcut în jurnal, că situația financiară a naziștilor „s-a ameliorat radical, de pe o zi pe alta". Meritul i-a revenit lui Papen, ai cărui prieteni din consiliile de administrație ale puternicelor concerne își deschiseseră din nou băierile pungilor. Tot lui Papen i s-a datorat și întrevederea de la 22 ianuarie, dintre Hitler, Meissner și Oskar von Hindenburg. Ademenit de promisiunile șefului nazist, fiul feldmareșalului a trecut de partea lui Hitler: răsplata a venit peste cîteva luni, cînd Oskar a primit încă 2 000 ha, scutite de impozite, pentru ca în august 1934 să fie avansat general de brigadă.

În sfîrșit, tot Papen l-a convins pe președinte să încredințeze mandatul de cancelar lui Hitler, pe care, pînă atunci, îl numise, cu dispreț, „un prăpădit de caporal austriac".

După ce l-a sabotat pe toate căile, Hindenburg a primit demisia lui Schleicher la 28 ianuarie, declarîndu-i cu ipocrizie: „Sînt cu un picior în groapă și nu știu dacă nu voi regreta această măsură cînd voi fi în cer". Generalul i-a replicat, fără menajamente: „După această trădare, domnule feldmareșal, nu sînt convins că veți mai ajunge acolo".

D.M.

Hitler între da și nu

Papen încearcă să restabilească contactele cu un Hitler pe care-l presupune cuminţit de înfrîngerea suferită. Dar Führerul care, prin temperament, este un extremist, s-a pronunţat pentru intransigenţă. Cu cei 195 deputaţi pe care-i are în Reichstag, rămîne arbitrul situaţiei parlamentare. Refuză să negocieze cu Papen. Atunci, cancelarul, împreună cu preşedinţia, născoceşte o procedură care trebuie să vină de hac obstrucţiei hitleriste. Papen va demisiona. Feldmareşalul îl va invita pe Hitler să alcătuiască un guvern sprijinit de majoritate în Reichstag. Hitler nu va reuşi şi va trebui să-şi mărturisească neputinţa. Papen, chemat de Hindenburg, îşi va face reintrarea şi, de data aceasta, Hitler va fi nevoit să trateze cu el.

Totul se desfăşoară după această schemă. La 17 noiembrie, Papen demisionează.

La 19 noiembrie, feldmareşalul îl convoacă pe Hitler şi-l învesteşte oficial cu misiunea de a găsi bazele unei majorităţi parlamentare capabile să-i susţină cabinetul. Pentru aceste consultări, îi acordă răgaz pînă la 24 noiembrie. Centrul şi naţional-germanii îşi fac imediat cunoscută hotărîrea de a nu-l accepta pe Hitler drept cancelar. Printre nazişti, disensiunile sînt mai vii ca oricînd. Strasser e de părere că trebuie format un cabinet cu orice preţ. Goering nu admite decît un cabinet condus de Hitler. Goebbels este ostil oricărei participări la guvern. Cît despre Hitler, el începe să bănuiască că a fost atras într-o capcană: formula, irealizabilă, a unui cabinet parlamentar. Dar de ce n-ar guverna şi el, aşa cum au făcut-o Brüning şi Papen, beneficiind de articolul 48 din Constituţie, adică în virtutea puterilor discreţionare ale preşedintelui şi cu ajutorul decretelor-legi? În acest sens îi cere în scris precizări feldmareşalului. Între cei doi se angajează o corespondenţă. Hindenburg îi pune capăt, refuzînd să încredinţeze depline puteri şefului nazist. Dezarmat, Hitler renunţă la mandatul său şi protestează, declarînd că a fost victima unei maşinaţii.

Aici intervine, însă, în calculele preşedintelui o dificultate neprevăzută. În momentul în care feldmareşalul se pregăteşte să-l recheme pe Papen, Schleicher ridică obiecţii. El a înţeles că Papen nu va reuşi, astăzi mai mult decît ieri, să risipească obiecţiile ce i le ridicau proprii săi prieteni şi membrii guvernului său, prejudecăţile al căror obiect este şi că persoana sa complică rezolvarea problemelor şi aşa îndeajuns de spinoase. De aceea, se pronunţă împotriva reîntoarcerii la putere a camaradului său, pe care n-a încetat, de altfel, să-l bombardeze cu sarcasme cît a fost cancelar.

Papen resimte o profundă amărăciune. Oskar Hindenburg, Meissner, feldmareşalul însuşi îi împărtăşesc resentimentul şi socotesc că, din moment ce Schleicher e atît de prompt în a-i critica pe alţii, ar trebui, să-şi asume, la rîndul lui, şi încă în mod direct, răspunderea puterii arătînd de ce este capabil.

Schleicher îl invită pe Hitler, retras la München, să aibă o discuţie cu el. Crede că e imposibil să nu treacă peste obstacolul de care s-a lovit Papen. Hitler ia, într-adevăr, trenul spre Berlin. Dar, la gara din Weimar, îi ies înainte Goering şi Goebbels, îl fac să coboare din compartiment şi-l conving să nu se prezinte la întîlnirea cu generalul. Apoi, Hitler îi scrie lui Hindenburg că nu-i va da concursul lui Schleicher, aşa cum nu i l-a dat nici lui Papen. În aceste condiţii, Schleicher ar vrea foarte mult să se eschiveze şi să refuze sarcina ce urma să-i fie încredinţată. Dar Hindenburg îl strînge cu uşa şi îl obligă, la 2 decembrie, să formeze un nou guvern. Papen reintră în culise, dar nu se va mai mulţumi cu rolul de spectator.

„Imprudenţele" cancelarului

Schleicher ajunge la putere[1] bucurîndu-se de reputaţia unui om de o inteligenţă şi abilitate politică de prim ordin. Totuşi, numai cu greu se va menţine două luni, lăsînd imaginea unei incapacităţi complete, a unei prăbuşiri jalnice. În decursul celor cîteva săptămîni cît a fost cancelar l-am văzut şovăelnic, descumpănit, depăşit de probleme, mai livid ca oricînd, sleit de nopţile de nesomn.

Pentru a-i înţelege aventura, se cuvine să nu uităm care a fost punctul ei de plecare. Schleicher a fost obligat să devină cancelar împotriva voinţei lui, nu ca să reuşească, ci ca să eşueze. Chiar prietenii lui erau obosiţi de veşnicele sale intervenţii, de nesfîrşitele sale schimbări de atitudine, de ironia lui muşcătoare şi de incertitudinea relaţiilor cu el. Papen e cel care a plănuit această operaţie, dar n-a făcut-o singur, ci a fost încurajat şi ajutat pe ascuns de feldmareşal şi anturajul său, care au pus în mişcare împotriva lui toate resorturile[2]. După cădere, la un dejun la care asistau mai multe persoane oficiale, l-am auzit pe Schleicher exclamînd sardonic: „N-am stat la putere decît cincizeci şi şapte de zile, dar în fiecare din aceste zile am fost trădat de cincizeci şi şapte de ori! Aşa că să nu mi se mai vorbească de faimoasa «lealitate» germană!"

Începuturile efemerei sale guvernări sînt, totuşi, destul de calme, mai calme decît au fost cele ale lui Papen. Reichstagul ales la 6 noiembrie se întruneşte la 6 decembrie. Cum nimeni nu are încă chef ca şi această adunare să piară tot atît de repede ca precedentele, iar naziştii, care constituie încă cu cei 195 deputaţi ai lor blocul cel mai impunător, se resimt de pe urma înfrîngerii relative pe care au suferit-o[3],

---

[1] Instalat în postul de cancelar la 2 decembrie 1932, Kurt von Schleicher era primul general care ocupa această funcţie după patru decenii. Predecesorul său fusese generalul Georg Leo von Caprivi, care luase locul lui Bismarck în 1890.

[2] Naziştii nu erau nici ei străini de aceste intrigi, aşa cum o dovedeşte o notă din jurnalul lui Goebbels, purtînd data de 2 decembrie: „Schleicher este numit cancelar. Nu va rezista mult".

[3] La 6 noiembrie 1932, naziştii au pierdut 2 000 000 voturi şi 34 locuri în Reichstag. Legenda „curbei continuu ascendente", pe care o pusese în circulaţie Goebbels, era astfel violent contrazisă de realitate. Cu acelaşi prilej — lucru deosebit de semnificativ — partidul comunist a ciştigat 700 000 voturi, numărul deputaţilor săi crescînd de la 89 la 100.

ședința se desfășoară fără incidente, conform uzanțelor normale. Parlamentul își desemnează biroul și alege ca președinte pe Goering, după care examinează și adoptă cîteva proiecte de legi. Să se fi cuminţit deputaţii cu adevărat? Sau instinctul de conservare îi ţine în limitele prudenţei? Actualul Parlament este, oare, rezonabil și pus pe treabă? Oare Schleicher, justificîndu-și renumele, să fi realizat acest miracol? Dar acalmia e înșelătoare. Nu-i decît un răgaz, un armistiţiu, la adăpostul căruia se urzesc noi intrigi, noi comploturi.

La 15 decembrie, Schleicher săvîrșește o primă greșeală[1], a cărei gravitate îl va duce curînd de rîpă. El rostește la radio un discurs-program în care caută să-și atragă simpatia maselor, negînd orice intenţie de a exercita o dictatură militară. Va fi mai degrabă „un general social", declarîndu-se ferm hotărît să guverneze potrivit Constituţiei, să colaboreze cu Reichstagul. Face, de asemenea, cunoscut că anulează decretul-lege de reducere a salariilor și că va repartiza ţăranilor cu gospodării mici 300 000 ha din moșiile falimentare existente în Prusia Orientală.

Cumplită imprudenţă! Pentru cei de dreapta, e un renegat, un trădător! Conservatorii, naţional-germanii lui Hugenberg sînt indignaţi și-l denumesc „generalul roșu!".

În privinţa naziștilor, Schleicher are aceleași intenţii pe care le-a nutrit Hindenburg și pe care Papen n-a putut să le pună în practică decît pe jumătate. E vorba de a-i face mai flexibili, iar dacă persistă în intransigenţa lor, de a-i distruge. De la o vreme, se străduie să aţîţe discordiile care au izbucnit printre șefii lor; mizează pe Gregor Strasser, mai rezonabil[2] decît Hitler și care se bucură de mare popularitate în cadrul partidului.

Papen plătește polița

Această tactică o contracarează Papen, convins de prietenii săi din cercurile bancare și ale marii industrii că a sosit momentul să se ajungă la o înţelegere cu Hitler și cu partidul nazist. Pe de altă parte, își spune Papen, alegerile din 6 noiembrie au fost pentru Hitler un avertisment. El a înţeles că nu trebuie să întindă prea mult coarda, mai ales că acum are serioase neplăceri bănești; de aceea, nu va mai avea aceleași pretenţii ca în ajun. Ocazia e favorabilă și trebuie folosită. Combinaţia Papen-Hitler n-a fost posibilă dar combinaţia Hitler-Papen va putea fi, fără îndoială. Führerul, în calitate de cancelar, ar urma să fie ţinut în frîu de Papen, care va ocupa postul de vice-cancelar. Alături de Hitler n-ar intra în guvern decît unul sau doi din acoliţii săi. Ceilalţi miniștri — junkeri și „naţionali" — aleși dintre prietenii lui Papen și ai feldmareșalului, ar constitui în jurul lui Hitler o gardă solidă, care ar împiedica abuzurile și neghiobiile. Papen este sensibil la aceste argumente. Perspectiva de a reveni la putere și de a-i plăti lui Schleicher, care l-a izgonit de la conducere cu aceeași monedă, nu e de natură să-i displacă. El acceptă să se întîlnească cu Hitler, la 4 ianuarie 1933, la Köln, la bancherul Kurt von Schroeder.

Conversaţia ia întorsătura dorită de cei care au pus-o la cale. Dar ziarele află de întrevedere și denunţă caracterul ei suspect. Papen se explică, declarînd că n-a făcut decît să continue să se informeze asupra mijloacelor de a ieși din impasul în care se află politica ţării. În realitate, el e cîștigat de formula care i s-a sugerat și-și va consacra de acum înainte toate eforturile pentru a influenţa pe feldmareșal, pentru a-i spulbera bătrînului neîncrederea și aversiunea pe care le nutrește faţă de Hitler[3] și pentru a-l cîștiga treptat la soluţia la care el însuși s-a convertit. Prietenii săi acţionează paralel și-și ţes și ei urzeala în cercurile lor. Schacht, Silverberg, Thyssen, Vögler[4] sînt alături de dînșii. Partidul lui Hugenberg ca și organizaţia „Căștilor de oţel" se lasă seduși de combinaţia care le este expusă și în care speră să-și găsească un loc.

În acest timp, frumoasele promisiuni ale începuturilor guvernării lui Schleicher nu se confirmă. Germania cade iarăși pradă tulburărilor sale cronice. Ciocnirile dintre hitleriști și comuniști devin din ce în ce mai frecvente și mai sîngeroase pe întreg teritoriul. Atunci la ce bun să mai avem un guvern condus de un general — repeta lumea într-una — dacă nu este în stare să menţină ordinea și lasă să fie primejduită noţiunea de autoritate? Dar domeniul cel mai vulnerabil pentru Schleicher este cel economic. În acest sector el e lipsit de experienţă, incompetent și nu are un consilier care să-l lumineze și pe care să conteze. Ministrul Agriculturii, von Braun este în conflict cu ministrul Economiei, Warmbold. Primul cere adoptarea unor legi protecţioniste, împotriva cărora celălalt se revoltă. Ţăranii se agită, fiindcă cu greu își vînd produsele. Schleicher șovăie, perplex, între exigenţe contradictorii care îl buimăcesc.

La 11 ianuarie, reprezentanţii puternicei Asociaţii a agrarienilor (Landbund[5]) condusă de contele Kalkreuth, după ce au fost primiţi de Hindenburg în prezenţa cancelarului, publică în presă un comunicat profund ostil acestuia din urmă. În ziua de 20, în Comisia pentru buget a Reichstagului, deputaţii partidului de centru amintesc de spinoasa afacere a ajutorului dat marilor proprietari din est

---

[1] Autorul se referă aici la o greșeală din punctul de vedere al intereselor de clasă pe care le reprezenta Schleicher.

[2] În sensul: mai dispus la compromisuri cu partidele de dreapta în vederea unei guvernări împreună cu ele.

[3] Așa cum s-a văzut și în numărul trecut, este vorba de neîncrederea și aversiunea unui reprezentant al aristocraţiei prusace faţă de „parvenitul" Hitler, provenit din mica burghezie austriacă.

[4] Reprezentanţii cercurilor financiare și industriale, la care se referea mai înainte autorul.

[5] **Landbund**-ul era o asociaţie a marilor moșieri, în care rolul predominant îl jucau latifundiarii din Prusia, aflaţi în relaţii foarte strînse cu Hindenburg.

(Osthilfe[1]). Unul din ei dă la iveală faptul că Oldenberg-Januschau, prietenul lui Hindenburg, a încasat 620 000 mărci. Altul arată că numeroşi beneficiari ai subvenţiilor de stat nu se slujesc de ele pentru a-şi plăti datoriile, ci pentru a-şi cumpăra automobile şi a călători pe Coasta de Azur. Tot clanul junkerilor freamătă de mînie şi consideră că numai demagogia lui Schleicher este vinovată de insolenţele Reichstagului. În sfîrşit, la 24 ianuarie, Partidul Naţional-German al lui Hugenberg, care pactizează cu naziştii, lansează, la rîndul lui, un atac public împotriva cancelarului. Se vorbeşte pe faţă de o iminentă criză de guvern. Într-adevăr, marii industriaşi, marii moşieri, bancherii, ţăranii, naziştii, naţional-germanii, Căştile de oţel, monarhiştii sînt asmuţiţi împotriva lui Schleicher. Papen îşi păstrase măcar sprijinul lui Hindenburg, pe cînd Schleicher nu-l mai are nici pe acesta, ajungînd la punctul unde-l adusese pe Brüning cu opt luni în urmă.

Asaltat din toate părţile, feldmareşalul acceptă în cele din urmă propunerile lui Papen şi admite că, într-o asemenea situaţie încîlcită, care a durat mult prea mult, nu există altă soluţie decît de a face, odată pentru totdeauna, încercarea cu Hitler. Dacă reuşeşte, cu atît mai bine! Dacă eşuează, va scăpa de acest personaj incomod! Cît despre Schleicher, Hindenburg se va descotorosi de el folosind aceleaşi procedee pe care le-a utilizat pentru a-l lichida pe Brüning. La 28 ianuarie îl obligă să-şi dea demisia, refuzînd să semneze decretul de dizolvare al Reichstagului, solicitat de cancelar.

Hitler a sosit încă din ajun la Berlin. S-a instalat la hotelul „Kaiserhof", unde trage de obicei cînd stă în Capitală, la doi paşi de Cancelarie şi de palatul prezidenţial. În piaţă se strînge o mare mulţime care urmăreşte, curioasă, ceea ce se petrece. După demisia lui Schleicher, Hindenburg însărcinează pe Papen să pregătească, împreună cu reprezentanţii altor partide lista viitorului guvern. Febra se propagă în Capitală. Toată lumea simte că, pentru Germania, va suna ora fatidică. Goering, Hitler, Papen negociază cu reprezentanţii fracţiunilor parlamentare. În sfîrşit, în cursul dimineţii de 30 ianuarie, feldmareşalul îl convoacă pe Hitler la el. În acelaşi timp prin Berlin circulă zvonuri ciudate. Se spune că garnizoana din Postdam, alarmată de Schleicher şi de generali se îndreaptă asupra oraşului şi că, pentru a evita o lovitură de stat, guvernul trebuie să fie format cît mai repede. Fără îndoială, nimic nu-i adevărat din aceste zvonuri menite să-l silească pe Hindenburg să renunţe şi la ultimele sale ezitări.

La prînz, ediţiile speciale ale ziarelor, scoase în mare grabă, anunţă în mod oficial numirea lui Hitler în funcţia de cancelar.

În româneşte de
Sanda MIHĂESCU-BOROIANU

[1] Organizaţia **„Osthilfe"** mijlocea acordarea de „împrumuturi" guvernamentale marilor moşieri prusaci. Hindenburg patrona direct această acţiune, contribuind la transformarea împrumuturilor în veritabile cadouri oferite junkerilor din bugetul statului. Drept recompensă, el a primit, ca „donaţie", un domeniu în Prusia Orientală, care a fost trecut pe numele fiului său: în felul acesta se evita plata taxelor de succesiune care s-ar fi aplicat la moartea bătrînului feldmareşal.

DUELUL PUŞKIN—D'ANTHÈS

(Urmare din p. 51)

revoluţionari. După publicarea acestei scrieri, Puşkin a fost interogat în repetate rînduri. Vestitul Departament III, în frunte cu generalul Benkendorf, omul cel mai apropiat al ţarului, se afla deja pe urmele poetului.

Cine au fost autorii pamfletului anonim?

Date de ultimă oră, furnizate de descendenţii celor doi parteneri de duel, vin să confirme ipoteza că Puşkin a murit ca o victimă a intrigilor ţesute în cercul lui Nicolae I. Alexandre Pouchkine, străstrănepotul poetului, născut în 1942, locuieşte la Bruxelles şi este căsătorit cu o urmaşă a lui Gogol şi a Mariei Puşkin, nepoata poetului.

După consumarea dramei, d'Anthès a părăsit Rusia împreună cu soţia sa Ekaterina, revenind în Franţa, unde s-a stabilit în oraşul natal, Soultz, din Alsacia. La scurt timp, în 1844, Ekaterina a murit în timpul naşterii, iar d'Anthès nu s-a mai recăsătorit. Îl aştepta o strălucită carieră politică. Primar la Soultz, apoi consilier general al Districtului Haut-Rhin, a fost ales ulterior deputat în perioada 1848-1852 şi senator între anii 1852-1870. Avea să-şi sfîrşească zilele în 1895. Tatăl său, baronul Heeckeren, ambasadorul Olandei la Petersburg, a cerut să fie rechemat din această misiune, după plecarea fiului său, stabilindu-se la Viena, unde a rămas pînă în anul morţii (1870).

În deceniile din urmă, G.M. şi C. de Heeckeren d'Anthès, descendenţii lui Georges d'Anthès, întreţinînd relaţii cu urmaşii lui Puşkin, au ajuns la o serie de noi concluzii care vin să întărească opiniile istoriografilor sovietici. Dragostea lui d'Anthès pentru doamna Puşkin a fost pur platonică; poetul nu s-a îndoit o clipă de fidelitatea soţiei sale. Numai înjositoarele scrisori anonime l-au determinat să-şi provoace cumnatul la duel. S-a stabilit de asemenea, că nici Georges d'Anthès nici baronul Heeckeren n-au fost autorii pamfletului anonim prin care Puşkin era... decorat cu „Ordinul încornoraţilor". Duelul a constituit, desigur, finalul unui complot, ai cărui instigatori rămîn în continuare necunoscuţi. „Este vorba—scria Alexandre Pouchkine lui Georges d'Anthès, al treilea în familie cu acest nume, — de o tragică şi nedesluşită poveste, care vreme de un secol a dezbinat familiile noastre şi căreia, după cum am constatat din convingerile noastre comune, i-au căzut victime stră-străbunicii noştri".

În româneşte de
Cristina CORCIOVESCU

ACTELE DE NAVIGAȚIE

LUCIA TAFTĂ

"The sea's our own; and now all nations greet
With bending sails, each vessel of our fleet..."[1]

La cîteva luni după judecarea și condamnarea la moarte a regelui Carol I Stuart[2], în plină revoluție burgheză, Anglia este proclamată Republică (mai 1649). O republică în care burghezia, stăpînă pe puterea politică, năzuiește să revină la unul din principalele ei izvoare de îmbogățire din veacul precedent: comerțul maritim și cuceririle coloniale. Urmărindu-și cu perseverență țelurile economice, noii stăpîni ai țării încearcă să le realizeze prin participarea activă a puterii de stat, gata oricînd să impună cu armele respectarea lor.

Flota de corsari regaliști

În iunie 1648, o parte considerabilă a flotei engleze se ridicase împotriva Parlamentului și plecase în Olanda să se pună sub ordinele fiului lui Carol I, prințul Carol, refugiat aici în baza legăturilor de rudenie între Stuarți și casa de Orania. În octombrie 1649, prințul Rupert, vărul moștenitorului Angliei, a fost numit amiral al acestei flote regale. Curajos, popular, pasionat de aventuri, familiar cu inferiorii, el plăcea soldaților și mateloților. Ducînd pe mare războiul contra republicii, împreună cu fratele său Mauriciu a navigat în Canalul Mînecii și în marea Nordului în jurul Angliei, atacînd corăbiile engleze. Ei jefuiau însă și vasele altor țări, escadra lui Rupert devenind, în realitate, o flotă de corsari sub pavilion regal. Insulele Scilly, Jersey și Guernesey le serveau ca refugiu. Din ordinul prințului Carol, roadele pirateriei erau distribuite în proporție de 1/5 prințului și 1/10 amiralului, restul fiind împărțit între proprietarul corăbiei, furnizorii de provizii și echipaj, după rang și funcție.

Orice siguranță dispăruse de pe aceste mări, devenite o arenă de neîncetate atacuri și jafuri în care se găseau amestecate, uneori, chiar vasele Franței și Olandei, sub pavilion deghizat. Parlamentul englez a fost nevoit să ia cele mai riguroase măsuri împotriva acestui pericol. Astfel în februarie 1649 a fost reorganizată și mărită flota republicii, fiind rechiziționate și armate de război, pe contul statului, 30 vase comerciale. De asemenea, s-au alocat fonduri pentru angajarea de marinari. Deși mulți dintre ei erau foști soldați și ofițeri ai armatei terestre, încă fără experiență în bătăliile pe mare, ei s-au dovedit, în frunte cu amiralul lor, Robert Blake, capabili și îndrăzneți, devotați republicii, avizi de glorie și hotărîți de a menține pretutindeni onoarea și securitatea pavilionului englez.

La sfîrșitul anului 1649, prințul Rupert se afla lîngă Irlanda. Blake l-a descoperit și l-a blocat în portul Kinsale, dar Rupert a reușit să fugă cu flota, pierzînd doar trei vase, și să ajungă în Portugalia, cerînd sprijin regelui Ioan IV. Din ordinul Parlamentului, Blake l-a urmărit pe corsarul regal; pe nava amiralului englez se afla Charles Vane, fratele lui Henry Vane, din Comitetul marinei, avînd misiunea de a prezenta regelui Portugaliei plîngerile și cererile republicii.

A început o adevărată cursă de urmărire a lui Rupert. Aproape de Lisabona, la vărsarea în ocean a fluviului Tajo, escadra republicană s-a găsit din nou față în față cu cea regalistă. Amîndouă flotele au recurs la negocieri cu curtea portugheză. Blake și Vane au cerut Portugaliei să-i retragă lui Rupert sprijinul solicitat. Dar acesta, bucurîndu-se de simpatie la curte, a fost condus cu pompă la palat, pe cînd oamenii lui Blake au avut de suferit insulte.

Ioan IV al Portugaliei a tergiversat răspunsul către Blake. Oscilînd între indignarea prințului regal, care solicita o atitudine categorică față de englezi și propriile sale temeri, regele a încercat să-l liniștească pe Blake cu complimente și daruri. Atunci, amiralul republican a blocat portul Lisabona, capturînd una după alta navele portugheze și distrugînd o bogată

[1] „Marea ne aparține; și acum națiunile salută, / Stringînd pînzele, fiece vas al flotei noastre...", spun versurile închinate lui Oliver Cromwell de către poetul englez Edmund Waller.

[2] **Vezi Magazin istoric**, nr. 10/1971.

flotă de 23 corăbii ce veneau din Brazilia. El a declarat că nu va înceta atacurile decît în cazul în care piraţii regalişti vor fi predaţi sau alungaţi. Drept represalii, autorităţile portugheze i-au arestat pe negustorii englezi stabiliţi la Lisabona. Între timp, Blake primind întăriri — 8 nave aduse de amiralul Popham — a reînceput să-l hărţuiască pe Rupert, acesta fiind nevoit să bată în retragere şi să caute un nou refugiu, trecînd prin Gibraltar, spre coastele Spaniei. Dar şi aici, Blake l-a urmărit, cerînd autorităţilor spaniole să-l predea.

Războiul dintre cele două flote engleze — republicană şi regalistă — a continuat cîteva luni. În cele din urmă, marea majoritate a navelor lui Rupert au fost distruse în faţa portului Malaga, iar prinţul abia a putut scăpa cu 2-3 corăbii, fugind prin marea Mediterană; trecînd, apoi din nou prin Gibraltar, s-a îndreptat spre Antilele Mici. Fratele său, prinţul Mauriciu, a pierit într-o furtună, iar Rupert s-a întors în Europa, unde a cerut azil la curtea Franţei, vînzîndu-şi ulterior corăbiile cardinalului Mazarin.

Odată acest război încheiat, republica engleză şi-a concentrat forţele împotriva principalei sale rivale, Olanda, faţă de care a folosit toate pretextele şi mijloacele pentru a o elimina de pe mări.

Dintre trei lucruri trebuie ales unul

Într-un răstimp de cîţiva ani, tînăra republică engleză, îmbinînd iscusinţa cu energia, a reuşit să anihileze embargoul politic şi economic instituit de monarhiile europene, determinîndu-le să recunoască noul regim instaurat în Anglia. Omul căruia i-a revenit un rol de seamă în afirmarea politică, economică şi militară a statului englez a fost Oliver Cromwell (1599-1658), cel care, cu cîţiva ani înainte, luptase, ieşind învingător, împotriva absolutismului lui Carol I Stuart. Conducător al revoluţiei burgheze din Anglia, talentat comandant militar şi om politic, Cromwell a fost caracterizat de F. Engels ca îmbinînd în persoana sa pe Robespierre şi pe Napoleon Bonaparte. Unul dintre principiile după care s-a călăuzit Cromwell figura în actul de constituire a Consiliului de Stat al Angliei, creat la 13 februarie 1649: „[...] de a întrebuinţa toate mijloacele şi căile pentru a asigura progresul şi înflorirea comerţului în Anglia, Irlanda şi pe teritoriile ce le aparţin, cît şi pentru a asigura bunăstarea tuturor coloniilor de sub dominaţia Republicii".

În urma unei propuneri a lui Cromwell, acest deziderat a căpătat forma unui act normativ dezbătut şi votat de Parlament, la 1 august 1650, sub denumirea de **Legea pentru protejarea şi reglementarea comerţului republicii engleze.** Noua legiuire a încredinţat unui consiliu permanent, compus din 14 comisari, sarcina de a stimula meseriile şi comerţul intern şi extern, a administra mai judicios coloniile, a urmări valoarea şi cursul monedelor engleze în raport cu cele străine, a cerceta condiţiile de percepere a taxelor vamale, a obţine o mai bună valorificare a produselor engleze în străinătate. În vederea asigurării schimburilor comerciale actul împuternicea pe comisari „să ia în cercetare nu numai toate propunerile şi informaţiile privitoare la reglementarea şi dezvoltarea comerţului, care le-ar fi comunicate de indiferent ce persoane, dar şi să cheme pe funcţionarii tezaurului, ai monetăriei, ai vămilor şi accizelor, sau pe orice alte persoane pe care le vor considera potrivite, experimentate şi pricepute, spre a le da un sfat în orice chestiune care ar fi în folosul comerţului. Şi, pe lîngă acestea, dobîndesc deplină putere şi autoritate să cerceteze toate cărţile, actele şi scrisorile de interes public, pe care [...] le-ar considera necesare pentru mai buna lor informare".

Burghezia engleză a completat curînd această lege cu alte două, care au rămas cunoscute sub denumirea de **Actele de navigaţie.** Primul act de acest gen, votat la 3 octombrie 1650, interzicea vaselor oricărei ţări să exercite negoţul cu coloniile engleze, fără o autorizaţie prealabilă a republicii, iar cel de-al doilea, adoptat la 9 octombrie 1651, prevedea, între altele, ca toate mărfurile de import, din orice parte a lumii, să intre în Anglia numai pe corăbii engleze.

Tinzînd spre dobîndirea dominaţiei mondiale, spre excluderea rivalilor din apele ce scăldau insulele şi coloniile engleze, aceste acte au lovit în primul rînd Olanda, pe atunci principala cărăuşă a mărilor. Cromwell şi burghezia engleză le-au susţinut cu hotărîre, neacceptarea şi respingerea lor de către concurenţii Angliei declanşînd aşa-numitele războaie de navigaţie. Votate şi folosite drept mijloace de presiune în timpul divergenţelor şi tratativelor dintre statul englez şi principala sa rivală maritimă, Olanda, aceste legi au adus mari avantaje economice Angliei, multă vreme după aceea, **Actele de navigaţie** rămînînd în vigoare, cu unele modificări, timp de aproape două secole.

Treptat, republica engleză a devenit un arbitru al situaţiei internaţionale, tratînd cu Europa continentală pe picior de egalitate, ba chiar silind-o să-i accepte anumite pretenţii dominatoare, expansioniste. „Niciodată Anglia — va spune Voltaire — nu fusese mai puternică decît acum, cînd era republică". Succesele au trezit ideea unui proiect de uniune statală între Anglia şi Olanda (în realitate un proiect de anexiune), sub autoritatea unui Consiliu de Stat, cu reşedinţa pe teritoriul englez. Moartea stathouderului Olandei, Wilhelm II, în decembrie 1650, a oferit englezilor prilejul de a încerca să-l pună în aplicare. Ambiţia lor maritimă se putea realiza, dintr-odată, pe cale paşnică. Soluţia n-a fost însă acceptată de olandezi.

În februarie 1651, Parlamentul englez a trimis la

Haga o ambasadă care a căutat să ajungă la o reglementare pașnică a intereselor comerciale și politice ale celor două țări. Olandezii respingînd propunerile Angliei, aceasta s-a gîndit să treacă la slăbirea și distrugerea puterii rivale prin alte mijloace. Henry Vane, membru în Comitetul marinei, declarase: „Anglia și Provinciile Unite [Olanda] trebuind, amîndouă, să facă comerț, au interese ireconciliabile; din trei lucruri trebuie ales unul: sau cele două popoare să fie contopite într-unul singur, sau Anglia să subjuge Olanda sau, în sfîrșit, printr-un sistem de prohibiții ori îngrădiri, prima s-o strivească pe a doua".

A fost aleasă ultima soluție, care s-a realizat prin cel de-al doilea act de navigație, cel adoptat în octombrie 1651 și numit oficial: **Actul pentru sporirea flotei comerciale și încurajarea navigației națiunii engleze.** În virtutea acestui document, de la 1 decembrie 1651 nici o navă străină nu putea aduce în Anglia decît mărfuri provenite din țara sa (exceptate fiind numai mărfurile din Levant și Indiile Orientale). Taxele vamale impuse acestor corăbii erau însă mai ridicate decît pentru cele engleze. Actul mai cuprindea dispoziții speciale referitoare la pescuit; peștele care se vindea pe piața Angliei trebuia prins și adus în porturi numai de corăbii engleze. Anglia a cerut apoi olandezilor plata sumelor datorate, chipurile, pentru dreptul de a pescui lîngă coastele sale și ale Scoției. De asemenea, a mai pretins predarea către tribunalele engleze a celor vinovați de masacrarea lui Dorislaus, trimis al Republicii în Olanda și a reproșat că, în baza legăturilor de rudenie, olandezii au furnizat fonduri prințului Carol pentru a invada Anglia.

Nici una dintre pretențiile engleze nu a fost satisfăcută. Respingîndu-le, Olanda a înfăptuit un act de curaj, pe care avea însă să-l regrete în scurt timp, cînd s-a văzut în fața unui război dur și periculos.

„Ambasadorii dezuniți ai Provinciilor Unite"

La sfîrșitul anului 1651, Olanda a încercat, totuși, să facă un efort pentru a-l evita, propunînd în Adunarea Statelor Generale un decret potrivit căruia nici un prinț străin nu putea intra pe teritoriul olandez fără consimțămîntul lor formal. Apoi, la sfîrșitul lunii decembrie, a fost trimisă la Londra o misiune specială cu ordin de a relua negocierile inițiate de Anglia la începutul aceluiași an. Deși primită cu onoruri, delegația a avut de înfruntat un Parlament care, pe măsura desfășurării dezbaterilor, dădea dovadă de orgoliu amestecat cu ranchiună. Atmosfera s-a înveninat mai cu seamă cînd au fost puse în discuție principiile referitoare la salutarea pavilionului englez, la drepturile de pescuit, precum și la dreptul de suveranitate al Angliei asupra mărilor care o înconjură. Negociatorii olandezi s-au străduit să le atenueze, dar n-au reușit să se pună de acord între ei, fapt pentru care membrii Parlamentului i-au numit cu ironie „ambasadorii dezuniți ai Provinciilor Unite".

Menținerea relațiilor pașnice între cele două state devenea în fiecare zi tot mai îndoielnică. La evoluția dificilă a negocierilor se mai adăuga și starea de spirit a populației celor două țări. La Londra, cei trei ambasadori erau insultați aproape zilnic, astfel încît autoritățile engleze au fost nevoite să trimită o gardă pentru apărarea lor. La rîndul lor, olandezii întreținеau zvonuri puțin măgulitoare la adresa englezilor.

La 19 mai 1652, o escadră olandeză de 40 vase, condusă de amiralul Martin van Tromp, și-a făcut brusc apariția la Dune, în apropierea portului Dover. Comandantul escadrei engleze, Robert Blake, a somat-o să se retragă. Tromp s-a eschivat, motivînd apropierea de coastele engleze prin timpul neprielnic. Invitat apoi să salute escadra republicană, amiralul olandez a răspuns cu o salvă de tunuri trasă asupra navei-amiral engleze Triumph. Se spune că Blake ar fi strigat: „Ce lipsă de bună creștere! Dar ce-i corabia mea? Casă rău famată, să-i spargi ferestrele?" A urmat un schimb de focuri între cele două flote, incidentul soldîndu-se, în cele din urmă, cu retragerea olandezilor.

În vara anului 1652, Olanda a încercat un nou demers diplomatic, trimițînd în Anglia ca ambasador extraordinar pe Adrien de Pauw, cunoscut și stimat în țara adversă. Pauw a căutat să demonstreze că tot ce se întîmplase la Dune a fost fructul hazardului și al neînțelegerii, cerînd o anchetă asupra faptelor și conduitelor celor doi amirali, Olanda fiind gata să-l revoce pe Tromp. Dîndu-și seama, în cele din urmă, de inutilitatea oricărui efort, Pauw și cei trei colegi sosiți anterior au părăsit Londra, lăsînd pe masa Parlamentului propunerile lor reînnoite.

Cinci zile după aceea, la 7 iulie 1652, Parlamentul englez a dat publicității declarația de război. După alte 15 zile, a apărut manifestul Statelor Generale ale Olandei care acceptau, cu regret, dar nu fără mîndrie, mănușa ce li se aruncase.

Războiul purtat exclusiv pe mare a durat, cu întreruperi, pînă în 1654 și i-a asigurat Angliei mult rîvnita hegemonie comercială. Lupta a fost pe măsura celor două rivale. De o parte se găsea marina Olandei, formată timp de un secol de comerțul de cursă lungă, de cucerire și exploatare a posesiunilor îndepărtate din America și din Indii și avînd mateloți de profesie, experimentați. De cealaltă parte se afla marina Angliei, înzestrată cu vase mai mari, cu tunuri mai numeroase, cu echipaje formate nu întotdeauna din marinari de profesie, dar plini de ambiție și avînd în slujba lor forțe materiale bine întreținute, create și dezvoltate prin măsurile legislative care au intrat în istoria politicii engleze sub numele de **Actele de navigație.**

PODUL DE LA CERNAVODĂ

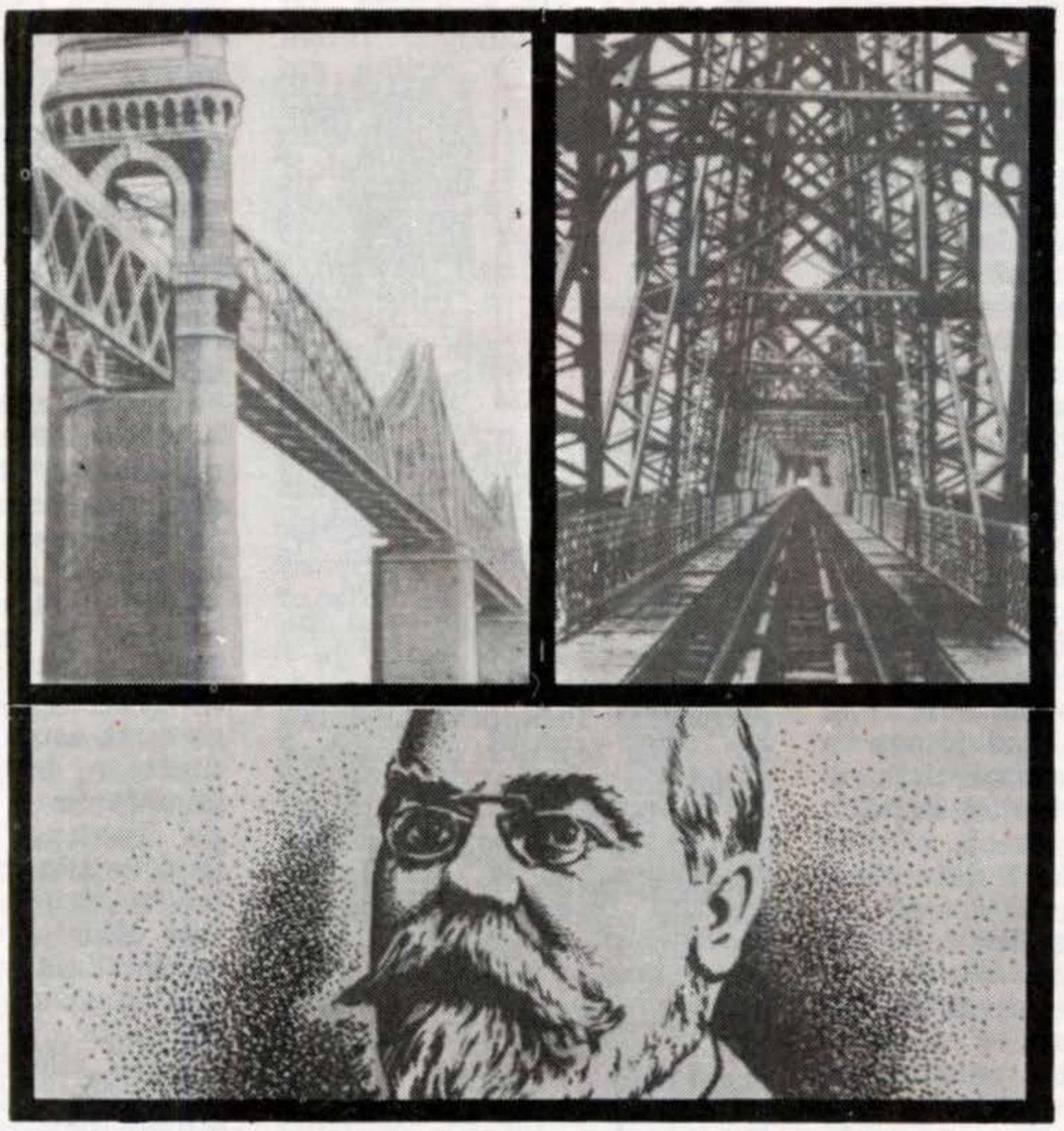

ȘI CONSTRUCTORUL LUI

I. M. ȘTEFAN

Într-o dimineață senină a lunii septembrie 1895, 15 locomotive grele, alcătuind laolaltă un tren de încercare, au trecut duduind peste podul nou construit de la Cernavodă. Emoția era cu atît mai puternică, cu cît în timpul construirii acestei importante lucrări, o serie de specialiști își manifestau neîncrederea față de ideile tehnice care stăteau la baza realizării ei. Abia după ce convoiul a trecut și s-a pierdut în zare, bătăile inimilor s-au potolit și din miile de piepturi ale constructorilor și țăranilor din împrejurimi prezenți atunci acolo au răsunat uralele. La un moment dat un tînăr s-a apropiat[1] de inginerul care concepuse construirea podului — și probabil sub influența temerilor care existaseră l-a întrebat ce ar fi făcut... dacă podul s-ar fi năruit sub povara giganților de metal. Răspunsul inginerului a fost simplu și s-a înscris în istoria tehnicii noastre: „Știam că va ține!" Cu alte cuvinte, Anghel Saligny, savantul-inginer, era sigur de concepția și calculele sale, oricît de îndrăznețe fuseseră acestea.

Construcția nu numai că a rezistat, dar s-a dovedit atît de trainică încît cîteva decenii mai tîrziu, în 1916, cînd s-a hotărît aruncarea podului în aer pentru stăvilirea înaintării armatelor inamice, operația s-a lovit de mari dificultăți. Uriașul eșafodaj n-a putut fi decît parțial deteriorat (Saligny însuși a fost nevoit să-și calce pe inimă și să indice „punctele nevralgice" ale construcției!)

Podul de la Cernavodă, cel mai lung din Europa continentală (și al treilea din lume) la data inaugurării sale, figurînd în toate marile tratate de specialitate, nu numai datorită dimensiunilor sale, dar și a noutăților tehnice pe care le-a adus construirea sa, constituie un important monument tehnic românesc rămas la loc de frunte în istoria civilizației noastre.

[1] Întîmplarea ne-a fost relatată de academicianul profesor Niculae Profiri (1886-1967), strălucit reprezentant al școlii noastre de construcții. Nu fusese martor ocular — la acea dată era copil — dar despre ea se povestea adesea la vestita Școală Națională de Poduri și Șosele, precursoarea Politehnicilor noastre, unde Anghel Saligny era profesor (și pe care Profiri a absolvit-o ca șef de promoție).

O prevestire care se adevereşte...

Acela care a dat viaţă memorabilei construcţii, s-a născut la 14 mai 1854 în apropiere de Focşani unde părinţii săi conduceau o mică şcoală particulară[1]. În acea zi ei erau în drum spre un iarmaroc, cînd o ploaie torenţială, urmată de inundaţii, i-a silit să caute adăpost la un han din comuna Şerbăneşti (azi Liești). Acolo a văzut lumina zilei cel de-al doilea fiu al soţilor Saligny, Anghel. Ploaia nu mai contenea şi într-o dimineaţă şuvoaiele au pătruns chiar în camera copilului. Cineva a spus, în glumă, că acest copil, „va avea de luptat în viaţă cu apele". O vorbă de duh (relatată de biograful său I. Crişan) care a prevestit întîmplător adevărul, căci, într-o aprigă încleştare cu apele, inginerul Saligny avea să înfăptuiască mari lucrări portuare, la Dunăre şi la mare, să ridice poduri peste Prahova, Trotuş, Siret şi Dunăre.

A urmat şcoala primară şi gimnaziul la Focşani, îndrăgind îndeosebi matematica. Şi-a amintit mai tîrziu cu emoţie de acei ani, cînd înfăptuirea Unirii, domnia lui Cuza, reformele economice şi sociale iniţiate de acesta, ecoul întemeierii celor două Universităţi, la Iaşi (1860) şi Bucureşti (1864), au deschis calea spre înfăptuirea statului naţional român modern. De altfel, curînd după Unirea Principatelor, familia Saligny a cerut şi a obţinut încetăţenirea.

Ultimele clase de liceu, Anghel le-a urmat, împreună cu fratele său Alfons, în Prusia, la Potsdam, în condiţii materiale destul de precare. Alfons a studiat apoi chimia la Universitatea din Berlin, în timp ce Anghel s-a înscris să studieze astronomia. Pînă la urmă, impresionat de amploarea lucrărilor publice ce se desfăşurau în Germania, a abandonat ştiinţa aştrilor, în favoarea ingineriei, trecînd la renumita Şcoală Politehnică din Charlottenburg-Berlin, pe care a absolvit-o cu distincţie în 1874, specializîndu-se în construcţii hidraulice şi feroviare.

Ambii fraţi au revenit[2], după studii, în România, şi Alfons şi Anghel devenind profesori ai Şcolii naţionale de poduri şi şosele (primul de chimie, al doilea de poduri), primind, totodată, importante misiuni legate de progresul economic şi tehnico-ştiinţific al României.

„Eu vreau să construiesc!"

Încă din ianuarie 1876, Anghel Saligny a fost angajat în Serviciul de poduri şi şosele din cadrul Ministerului Lucrărilor Publice, ca „inginer ordinar clasa a III-a". A primit, ca şi alţi ingineri români, sarcina de a „supraveghea" lucrări pe care le executau firme străine sau de a recepţiona materialele ce se achiziţionau din străinătate. În acea vreme, autorităţile de resort concesionau mai toate construcţiile importante, neavînd încredere în capacitatea profesională a inginerilor români.

„Eu vreau să construiesc!", spunea adesea Saligny prietenilor săi. Pînă la urmă, năzuinţa lui şi a altor ingineri români a învins. După furtunoase dezbateri în presa vremii, care au demascat jaful la care se dedaseră concesionarii, înşelăciunile lor, în 1879 şi în anii următori, statul român a răscumpărat toate liniile ferate concesionate şi tot atunci a fost încredinţată pentru prima oară unor ingineri români sarcina construirii unei linii ferate (Buzău-Mărăşeşti). Lucrarea s-a făcut la un preţ de cost de trei ori mai mic decît cel care s-ar fi plătit concesionarilor străini. „Corpul tehnic român" a înregistrat astfel un succes de prestigiu. La 18 octombrie 1881, cînd s-a inaugurat linia, s-a hotărît şi întemeierea „Societăţii Politehnice din România", al cărei prim preşedinte a fost Dimitrie Frunză, printre membrii fondatori numărîndu-se şi Anghel Saligny.

Pe măsură ce au trecut anii, capacitatea lui Anghel Saligny a dobîndit un cîmp tot mai larg de manifestare. Dascăl pasionat şi constructor dinamic, el a ştiut să aprecieze — cum sublinia acad. prof. N. Profiri — „la justa valoare calităţile profesionale ale inginerilor şi tehnicienilor noştri, pe care i-a ajutat să se dezvolte şi a pus în aplicare toate procedeele şi metodele constructive ale timpului său, mai ales pe cele noi, pe cele mai înaintate. Mai mult, prin munca şi talentul său, el a fost în stare să promoveze tehnica, în unele direcţii depăşind străinătatea". Astfel, la Brăila şi Galaţi mai pot fi şi astăzi văzute impunătoarele silozuri pentru cereale proiectate şi construite de Saligny (1884-1889); sînt cele dintîi construcţii de acest fel realizate în lume din beton armat, autorul lor afirmîndu-se astfel ca un pionier pe plan mondial al utilizării materialului respectiv. Un renume deosebit în cercurile tehnice i-au adus lui Saligny liniile ferate pe care le-a construit, podul dublu de şosea şi cale ferată de peste Siret (la Cosmeşti) şi alte poduri de înaltă tehnicitate. E drept, că alte proiecte cutezătoare — cum a fost cel al recuperării zonelor inundabile ale Dunării sau planurile sale grandioase în domeniul îmbunătăţirilor funciare — nu s-au putut impune, dar nu din vina lui, ci a limitelor epocii în care a trăit.

În 1911, cu prilejul sărbătoririi a 35 ani de activitate tehnică, Saligny spunea referindu-se la ceea ce el numea „corpul tehnic român": „...Şi cum să nu îmi fie drag acest corp pe care l-am văzut dezvoltîndu-se în timp de 35 de ani, şi la a cărui dezvoltare am contribuit şi eu? O mare parte mi-au fost elevi, o bună parte colaboratori, care prin munca şi inteligenţa lor au determinat succesele în lunga mea carieră. Puţin numeros şi fără experienţă atunci, ajuns astăzi un corp de elită, apreciat de toţi şi care se poate compara cu acel al statelor

---

[1] Familia Saligny este originară din Franţa, pe care a părăsit-o la sfîrşitul sec. XVII, în urma persecuţiilor religioase ce s-au dezlănţuit după revocarea Edictului de la Nantes (1685). Şi-a găsit azil multă vreme în Prusia, apoi, pe la începutul sec. XIX, nu se ştie exact cînd, tatăl lui Anghel Saligny, Alfred Saligny, s-a stabilit în Moldova, unde a deprins curînd limba română.

[2] Deşi lui Anghel Saligny i se oferise un contract pentru a rămîne în Germania — **n. a.**

celor mai înaintate în cultură..."

Bilanțul operei înfăptuite de Saligny este impresionant. Alături de marile sale construcții, trebuie remarcate și realizările obținute în domeniul producerii în România a unor materiale și piese pînă atunci aduse din străinătate. Activitatea sa este în toate privințele aceea a unui inginer-patriot, care a dovedit și — în același timp — a ajutat pe alții să dovedească priceperea tehnicienilor români și posibilitățile industriei noastre. Recunoașterea meritelor sale a dus la alegerea lui Saligny ca membru și apoi ca președinte al Academiei Române, director general al Căilor Ferate, vicepreședinte al Consiliului tehnic superior (acesta aviza și adesea îmbunătățea proiectele importante), ministru al Lucrărilor Publice.

„Timpul nu este departe"

Capodopera lui Saligny, care s-a înscris trainic în istoria tehnicii românești și mondiale, a fost linia ferată Fetești-Cernavodă, un amplu complex de lucrări inginerești — printre care și marele pod — ce trebuia executat în condiții de teren foarte dificile.

După cucerirea independenței țării portul maritim Constanța dobîndise o importanță de prim ordin pentru exportul cerealelor și petrolului. Dar cele două tronsoane de cale ferată — dintre Constanța și Cernavodă și dintre Fetești și restul țării — nu erau racordate între ele. Fluxul era astfel întrerupt și această arteră absolut vitală pentru dezvoltarea economiei naționale nu putea fi folosită eficient.

În vederea proiectării podului de la Cernavodă, statul român a recurs la instituirea, în 1882, a unui concurs internațional, numind un juriu alcătuit din personalități europene proeminente, specializate în construcția de poduri. Proiectele prezentate la concursurile din 1883 și 1886 s-au dovedit necorespunzătoare, nereușind să soluționeze mulțumitor dificilele probleme tehnice ale traseului. În aceste condiții, s-a încredințat inginerilor români, în frunte cu Anghel Saligny, misiunea proiectării și executării întregului complex de lucrări, cuprinzînd podul de la Cernavodă, podul peste brațul Borcea și viaducte care să traverseze zona mlăștinoasă. Referindu-se la prima dintre aceste construcții, Podul de la Cernavodă, acad. prof. ing. A. Beleș scria: „Dificultatea consta în problema fundațiilor, terenul corespunzător aflîndu-se la circa 30 metri adîncime sub nivelul apelor Dunării. Pe de altă parte, condițiile internaționale de navigație cereau o înălțime liberă de trecere de 30 metri deasupra nivelului maxim al apelor. Se impuneau deci deschideri mari, pentru a reduce numărul pilelor împlîntate în albia fluviului".

Elaborarea proiectului, bazat pe o amplă documentare, dar și pe idei de o remarcabilă originalitate, a durat doi ani; la 9 octombrie 1890 a fost pusă piatra fundamentală a construcției.

Istoricii tehnicii noastre au subliniat întotdeauna cele două noutăți de bază pe care podul de la Cernavodă le-a adus: utilizarea unui **nou sistem de grinzi cu console** și a **oțelului în locul fierului pudlat** (fier obținut prin arderea siliciului și a carbonului într-o baie de fontă topită, frămîntată prin amestecare). Saligny a trebuit să dea o adevărată bătălie pentru impunerea folosirii oțelului în locul fierului pudlat, acesta din urmă fiind materialul pe atunci folosit în mod curent la astfel de lucrări. La cele două concursuri amintite, juriile se declaraseră împotriva oțelului! Conștient că acestui material îi aparține viitorul, constructorul român scria în memoriul tehnic al proiectului că trebuie luptat „cu prejudecățile care opun o rezistență tuturor inovațiilor [...], cu opoziția gigantică și sistematică a fabricanților interesați în confecționare de lucrări de fier [...] Nu trebuie să ne îmbrăcăm în haine de profet pentru ca să afirmăm că timpul nu e departe cînd constructorii se vor mira că s-a scris atît de mult ca să se arate că pentru poduri oțelul este preferabil fierului". Și viitorul i-a confirmat pe deplin previziunea!

În septembrie 1895, după cinci ani de lucrări pline de trudă, podul de la Cernavodă a fost inaugurat. Așa cum remarca marele inginer, matematician, profesor și constructor de poduri Ion Ionescu (1870-1948), el reprezenta lucrarea cea mai importantă făcută de ingineri români, sub conducerea lui Saligny. Dar, în ciuda acestui fapt, în documentul zidit în portalul podului de la Cernavodă, constructorul nici nu a fost pomenit.

Posteritatea i-a făcut pe deplin dreptate lui Anghel Saligny — de la a cărui moarte s-a împlinit în 1975 o jumătate de veac. În toate lucrările de specialitate, în toate enciclopediile Podul de la Cernavodă este legat de numele aceluia a cărui minte cutezătoare l-a zămislit și a cărui amprentă de mare personalitate o poartă: magnifica construcție a fost și a rămas pentru totdeauna **Podul lui Saligny.** Specialiști cunoscuți au apreciat elogios construcția: „podul cel mai important din punct de vedere al istoriei tehnicii" (G. Mehrtens); „simetria desăvîrșită a întregii sale structuri este izbitoare" (J.A. Wadell).

Cît de puternic a impresionat monumentul tehnic de la Cernavodă pe contemporani ne-o spune descrierea, plină de poezie, pe care i-a făcut-o Alexandru Vlahuță în **România pitorească:** „Înaintea noastră se înalță, strălucitor în bătaia lunii, podul. În liniștea nopții, sub cerul limpede și înstelat, frumusețea și măreția acestei puternice întrupări a geniului românesc ne dau impresia că sîntem într-o lume de vrăji, în fața unuia din acele minunate poduri de argint, de care ne vorbeau poveștile din copilărie. Picioarele de sprijin, zidite-n piatră, sînt așa de departe unele de altele și-atît de înalte, încît toată uriașa împletitură de fier, pe care aleargă zguduitoarele trenuri, pare că plutește-n aer, ușoară ca o dantelă".

Poșta M I

23 ÎNTREBĂRI

IOAN M. RIZOIU *din* Pitești, *ne adresează nu mai puțin de... 23 întrebări, pe diferite teme, mai mult sau mai puțin legate de specificul și profilul revistei noastre.*

Printre ele se află și una referitoare la „activitatea fraților Radu și Șerban Greceanu".

Cei doi boieri cărturari erau fiii unui modest stăpîn de moșie din satul Greci, de pe apa Argeșului (fostul județ Vlașca). Deși renumiți prin cultura lor deosebită, nu au ocupat dregătorii înalte.

Numele celor doi cărturari sînt legate de o prodigioasă activitate de tipărire și difuzare a unui important număr de cărți românești și grecești. Ei sînt traducătorii Bibliei de la București *(1688), acțiune sprijinită de domnitorul Șerban Cantacuzino și fratele acestuia, învățatul stolnic Constantin Cantacuzino. Radu Greceanu este autorul cronicei domniei lui C. Brîncoveanu, de la începutul domniei acestuia (1688) pînă în preajma morții (1714). Fratele său Șerban a editat numeroase cărți de cult în limba greacă.*

Cît privește restul întrebărilor, reamintim și corespondentului nostru că nu putem răspunde decît acelor scrisori care se referă la materialele publicate în Magazin istoric. *Altfel, nu ne-ar mai rămîne timp pentru îngrijirea apariției revistei.*

COMPLETĂRI

În completarea articolului Primul mare pod din Țara Românească *(nr. 12/1975) autorul,* EMIL PĂUNESCU *ne comunică următoarele:* „Podul de lemn de la Slatina nu a avut viață lungă. În primăvara anului 1864, era deja impracticabil. Comunicația s-a reluat cu luntrele, pe poduri umblătoare sau de vase. La 31 octombrie același an, guvernul român a semnat o convenție cu antreprenorii englezi John Trevor Barclay și John Staniforth pentru construirea a 19 poduri metalice peste principalele rîuri din țară, între care se afla inclus și cel de la Slatina.

Construcția a început în 1865 și a durat doi ani. În 1872, podul peste Beica s-a deteriorat iarăși. A fost reparat peste o jumătate de an, concomitent cu începerea construirii podului de cale ferată de la Milcov, cîțiva kilometri în aval de Slatina. În anii războiului pentru independență, ambele poduri au fost solicitate din plin de transporturile pentru front.

Revărsările din 1885 au distrus din nou podul rutier, fiind refăcut trei ani mai tîrziu. Construcția, terminată în 1888, cu modificările aduse de refacerea părților metalice distruse în primul război mondial, este folosită și astăzi".

NU AVEȚI DREPTATE

ION IVĂNESCU *din* com. Teregova, jud. Caraș-Severin, *ne semnalează o greșeală care s-ar fi strecurat în introducerea la memoriile mareșalului Foch (nr. 10/1975). Cititorul nostru crede că este vorba de o confuzie atunci cînd se vorbește despre* „tînărul împărat de la Viena, Carol I, urmașul la tron al lui Franz Joseph..."

Nu este nici o confuzie. După moartea lui Franz Joseph (21 noiembrie 1916) pe tronul Austro-Ungariei a urcat Carol Franz Joseph Otton de Habsburg-Lorena. Tatăl său, arhiducele Otton era nepotul împăratului. Carol I (1887-1922) a domnit pînă la 11 noiembrie 1918 cînd a fost detronat, în ziua următoare, Austria proclamîndu-se Republică.

DIN NOU DESPRE PAVEL CHINEZUL

SCHIMPL ZOLTAN *din* Oradea, *care, după cum ne mărturisește, a întreprins investigații în vederea scrierii unei biografii a vestitului luptător din sec. XV, ne trimite cîteva însemnări în completarea celor publicate de noi în nr. 2 și 10/1975. În sprijinul afirmației că Pavel Chinezul s-a născut în comuna Voivozi (Crișana), cititorul nostru orădean ne transmite o listă din sec. XV a proprietarilor comunei Satchinez (jud. Timiș) aflată în lucrarea: Borovszky Samu,* Magyarország Vármegyéi és Városai, *și în care Pavel Chinezul nu apare menționat deloc. Lucrarea amintită consemnă de asemenea existența unor urme dacice, romane și avare pe teritoriul respectivei comune.*

MULȚUMIRI

Sfîrșitul anului nu de mult încheiat a adus pe adresa revistei noastre, pe lîngă obișnuita corespondență cuprinzînd noi sugestii, observații și propuneri și un număr impresionant de scrisori, conținînd urările pe care cititorii noștri au ținut să le adreseze, în prag de an nou, redacției Magazin istoric, *tot atîtea dovezi emoționante ale dragostei și fidelității pentru revistă.*

Tuturor le mulțumim călduros, dorindu-le la rîndul nostru sănătate, un an nou fericit, bogat în realizări.

Nicolae MINEI

100 premii — 100 cîștigători

(Urmare din p. 33)

18. SANDU VALENTIN — Ploiești
19. UJICĂ A. PAMFIL — com. Tormac, jud. Timiș
20. IONESCU ORHIDEIA — București

PREMIUL XI

20 abonamente pe un an la *Magazin istoric*

1. NEDELESCU MARIAN-MIHAI — Pitești
2. POPESCU FLORIN — Petroșani
3. GH. FLORIAN — Craiova
4. NICA FLORIAN — București
5. CULENCO GHEORGHE — orașul Călan, jud. Hunedoara
6. ILIESCU DRAGOȘ — București
7. CORPADE GHEORGHE — Brad, Jud. Hunedoara
8. GEORGESCU SIMION — Călărași
9. LUPAȘCU MIRCEA — Timișoara
10. MOȘ PETRU — com. Socodor, jud. Arad
11. BUNECI MIHAI — București
12. ALEXANDRINA-DOINA MEYER — Buchholz, R.F.G.
13. VĂRȘĂNDAN EMILIA — Arad
14. ENĂTESCU GHEORGHE — Oradea
15. ȚIBREA LIVIU — Ploiești
16. GÎRLEA MACARIE — com. Saschiz, jud. Mureș
17. MUSTĂȚEA IONEL — Oradea
18. TATARNIȚCHI BORIS — Făgăraș
19. VELICHI ELENA — București
20. CUSEN CONSTANTIN — Brașov

PREMIUL XII

20 abonamente pe 6 luni la *Magazin istoric*

1. BALTAG DUMITRU — București
2. LUNGU-DODU PAULA — București
3. PĂNTEA NICOLAE — Deva
4. SASU AXENTE — Arad
5. ADAM TRAIAN — Iași
6. CĂLINESCU CONSTANȚA — Giurgiu
7. BIRIESCU E. IOAN — Lugoj
8. BRĂDESCU NICOLETA — București
9. CUCU ADRIAN — Moreni, jud. Dîmbovița
10. GHIRDĂ NICOLAE — Sighișoara
11. DRAGOMIRESCU GH. — Corabia
12. DOBRE NICOLAE — orașul Victoria, jud. Brașov
13. FURDUI ȘTEFAN — București
14. JEAN-PIERRE HENRY — Montgeron, Franța
15. NEDEIANU TUDORINA — Craiova
16. STERESCU VICTOR — Slatina
17. CRÎSTA LIUBEN — București
18. BOTEZATU VASILE — Suceava
19. FRIDA ADAMS — San Francisco, California, S.U.A.
20. STATNIC GLEB — București

ÎN ATENȚIA CÎȘTIGĂTORILOR

Premiile în obiecte ale cîștigătorilor din Capitală vor fi ridicate personal de la redacție (București, Intrarea Ministerului nr. 2) de la data de 1 februarie pînă la 1 martie 1976, între orele 10.00 — 13.00. Cîștigătorilor din restul țării, care nu vor putea face deplasarea, li se vor expedia premiile la adresele indicate. Abonamentele vor fi efectuate de redacție pe numele concurenților respectivi cu începere de la 1 iunie 1976. Premianții cu abonamente pînă la 31 decembrie 1976 sînt rugați să anunțe redacția, pentru a beneficia de abonamentele cîștigate cu începere de la 1 ianuarie 1977.

CONTENTS (Romanian History) **P. IGNAT** The Sentiment of Historical Responsibility... 2 • **N. COPOIU** January 1859. Documents Regarding the Union... 7 • **A. STAN** One Country, One Prince: Alexandru Ioan Cuza... 13 • **D. BERCIU** Thracian Tribes and Populations... 15 • **C. PREDA** The Geto-Dacians... 17 • **Z. TRÓCSÁNYI** Transylvania 1835 — The Uprising at Stremț... 26 • **C. POPIȘTEANU** An Interview with Arnold J. Toynbee... 34 • **I.G. DUCA** August 3, 1914: The Council of the Crown at Sinaia... 38 • **I.M. ȘTEFAN** Anghel Saligny, the Builder of the Cernavodă Bridge... 60

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **P. IGNAT** Le sentiment de la responsabilité historique... 2 • **N. COPOIU** Janvier 1859. Documents concernant l'Union... 7 • **A. STAN** Un seul pays, un seul prince: Alexandru Ioan Cuza ... 13 • **D. BERCIU** Tribus et populations thraces... 15 • **C. PREDA** Les Géto-Daces... 17 • **Z. TRÓCSÁNYI** Transylvanie 1835: La révolte de Stremț ... 26 • **C.POPIȘTEANU** Une interview de Arnold J. Toynbee... 34 • **I.G. DUCA** Le 3 Août 1914: Le Conseil de Couronne de Sinaia... 38 • **I.M. ȘTEFAN** Le constructeur du pont de Cernavoda — Anghel Saligny... 60

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **П. ИГНАТ** Чувство исторической ответственности... 2 • **Н. КОПОЮ** — Январь 1859. Документы Воссоединения...7 • **А. СТАН** — Одна единственная страна, один единственный правитель: Александру Иоан Куза...13 • **Д. БЕРЧУ** — Фракийские племена...15 • **К. ПРЕДА** Гетто-дакийцы... 17 • **ТРЕЧАНИ** — Трансильвания 1835: восстание в Стремце... 26 • **К. ПОПИШТЯНУ** — Интервью с Арнольдом Дж. Тойнби...34 • **И. Г. ДУКА** — 3-ее августа 1914ый г.: Королевское совещание в Синаи ...38 • **И. М. ШТЕФАН** Ангел Салини — строитель моста в Чернаводе ... 60

INHALT (Rumänische Geschichte) **P. IGNAT** Das Wesen des historyschen Bewusstseins... 2 • **N. COPOIU** Jänner 1859. Dokumente der Vereinigung... 7 • **A. STAN** Ein Land ein alleiniger Herrscher: Alexandru Ioan Cuza... 13 • **D. BERCIU** Trakische Volksstämme und Geschltecher... 15 • **C. PREDA** Die Geto-Dakier... 17 • **Z. TRÓCSÁNYI** Transsylvanien im Jahre 1835: der Aufstand von Stremț... 26 • **C. POPIȘTEANU** Interview mit Arnold J. Toynbee... 34 • **I.G. DUCA** 3 August 1914 — Kronrat in Sinaia... 38 • **I.M. ȘTEFAN** Erbauer der Brücke von Cernavodă — Anghel Saligny... 60

SUMARIO (Historia rumana) **P. IGNAT** El sentimiento de la responsabilidad histórica... 2 • **N. COPOIU** Enero de 1859. Documentos de la Unidad... 7 • **A. STAN** Un solo pais, un solo rey: Alexandru Ioan Cuza... 13 • **D. BERCIU** Tribunos y linajes tracios... 15 • **C. PREDA** Geto-Dacios... 17 • **Z. TRÓCSÁNYI** Transilvania de 1835: la revuelta de Stremț... 26 • **C. POPIȘTEANU** Interviu con Arnold J. Toynbee... 34 • **I.G. DUCA** 3 de Agosto de 1914: El Concejo de Corona de Sinaia... 38 • **I.M. ȘTEFAN** El constructor de la puente de Cernavodă — Anghel Saligny... 60

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011631.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427